

Rapport van de commissie kleine kerken

Inhoud

	1	Inleiding	2
		DEEL I – Culturele context en Bijbelse lijnen	4
5	2	Kerk en cultuur.....	4
	2.1	Beknopte schets culturele ontwikkeling	4
	2.2	Processen en ontwikkelingen.....	5
	2.3	Secularisatie.....	8
	3	Relevante Bijbelse noties christelijke gemeente	8
10	3.1	Jezus Christus en Zijn gemeente.....	8
	3.2	Het geheim van het kleine	9
	3.3	De context van de gemeente	10
	3.4	Vreemdelingschap	11
	3.5	Verbond	11
15	3.6	Met anderen en voor anderen	12
	3.7	Karakteristieke aspecten	12
	4	Tussenbalans	12
		DEEL II - Deelopdrachten.....	15
	5	Onderzoek naar opgeheven gemeenten.....	15
20	5.1	Opgeheven gemeenten.....	16
	5.2	Conclusie uit ontvangen gegevens.....	16
	5.3	Lessen die uit de opheffingen zijn te trekken	17
	5.4	Rondvraag bij kleine CG kerken	18
	5.4.1	<i>Reacties kerken tot 100 leden.....</i>	18
25	5.4.2	<i>Reacties kerken van 100 tot 200 leden.....</i>	19
	5.5	Aanbevelingen	21
	6	Offervaardigheid en solidariteit	22
	6.1	Offervaardigheid.....	22
	6.2	Solidariteit.....	24
30	6.3	Minimumbijdrage	25
	6.4	Aanbevelingen	28
	7	Buitenlandse kerken	29
	7.1	Opdracht	29
	7.2	Werkwijze.....	29
35	7.3	Resultaten	30
	7.3.1	<i>Situatieschets EPCEW .....</i>	30
	7.3.2	<i>Situatieschets FCS.....</i>	31
	7.3.3	<i>Situatieschets OPC.....</i>	32
	7.3.4	<i>Situatieschets RPCI.....</i>	33
40	7.4	Conclusies.....	33
	7.5	Aanbevelingen	35
	8	Heroriëntatie op de inrichting van ons kerkelijk leven	35
	8.1	Twee vragen vooraf	35
	8.2	Raadpleging classes	36
45	8.3	Externe rapporten.....	37
	8.4	Expertmeeting.....	38
	8.5	Heroriëntatie	38
	8.5.1	<i>Identiteit .....</i>	38
	8.5.2	<i>De plaatselijke kerk.....</i>	41

	8.5.3 Voorgangers.....	46
	8.5.4 Organisatie en werkwijze.....	48
	8.5.5 Verlaging van kosten.....	54
	8.6 Aanbevelingen.....	57
5	9 Bekostiging nascholing predikanten.....	58
	9.1 Emolumenten beroepingsbrief.....	58
	9.2 Aanbeveling.....	59
10	Een eigen predikant voor kleine gemeenten.....	59
	10.1 Mogelijke maatregelen.....	60
10	10.2 Aanbevelingen.....	63
	DEEL III – Besluitvoorstellen.....	63
11	Besluitvoorstellen.....	63
	11.1 Voorstellen synodaal niveau.....	63
	11.2 Voorstellen gericht op deputaatschappen.....	65
15	11.3 Voorstellen gericht op classes en plaatselijke kerken.....	67
	11.4 Voorstellen voor vervolgoopdracht commissie kleine kerken.....	68
	Bijlage 1: Uitkomsten onderzoek opgeheven gemeentes.....	69
	Bijlage 2: Vragenlijsten enquête bij kleine(re) kerken.....	71
	Bijlage 3: Solidariteitsregelingen diverse kerkverbanden.....	72
20	Bijlage 4: Enkele financiële aspecten.....	75

1. Inleiding

De commissie kleine kerken werd door de generale synode 2016/2017 ingesteld naar aanleiding van agendapunt 8.03 over een instructie vanuit de PS van het Zuiden waarin zorg werd geuit over de positie van kleine kerken. Als leden werden benoemd: ds. C. van Atten, br. J.J. Eberwijn, br. J. Koning, ds. F.W. van der Rhee, ds. J.G. Schenau (samenroeper), br. H.J. Sok en br. A.J. de Vuijst (rapporteur).

De opdracht aan de commissie was:

- a. te onderzoeken waarom gemeenten in de afgelopen twintig jaar opgeheven moesten worden en welke lessen daaruit te trekken zijn;
- b. onderzoek te doen naar de offervaardigheid in onze kerken en de solidariteit binnen het kerkverband, zo mogelijk in samenwerking met de commissie die vanuit het rapport over de omslagen wordt voorgesteld (commissie 6, rapport 11);
- c. onderzoek te doen onder kerken in het buitenland, waarmee onze kerken een relatie hebben en die uit veelal kleine gemeenten bestaan, hoe het mogelijk is dat kleine gemeenten kunnen voortbestaan én een eigen predikant hebben en welke aanbevelingen dit met zich meebrengt;
- d. onderzoek te doen naar de mogelijkheden van heroriëntatie op de inrichting van ons kerkelijke leven;
- e. onderzoek te doen naar de bekostiging van de nascholing van predikanten;
- f. te onderzoeken hoe het mogelijk gemaakt kan worden dat kleine gemeenten toch een eigen predikant hebben;
- g. bij het onderzoek ook de studies van de commissie doelmatigheid en de commissie zichtbaarheid te betrekken;
- h. bij dit onderzoek gebruik te maken van deputaatschappen, de theologische universiteit Apeldoorn en zo nodig andere expertise van buiten de commissie;
- i. daarover te rapporteren aan de generale synode 2019 en deze synode zo mogelijk met concrete voorstellen te dienen.

De commissie is twaalf keer bij elkaar gekomen. Over het geheel van deze periode is als aanpak gekozen eerst een informele inzameling te doen van meningen en ideeën binnen de commissie, bij classes en CGK-leden die zich met zekere regelmaat publiek uiten over ons kerkelijke leven. Daarnaast is de lijn vastgehouden om verkennende onderzoeken uit te voeren, de gegevens te verwerken en daarna te komen tot een visie op mogelijkheden voor de toekomst. Ten slotte hebben we overwogen welke ideeën als besluitvoorstel aan deze synode worden gedaan, en welke we zullen voorstellen om later verder uit te werken. Deze splitsing in korte en lange termijn aanbevelingen is een gevolg van het spoedig groeiende besef dat u ons een opdracht gaf die veel te groot was om in één synodale periode af te ronden. Zo zou deelopdracht d zo kunnen worden verstaan dat het de bedoeling van de synode was zondermeer de hele inrichting van ons kerkelijke leven op de schop te nemen. We hebben in het licht van de instructie en van de bespreking van het commissierapport gekozen voor een soort zandlopermodel: eerst breed (cultuur, Bijbel), dan smal (specifieke deelopdrachten), dan weer breed (heroriëntatie kerkelijk leven, besluiten). Overigens: krachtens de opdracht hebben we de focus op kleine kerken, maar veel van het rapport geldt ook voor grote kerken!

In de opdracht wordt aangegeven bij de uitvoering gebruik te maken van verschillende andere expertises. Daaraan hebben we op de volgende manier invulling gegeven:

- commissies doelmatigheid, zichtbaarheid en offervaardigheid: van de rapportages van de commissies doelmatigheid en zichtbaarheid hebben we kennisgenomen. Deels brachten die ons ideeën die verder zijn uitgewerkt, deels konden we niet anders dan constateren dat de tijd is voortgeschreden, en zaken soms achterhaald waren. Met de commissie offervaardigheid werden verschillende gegevens uitgewisseld, zoals de resultaten van ons onderzoek onder buitenlandse kerken of het in die commissie uitgevoerde onderzoek naar de ANBI-transparantiegegevens;
- TUA: vanuit de deelstudie naar kerk en cultuur is er een interessant gesprek geweest met prof.dr. A. Huijgen. Wat we daaruit leerden is her en der in dit rapport verwerkt. Tegelijk werd in dat gesprek duidelijk dat het laten uitvoeren van een studieopdracht door de TUA niet mogelijk was. De door de TUA geëiste en ook door de commissie gewenste diepgang verdroegen zich op dat moment al niet meer met de tijd die de commissie ter beschikking stond;
- andere deputaatschappen: Met deputaten OBenA en LKB is overleg geweest over voorgenomen voorstellen. Op hun reactie komen we terug bij die voorstellen;
- Overige expertise: in de beginfase van onze werkzaamheden hebben we een aantal CGK-leden, die zich regelmatig uiten over onze kerken, gevraagd te reageren op een paar kernvragen. Ook werden discussievragen voorgelegd aan alle classes en bezocht een afvaardiging van onze commissie een door deputaten evangelisatie belegde expertmeeting. Dit komt verder aan de orde in de eerste paragrafen van hoofdstuk 8.

Ons rapport is na deze inleiding in drie delen opgebouwd:

- deel I geeft aandacht aan de culturele context en Bijbelse lijnen;
- deel II bevat verslagen van de opgedragen deelonderzoeken a) tot en met f);
- deel III presenteert onze besluitvoorstellen.

In de lopende tekst wordt verwezen naar de bijlagen en ook naar een tweetal documenten die omwille van de omvang en mate van detail niet in dit rapport zijn opgenomen, maar wel door u kunnen worden opgevraagd bij het Dienstenbureau (e-mail info@cgk.nl). Dit betreft de documenten 'Cie-KK, meedenkers' en 'Cie-KK, classiservaringen'

Een belangrijk resultaat van ons onderzoek is het inzicht dat we moeten ‘omdenken’ van groot naar klein. Vaak is nu ‘groot’ en ‘groei’ de norm en het streven. Dat geldt in regelgeving (normtraktament gaat uit van 400 leden) en in beleving (‘Dominee, kijk eens naar die en die grote gemeente? Daar gebeurt het, daar wil ik lid worden!’). Maar als we

5 kijken naar waar we vandaan komen (hoofdstuk 2), wat de Bijbel ons aanreikt (hoofdstuk 3), waar we dagelijks mee te maken hebben (hoofdstukken 5 en 6) en waar we naar toe lijken te gaan (hoofdstuk 8), dan zou ‘klein’ wellicht een betere norm en streven kunnen zijn, waarbij ‘klein’ dan wel samen moet gaan met ‘vitaal’. Hadden synoderapporten een titelpagina gehad, dan zou daar bij ons op staan ‘*Van groot naar klein*’.

10

Ten slotte: verschillende hoofdstukken in dit grote rapport zijn van de hand van verschillende commissieleden; de lezer heeft er vast begrip voor dat dit herkenbaar kan zijn in enig verschil in stijl.

15 ***DEEL I – Culturele context en Bijbelse lijnen***

2. Kerk en cultuur

De synode gaf de commissie opdrachten om onderzoek te doen op tal van terreinen. Enkele van deze onderzoeken raken aan de vraag waar wij ons als kerkverband op dit moment

20 bevinden. Het leek ons daarom nodig om enkele lijnen te schetsen over onze culturele context (hoofdstuk 2). Maar omdat onder ons de Schrift bron en norm dient te blijven voor ons kerkelijke leven volgt daarna direct de bespreking van een aantal relevante Bijbelse noties (hoofdstuk 3).

De voorliggende vraag hierbij is: hoe brengen we de Bijbelse grondlijnen van de ecclesiologie in relatie met de huidige Europese cultuur. Bij het beantwoorden van de

25 vraag op welke wijze we een kerkverband vormen in de toekomst en wat daarbij accent en prioriteit zou moeten krijgen, dragen we het verleden met ons mee en zijn we kerk anno 2019.

Belangrijk bij alles is: kerken worden niet zo maar kleiner. Naar het zich laat aanzien

30 zullen meer kerken kleiner worden, en zullen nieuwe kerken, met name die van gereformeerde signatuur, vaak klein zijn en ook klein blijven. Hoewel niemand de toekomst kan voorspellen, is dit wel iets om terdege rekening mee te houden. Daarnaast: de kerk heeft de cultuur beïnvloed, maar de cultuur ook de kerk, en dat laatste in de recente periode meer dan ingrijpend. Bovendien zijn demografische ontwikkelingen een factor van

35 belang (vgl. Rapport Vitaal 2000), hoewel die ook niet los staan van culturele ontwikkelingen. Bezinning daarop is derhalve belangrijk, gelet op onze opdracht. Wat we hier aanreiken zijn slechts enkele grove lijnen. Dit terrein is zo complex, dat we menen hiermee te kunnen volstaan om te helpen bij de bezinning.

40 ***2.1 Beknopte schets culturele ontwikkeling***

In de *Vroege kerk* (eerste eeuwen na C.) is de kerk een minderheid in een Hellenistisch-Romeinse cultuur, meer dan eens vervolgd, en toch gegroeid. Met name het diaconaat, ook naar buiten, heeft daarin een belangrijke rol gespeeld! In de 4e eeuw wordt de kerk na een

45 periode van gedoogd te zijn staatskerk, en na verloop van tijd werd de kerk cultuurkerk: ze ging horen bij de toenmalige cultuur en de cultuur ging horen bij de kerk. Dat is lang zo gebleven. In de *Renaissance* komt er oog voor het individu en het individuele. In de *Verlichting* neemt de ratio steeds meer de plaats in van het geloof: ratio en wetenschap gaan het denken en geloven steeds meer bepalen en bekritisieren. In de tijd van *Romantiek* krijgt het gevoel weer meer ruimte. In de tijd van de *Franse Revolutie* ontstaat de leus:

50 ‘Geen God en geen meester.’ Een sterke roep om vrijheid klinkt. De kerk als

allesbeheersend instituut moet er aan geloven. Scheiding van kerk en staat krijgt steeds meer vorm. *Industrialisatie* en schaalvergroting maken dat gemeenschappen als dorp en familie verbrokkelen. Demografische fenomenen spelen een grote rol. Mensen raken los van de voorheen nabije gemeenschappelijke kaders, ook van de kerk. Dan komt de periode van de *(Post)moderniteit*. In de zestiger jaren van de vorige eeuw escaleren de voorgaande verschijnselen en doortrekken ze individu en samenleving tot op het bot. De secularisatie grijpt steeds verder om zich heen. De sterk toegenomen welvaart speelt daarin mede een rol. Het is het einde van de kerk als cultuurkerk, ervoor in de plaats komt - als er al sprake is van godsdienst en religie - de kerk als minderheid en het geloof als keuze-religiositeit.

2.2 *Processen en ontwikkelingen*

Wat zijn nu dientengevolge de veranderingen? Want het is overduidelijk: deze dingen hebben doorgewerkt in maatschappij en kerk, en het is nodig daar een beeld van te krijgen met het oog op het kerk-zijn nu en straks. In een gezamenlijke uitgave van het Centraal Planbureau en het Sociaal en Cultureel Planbureau 'Trends, dilemma's en beleid. Essays over ontwikkelingen op langere termijn' (Den Haag 2000, blz. 22-25)¹ worden vijf grote bewegingen aangeduid, bekend geworden als de vijf i's. Volgens het SCP gaat het hierbij om processen die al lange tijd werkzaam zijn en dat ook in de toekomst zullen blijven, al is niet op voorhand te bepalen hoe, in welke mate en in welke onderlinge samenhang.

De vijf i's worden nog steeds beschouwd als actuele kaders van waaruit maatschappelijke en kerkelijke ontwikkelingen beschreven kunnen worden (zie ook het rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau uit 2004 'In het zicht van de toekomst . Sociaal en Cultureel Rapport 2004', Den Haag 2004²):

1. *Individualisering*: de sterke nadruk op individualiteit, op eigen keuzes: het individu staat centraal. De mens moet mogelijkheden hebben om zich te ontplooien. Vrijheid en gelijkheid van het individu mogen niet belemmerd worden door (soms afgedwongen) conventies en de sociale druk van de gemeenschap waarin hij zich beweegt.

Deze tendens wordt ook in het kerkelijke leven zichtbaar. Jongeren (en ook ouderen) schikken zich niet meer automatisch in het spoor dat de jaren daarvoor getrokken werd in de gemeenschap waarin men is opgegroeid. Stemde voorheen het individu zich af op het collectieve, nu moet het collectieve zich afstemmen op het individu.

Onze kerken hebben vanuit de kernnotie van het verbond vanouds niet alleen het gemeenschappelijke, maar zeker ook het individuele benadrukt. In een later hoofdstuk zullen zij worden gekenschetst als bevindelijk-gereformeerd. Het bevindelijke duidt op een persoonlijk doorleefd geloof, voor het aangezicht van God. Dit accent zou juist vandaag gehoord moeten worden, aangezien het de hoorder aanspreekt in zijn persoonlijke situatie. Het mag duidelijk zijn dat dít individuele dus iets heel anders is dan de op zichzelf gerichtheid van het individualisme.

2. *Informalisering*: traditionele gezagsstructuren en klassenonderscheidingen vallen steeds meer weg. Het van boven naar beneden is geworden tot een van beneden naar boven. 'Top down' werd 'bottom up'. Daardoor wordt alles veel informeler. Kijk alleen maar naar vormgeving in kleding. Hadden voorheen de gezagsinstanties het voor het zeggen, en

¹ <https://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/trends-dilemmas-en-beleid-essays-over-ontwikkelingen-op-langere-termijn.pdf>

hadden de mensen dit maar te volgen, nu worden de dingen bepaald door democratisering, verkiezingen, referenda, opvattingen. Informalisering wordt maatschappelijk vooral zichtbaar in de vorm van deinstitutionalisering van organisaties en organisatievormen, zoals die zich vooral in de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw hebben ontwikkeld.

5 Organisaties krijgen in de 21e eeuw het karakter van netwerken, die in veel opzichten virtueel van aard zullen zijn.

Ook dit merken we in onze kerken. De liedcultuur is veel losser geworden. In kleding en algehele vormgeving van de erediensten wordt ook in onze kerken de informalisering
10 zichtbaar. De informalisering zet ook de kerkelijke structuur op spanning. De traditionele organisatiestructuur en de daarbij behorende overlegcultuur sluit niet meer aan bij het werk- en leefpatroon van deze tijd.

In het verleden stonden predikanten en ambtsdragers boven de gemeente. Die tijd is geweest. Er wordt van ambtsdragers verwacht dat ze aanspreekbaar en benaderbaar zijn.
15 Een kerkenraad doet er goed aan om een open communicatie richting de gemeente te onderhouden. Maar zit in het informele omgaan met elkaar dan niet ook het gevaar van relativering van gezag? Nooit zal een ambtsdrager gezag kunnen opeisen vanuit het enkele gegeven dat hij ambtsdrager is. Hij moet wegvallen achter het Woord.

20 *3. Informatisering:* de communicatiemogelijkheden zijn de laatste dertig jaar enorm toegenomen. De informatiestromen zijn omvangrijk en voor ieder mens simpel toegankelijk. Er worden internetgemeenschappen gevormd. De mens wordt overladen met meningen en feiten. Kennis van christelijk geloof en de Bijbel kan via internet vergaard worden. Dit kan bijdragen aan oriëntatie maar evenzeer aan desoriëntatie, aan verrijking
25 maar ook aan verarming van de geest.

De informatisering versterkt in hoge mate de kerkelijke fenomenen die onder 'individualisering' en 'informalisering' genoteerd zijn. Maar er is ook een andere kant. Mensen vergaren hun informatie via internet. Het is dan ook aan te bevelen dat kerken en
30 het kerkverband via eenvoudige, hedendaagse websites daar aanwezig zijn.

4. Internationalisering: grenzen vallen weg. Onderwijs, studie, reizen, alles wordt meer en meer internationaal. Dit leidt tot een vervaging van grenzen en relativering: alles kan ook anders. Demografische verschijnselen spelen een niet onbelangrijke rol. De ervaringen die
35 zo worden opgedaan vertalen zich niet zelden in de gedachte: het kan ook anders. Dat kan zomaar leiden tot een vergaande relativering.

Voor de kerken betekent dit dat het overeind houden van het eigene van een gemeente geen vanzelfsprekendheid meer is. Dat geeft interne discussies en spanningen en niet
40 zelden ook verloop binnen de gemeente. Soms lijkt het of alles wat je van ver haalt sowieso lekkerder is. Ook als het gaat om opvattingen over de wijze van kerk-zijn en christen-zijn. Ondertussen lijkt het niet goed om bij voortgaande internationalisering ons terug te trekken op een eigen eiland. Beter is het om duidelijk te maken dat ook elders op de wereld een levend, gereformeerd kerkelijk leven is. Internationalisering biedt de kans
45 om de katholiciteit van de kerk in beeld te brengen. Paulus' advies aan de Thessalonicenzen verdient opvolging: 'beproof alle dingen, behoud het goede' (1 Thess. 5:21).

5. Intensivering: aan de intensivering van het leven ligt een behoefte aan beleving ten
50 grondslag. Hier een citaat uit het genoemde SCP-rapport: 'Intensivering verwijst naar de

veranderende dynamiek en de toenemende betekenis van de belevingscomponent in het moderne leven. Er moet veel meer in een leven en dat meer moet zowel afwisselend als belonend zijn. De beleving van werk, relaties, het eigen leven en het eigen lichaam, vrije tijd, sport enz. staat steeds sterker in het teken van het verlangen naar een intense en intensieve beleving en ervaring.’

In onze kerken wordt ook al meer het gevoel als toetssteen aangelegd. We zien het terugkomen in vragen die worden gesteld bij de invulling van erediensten. De klassieke liturgie voldoet voor het gevoel van velen niet meer.

Toch maakt de bevindelijk-gereformeerde aard van onze kerken dat er traditioneel aandacht is geweest voor de innerlijke gemoedstoestand van de hoorder. Tegelijk kan het gevoel in de kerk niet gezaghebbend en bepalend worden. Wanneer dat wat goed voelt bepalend wordt, is niet langer de Bijbel onze gids maar iets in ons mensen.

Wij zouden vanuit de waarneming van velen aan de ‘vijf i’s’ het volgende toe willen voegen:

6. Hedonisme: de welvaart heeft geleid tot een groeiend hedonisme: het helemaal gaan voor eigen welbevinden en genietingen, niet geremd door de belangen van een collectief of van het andere individu. Velen kunnen kopen wat ze wensen en doen dat ook. Bezit is een sterke dimensie geworden in het leven. Hedonisme komt voort uit de behoefte naar beleving en ervaring. Dat maakt dat we buitensporig willen genieten.

De gevolgen van dit hedonisme zijn merkbaar in de kerk. Gemeenteleden zijn vaak ‘op stap’. Ze hebben een tweede woning en genieten lange vakanties. Gezinnen zijn druk. Wanneer beide ouders werken en de kinderen op sport en muziek zitten, komen kerkelijke activiteiten onder druk te staan. Gemeenteleden hebben ook onvoldoende energie om zich langdurig aan activiteiten te binden. Alleen projectmatige betrokkenheid geeft soms nog mogelijkheden.

Het hedonisme en consumentisme staan haaks op de Bijbelse boodschap. Niet in die zin dat genieten verboden is. Juist niet! Toch moet de kerk opstaan en spreken tegen het huidige hedonisme en consumentisme. Bij die wijze van genieten staat immers het ego centraal, waarmee het liefhebben van God en van de naaste op de tweede plaats komt.

7. Pluralisme: kwam men voorheen slechts in aanraking met enkele visies en levensbeschouwingen, waarbij het grootste deel op grote afstand stond, nu loopt men er van nabij tegen aan. Bijvoorbeeld: de Islam was voorheen ‘ver van ons bed’, thans is het om de hoek. Dat geldt voor vele religies en levensbeschouwingen. Waarheid is voor het besef van velen steeds minder objectieve waarheid. Ieder mens heeft zijn eigen waarheid.

Dit pluralisme komt ook de kerk binnen. Het gevaar van relativering dreigt. Wat is waarheid? Pluralisme kan voedingsbodem zijn om de binding aan de eigen gemeente minder zwaar te wegen dan vanuit de traditie wordt ingegeven. Pluralisme dat tot relativisme leidt nivelleert alles. Het is de dood in de pot. De kerk kent de Waarheid. Zij is Jezus Christus in eigen persoon. Daar kan op geen enkele wijze een concessie aan gedaan worden.

Is alle relativering daarmee bij voorbaat af te wijzen? Dat niet. Het is heilzaam om onze eigen kerkelijke praktijk te relativieren, in die zin dat die niet persé de enig mogelijke en allerbeste is. De inrichting van een kerkverband wordt bepaald door vele historische en hedendaagse factoren. Deze moeten niet verabsoluteerd worden.

2.3 *Secularisatie*

Niet alles, maar wel veel van het bovenstaande hangt samen met wat getypeerd wordt als secularisatie. Het bovenstaande schetst een ontwikkeling en de implicaties daarvan. We kunnen en willen aan de positieve aspecten van de tijd waarin we leven niet voorbijgaan, maar de grote culturele omwentelingen maken het voor de kerk van Christus niet gemakkelijk. Het in 2018 verschenen onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau 'Christenen in Nederland'² laat aan duidelijkheid niets te wensen over: nog maar 24 procent van de bevolking ziet zichzelf als lid van een kerkgenootschap of levensbeschouwelijke groepering. SCP-directeur Kim Putters stelde in dec. 2018: 'De kerk verliest 267 leden per dag'³ !

Maar als we secularisatie alleen sociologisch-historisch willen bekijken, missen we een belangrijk aspect. H. Paul wijst in zijn boek *De slag om het hart* (Utrecht, 2017) terecht op de secularisatie van ons hart. Dat is een belangrijk notie. De vraag is te stellen of de vijf i's het gevolg zijn van secularisatie of dat het juist andersom is? Bovendien stelt Paul terecht, dat te gemakkelijk gedacht kan worden dat we in een historische periode leven, waarin er voor God, geloof en kerk eigenlijk geen ruimte meer kan zijn. Hij wijst op het gevaar dat christenen zichzelf gaan beschouwen als de 'laatsten der Mohikanen'. Paul vraagt zich af of ons perspectief niet te smal is: kerken in Azië en Afrika groeien, migrantenkerken in onze eigen samenleving ook. De Bijbel reikt ons trouwens ook een ander, meer hoopvol, perspectief aan. Daarom is het belangrijk de Bijbel te openen.

3. *Relevante Bijbelse noties christelijke gemeente*

In hoofdstuk 2 hebben we de cultuur verkend waarin we vandaag kerk zijn. In dit hoofdstuk gaan we terug naar de Schrift.

In het Nieuwe Testament bevindt de gemeente zich midden in een Hellenistisch-Romeinse cultuur, meer dan eens een barbaarse cultuur, al valt een zekere beschaving niet te ontkennen. Een cultuur waar religie zeker geen ondergeschikte rol speelde. In religieuze zin wordt die cultuur door iemand als Green beschreven als 'a world of gods'. De toenmalige religiositeit was volgens Green inclusief: van alles en nog wat was mogelijk. Er was geen noodzaak tot bekering, ethiek was niet primair, wel materiële zegeningen en vermindering van wraak van de goden, geen centrale cultus, geen persoonlijk doorleefd geloof.

Het was in een bepaald opzicht dus een totaal andere cultuur en wereld dan die van ons. De nieuwe christelijke gemeente moest wel haar plaats bepalen in en zich gaan verhouden tot de cultuur en de wereld van toen. Dat geldt ook nu: op welke wijze dient de christelijke gemeente van nu zich op een verantwoorde wijze te verhouden tot de cultuur en de wereld van nu? De belangrijkste bron en norm is en blijft het Woord van God. Ook hier zullen we ons sterk moeten beperken en moeten volstaan met enkele houtskoolschetsen waarbij we willen bezien wat voor ons thema van belang is.

3.1 *Jezus Christus en zijn gemeente.*

Allereerst is belangrijk de belofte die Jezus aan de gemeente geeft: 'Het Koninkrijk Gods is nabij!' En: 'De poorten van het dodenrijk/hel zullen zijn gemeente niet overweldigen.'

² https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Christenen_in_Nederland

³ https://cip.nl/71201-scpdirecteur-kim-putters-de-kerk-verliest-267-leden-per-dag?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=2018Dec20&mtc=

Bij alles wat ter sprake gebracht wordt, zeker als het gaat over de gemeente, is dit essentieel en primair. Wat er ook gebeurt, ook al woedt de hele wereld, dit staat als een huis. Op deze rotsvaste belofte zal, mag en kan de gemeente van Christus gebouwd worden.

- 5 Het Griekse woord voor 'gemeente' is ekklesia. Letterlijk vertaald betekent dit: 'geroepen uit'. De gemeente, de kerk is niet een initiatief van mensen, is evenmin een werk van mensen of te danken aan mensen. Het is God de HERE die verkiest en God de HERE die roept. De woorden verkiezing en roeping zijn hier essentieel. Niet wij mensen planten een kerk of bouwen een gemeente. Het is God die begint, bouwt en voltooit. Het is Christus die
- 10 Zijn kerk vergadert, beschermt en onderhoudt (vgl. Heid. Cat. antw. 54) Het is essentieel dit te benadrukken aangezien er stromingen zijn die de volle nadruk leggen op activiteit van mensen. Dan komen de diepe afhankelijkheid, ontvankelijkheid en aanhankelijkheid in de knel, met alle gevolgen van dien. Alleen vanuit dat perspectief is het heilzaam onze verantwoordelijkheid te benadrukken en te nemen.
- 15 Nog voordat die gemeente gevormd werd, heeft Jezus al het nodige daarover geleerd. Te denken valt o.a. aan de Bergrede (Matth.5 – 7) waarin het karakter van de volgelingen van Jezus en dus de christelijke gemeente uitgetekend wordt. We noemen dit met nadruk omdat de Bergrede in de verkondiging meer dan eens alleen maar individueel wordt toegespitst, maar deze heeft zeker ook een gemeentelijke/kerkelijke strekking. In Mattheüs 18 spreekt
- 20 Jezus over hoe om te gaan met zonde in de gemeente. Eveneens is van belang de opdracht van Jezus voor de eerste 'ambtsdrager' in de gemeente, Petrus: Weid mijn lammeren, hoed mijn schapen (Joh.21). Ook dat heeft alles te maken met de gemeente van Christus: met de bediening van het Woord en het pastoraat. Evenzeer belangrijk zijn de woorden van Jezus die te maken hebben met het missionaire wezen van de gemeente: 'Gij zult mijn getuigen
- 25 zijn' (Matth.28).

3.2 *Het geheim van het kleine*

- In het Nieuwe Testament zegt Jezus ons dat waar twee of drie mensen bij elkaar zijn in de naam van Jezus, Hij in hun midden is (Matth.18:20). Ook in vele gelijkenissen wordt juist
- 30 het kleine en de onaanzienlijke gestalte van het Koninkrijk benadrukt. Denk aan de vele gelijkenissen van Jezus over het zaad, het mosterdzaad, de verborgen(!) schat in de akker (Matth.13) . Dat alles heeft ook te maken met de christelijke gemeente. Overigens is dit wel helemaal in de lijn van het Oude Testament. In Deut.7:7 licht iets op van het geheim van Israëls verkiezing. '*Niet omdat u groter was dan al de andere volken heeft de HEERE*
- 35 *liefde voor u opgevat en u uitgekozen, want u was het kleinste van al de volken.*'

- De bevrijding van Israël begon met een baby in een biezen mandje midden in de oermacht Egypte, Doodsland. Midden op die grote Nijl: doodsrivier! Als er een nieuwe koning moet komen wordt de profeet Samuel naar het huis van Isaï gestuurd: daar moet de nieuwe koning vandaan komen. Alle zeven(!) mannen passeren de revue, maar telkens weer klinkt
- 40 het: deze heeft de Heere niet verkoren. De jongste en kleinste was men bijna vergeten, maar als David komt is het: Deze is het! De God van Israël heeft een zwak voor wat zwak is!

- In het boek Micha gaat het over Israël nadat de tempel en Jeruzalem verwoest zijn. Het volk wordt bedreigd door grootmachten rondom Israël. Maar dan komt er een opmerkelijke
- 45 belofte, niet over Jeruzalem maar over Bethlehem (5:1): '*En u, Bethlehem-Efratha, al bent u klein om te zijn onder de duizenden van Juda, uit u zal Mij voortkomen Die een Heerser zal zijn in Israël. Zijn oorsprongen zijn van oudsher, van eeuwige dagen af.*' Het gaat over niets minder dan de komst van de Messias. En daarvoor verkiest God juist het kleine Bethlehem!

In Zach.4:10 staat : *Want wie veracht de dag van de kleine dingen, ...?* God laat zien dat de toekomst van de dienst aan God in handen is van God zelf. Het volk moet doen wat het volk te doen staat – rustig voortbouwen aan de (veel kleinere) tempel. Dat mag onooglijk lijken maar dat kleine begin moeten ze niet verachten: *Veracht de dag van de kleine dingen niet!* De les die hieruit getrokken kan worden is dat een gemeente nooit te klein is als het erom om gaat samen Jezus te volgen, Gods wil te doen onder de leiding van zijn Geest. Het geheim van het kleine is gelegen in de grootheid van de HERE.

3.3 De context van de gemeente

- 10 Van een totaal isolement t.o.v. de cultuur is geen sprake, want als Paulus wordt gevangen genomen en dreigt gezeseld te worden, beroept hij zich op zijn Romeinse burgerrecht (Hand.22: 25). Paulus maakt er dankbaar gebruik van en acht dat aspect van de rechtspraak in de toenmalig cultuur kennelijk acceptabel. Dat vinden we ook in Rom.13. Maar van confrontaties met de samenleving en met de overheden is ook al snel sprake als Paulus in
- 15 Filippi een vrouw met een waarzeggende geest bestraft. Die waren er kennelijk in de toenmalige samenleving. Als de financiën er onder gaan leiden, worden Paulus en Silas voor de overheid geleid, en de apostelen worden met instemming van een grote menigte gezeseld en gevangen genomen.
- 20 Boeiend is het verblijf van Paulus in Athene. Paulus spreekt in de synagoge en op de markt (de markt was niet alleen een plek voor kopen en verkopen maar ook een trefpunt voor publieke activiteiten) over het Evangelie en er vindt een twistgesprek plaats met Epicureïsche en Stoïcijnse filosofen (Hand. 17). Dat maakt duidelijk dat hij aanhaakte bij de toenmalige cultuur. Er is geen sprake van een kloof, hij wordt de Joden een Jood en de Grieken een Griek. Dat is geen aanpassing, maar contextualisatie. Dat is voor het
- 25 missionaire werk een belangrijk aspect. Filosofen waren er in de toenmalige cultuur in overvloed. Maar Paulus tracht hen wel te overtuigen van de waarheid van het Evangelie. Dit onderscheidt overigens de eerste christenen van de Joden. De Joden hadden geen zendingsdrang en werden door de Romeinen gedoogd. De christenen hadden juist wel zendingsdrang en verkondigden de verzoening met de enige God, Schepper van hemel en
- 30 aarde door het verlossingswerk van de Christus. Daarmee joegen ze de Romeinse overheid tegen zich in het harnas.
- Als de filosofen verduidelijking van Paulus willen op de Areopagus, gaat hij daar op in. Het is niet duidelijk wat met dat laatste bedoeld wordt: een rechtscollege, of een de locatie waar het rechtscollege bij elkaar kwam. Hoe dan ook: Paulus gaat er op in, en stelt in zijn
- 35 toespraak vast dat mensen ook in de cultuur van daar en toen op zoek zijn naar God. Hij ziet dat als doorwerking van God zelf. Hij citeert zelfs een regel van een Griekse dichter. Paulus weet dus bij bepaalde aspecten die in de toenmalige cultuur voorkwamen aan te haken. Al komt hij dan wel met zijn diepe en gloedvolle verkondiging betreffende Jezus Christus, zijn kruis, opstanding en wederkomst, en blijkt dat het grote breekpunt.
- 40 We komen de eerste christelijke gemeente tegen in Hand. 2. Na de hemelvaart van Jezus keren de discipelen terug naar de stad Jeruzalem. Je kunt deze gemeente dus met recht een stadsgemeente noemen.
- Het is overigens opvallend dat de meeste gemeenten die vermeld worden in het Nieuwe Testament stadsgemeenten zijn. Kleine gemeenten in grote steden. Over Jeruzalem valt te
- 45 zeggen dat het een stad was in Israël, met een duidelijk Joods karakter. Denk aan Joodse feesten, de tempel, een bevolking die zich veelszins hield aan Joodse wetten en regels. Tegelijkertijd was het een stad die bezet was door de Romeinen. Deze hadden het uiteindelijk voor het zeggen, al waren religieuze aangelegenheden uitbesteed aan de Joodse leiders.

De eerste christelijke gemeente is voor het eerst bijeen in wat genoemd wordt de bovenzaal (Hand. 2:12). Is dit de bovenzaal van Luc.22:12? Hand.1:15 spreekt over ongeveer 120 personen. Dat is niet groot te noemen. Bij de uitstorting van de Geest (Hand. 2) is de gemeente samen in een huis (Hand. 2:1), en vermeld wordt dan dat er een menigte te hoop
 5 liep. Kennelijk bereikte wat binnen gebeurde ook zo maar mensen buiten het huis. Dat is veelzeggend voor de missionaire arbeid. Er worden drieduizend mensen toegevoegd. Over missionair gesproken, al is dit vooral te zien als een teken van de kracht van de Heilige Geest. Hoe dat in de praktijk ging en hoe de samenkomsten gingen, wordt niet vermeld. Was er één plaats van samenkomst? Waren er meerdere plaatsen van samenkomst? Was
 10 het binnenshuis of buitenshuis? Ik elk geval bleef men naar de tempel gaan (Hand.3).

3.4 *Vreemdelingschap*

Duidelijk is al wel dat de christelijke gemeente op heel veel punten radicaal tegenover de omringende Hellenistisch-Romeinse cultuur stond. Een heel belangrijk punt was, zoals al
 15 opgemerkt is, het polytheïsme in die cultuur. De christelijke gemeente bleef op dat en andere punten helemaal verbonden met de Joodse synagoge: De HERE is één (Deut.6)! Het tegenover wat betreft de cultuur laat Paulus meer dan eens zien in zijn brieven: bijv. Efez.4:17 vv. *Dit zeg ik dan en getuig ervan in de Heere, dat u niet meer wandelt zoals de andere heidenen wandelen, in de zinloosheid van hun denken, verduisterd in het verstand,*
 20 *vervreemd van het leven dat uit God is, door de onwetendheid die in hen is, door de verharding van hun hart. Zij hebben zich, ongevoelig als ze zijn geworden, overgegeven aan losbandigheid, om alle onreinheid begerig te bedrijven.* Vgl. Efez.5:11 *En neem niet deel aan de onvruchtbare werken van de duisternis, maar ontmaskert ze veeleer. Want wat heimelijk door hen gedaan wordt, is te schandelijk om zelfs maar te vertellen.*
 25 De gemeente in het Nieuwe Testament is een gemeente van vreemdelingen. Diverse Bijbelteksten wijzen op deze positie. 1 Petr.1 typeert de christenen als 'vreemdelingen' en heeft het over 'wandelen in de vreze des Heeren in de tijd van uw vreemdelingschap'. Diezelfde brief spreekt over 'vreemdelingen en bijwoners'. Christenen voelen zich niet thuis in deze wereld. Dat heeft diepgaande consequenties voor de levenswandel. Diverse
 30 vermanende gedeelten in het Nieuwe Testament wijzen daar overduidelijk op. Zij verwachten naar Gods belofte een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Ze mogen niet gelijkvormig worden aan deze wereld, aan het schema van deze wereld, maar zich richten op de wereld die komt. Dat brengt ook met zich mee dat de kerk een profetische taak heeft ten opzicht van de haar omringende wereld. Waar Gods geboden met voeten getreden
 35 worden in het groot of in het klein zal de kerk hebben te spreken. Er zouden diverse andere gedeelten uit de Bijbel genoemd kunnen worden. Meer dan duidelijk is de kritische positie tegenover de omringende cultuur.

3.5 *Verbond*

De hele Bijbel wijst op het belang van het verbond. Dat verbond heeft alles te maken met de kinderen. Niet voor niets wijst Jezus er herhaaldelijk op dat de kinderen bij hem
 40 welkom zijn, Matth.11:25; 18:5; Marc.10:14. *'t Verbond met Abraham zijn vrind, bevestigt Hij van kind tot kind.* Het is in veel literatuur over de kerk in de huidige cultuur een vergeten hoofdstuk. Een gunstige uitzondering is dr. S. Paas. Door de nadruk op kerkgroei door bekeerlingen is er volgens Paas te weinig aandacht voor groei door geboorten.
 45 (S. Paas, Vreemdelingen en priesters).Want ook kinderen dragen bij aan het gemeente-zijn. Volgens hem is er in de kerkgroei beweging eenzijdig aandacht geweest voor 'buiten', en veel te weinig voor de komende generatie 'binnen'; nieuw leven is een teken van het goede nieuws dat er hoop is in deze wereld. In het verbond gaat de Here God door, wordt de
 50 fakkel van het licht als in een estafette doorgegeven aan de volgende generatie en blijft het

vuur branden. *Geslachten gaan, geslachten zullen komen, wij zijn in Gods ontferming opgenomen. Wij mogen bouwen op de vaste grond, van Gods beloften en van Gods verbond!* (Ps.90 :1 ber. 1973) Dat dit een diepe verantwoordelijkheid met zich meebrengt en een grote creativiteit vraagt moge duidelijk zijn. Jakob trok naar Israël '*naar de tred van de kinderen*'! Waarbij we ons hebben te hoeden voor kinderachtigheid. Hier ligt een grote opdracht voor de christelijke gemeente, vooral waar we zien dat juist jongeren geen betrokkenheid meer ervaren of ontvangen. Het vraagt van de christelijke gemeente grote creativiteit, inzet, aandacht en liefde.

10 3.6 *Met anderen en voor anderen*

Paulus treedt niet op als een 'einzegänger', maar hij verzamelt een team van mensen (Gr. synergoi) om zich heen, die hij niet allemaal meeneemt op zijn reizen, maar wel het nodige laat doen daar waar hij het Evangelie heeft verkondigd: Rom.16; 2 Cor.8:23, Kol.4:11, 1 Thess.3:2. Financieel wordt hij geholpen door de gemeenten die hij had gesticht (Filipp.4:15 vv, 1 Cor.11:7-11). Het beeld lijkt te zijn dat Paulus bij zijn vertrek uit de ene gemeente geld kreeg voor zijn werk in de volgende gemeente. Daarnaast voorzag hij ook in inkomsten door zelf te werken als 'tentenmaker' (1 Thes.2:9; 4:11, 1 Cor.4:12.) Overigens is hij ook in diaconaal opzicht zeer actief, want hij zamelt geld in bij de nieuwe gemeenten voor de noodlijdende gemeente(leden) te Jeruzalem (2 Cor. 8 en 9). Opmerkelijk: de nieuwe gemeenten ondersteunen de oude. Hoe dan ook: dat (huis)gemeenten elkaar ondersteunen is een wezenlijke lijn en een essentieel onderdeel van het gemeente-zijn.

3.7 *Karakteristieke aspecten*

25 In Hand.2:41-47 wordt een en ander vermeld over die gemeente: volharding in de leer van de apostelen, de gemeenschap, het breken van het brood en de gebeden. Daarnaast was er een duidelijke en royale vorm van hulpverlening, c.q. diaconaat, zie ook Hand.4 en 7. Uit allerlei teksten in Hand. en het Evangelie van dezelfde schrijver Lucas wordt wel duidelijk dat rijkdom en luxe in de toenmalige samenleving en cultuur een belangrijke plaats
30 innamen. In die twee Bijbelboeken en in heel het Nieuwe Testament horen we scherpe kritiek daarop en vernemen we ook dat de christen en de christelijke gemeente iets anders hebben te laten zien. In Hand.2 wordt getuigd van blijdschap en eenvoud en van het loven van God. Dagelijks werden er mensen toegevoegd tot de gemeente. Ook hier vinden we een brede missionaire lijn met een sterk diaconale dimensie, zonder dat de gemeente
35 missionaire acties onderneemt om mensen te werven. Idealiseren moeten we deze eerste gemeente zeker niet, blijkens wat direct volgt op Hand.4 in Hand. 5: Ananias en Saffira. En last but not least: De gemeente is gemeente in het perspectief van het wederkomen van Christus en de voltooiing van het Koninkrijk Gods. De brieven aan de zeven gemeenten in het Bijbelboek Openbaring (Openb.2 en 3) laten dat overduidelijk zien, met alle consequenties van dien. In de (andere) brieven van het Nieuwe Testament komt dit ook voortdurend aan de orde. Alles staat in een eschatologisch perspectief. We zien de visioenen van de profeten en horen de beloften van het komende Koninkrijk Gods. Over alles straalt het licht van het: Zie Ik kom! (Openb.22).

45 4. *Tussenbalans*

Kijkend naar kerk en cultuur, en naar Bijbelse lijnen, komen we tot de volgende tussenbalans.

1. We moeten *oppassen voor fatalisme en defeatisme*, alsof de afname van kwantiteit een noodlot is dat ons nu eenmaal overkomt. Dat maakt enorm pessimistisch. Doemdenken is

tegengesteld aan het christelijk geloof. God de Heer regeert. En er zijn vele andere beloften. Angst mag ons nooit in een hoek drijven. De Kerk belijdt in de Ned.

Geloofsbelijdenis in art. 27: 'En deze heilige Kerk wordt van God bewaard, of staande gehouden, tegen het woeden der gehele wereld; hoewel zij somwijlen een tijdlang zeer
5 klein en als tot niet schijnt gekomen te zijn in de ogen der mensen; gelijk zich de Heere gedurende den gevaarlijken tijd onder Achab zeventuizend mensen behouden heeft, die hun knieën voor Baäl niet gebogen hadden.' We gaan niet verder met de moed der wanhoop maar met de moed van de hoop!

10 2. In de tweede plaats is duidelijk dat *de kerk een minderheid* geworden is en steeds meer gaat worden. Dat hoeft niet alleen negatief te zijn. Dat de kerk veel macht kreeg, heeft ook geleid tot de 'zondeval' van kerk en christenheid. Toen de vroege kerk nog een minderheid was, viel de kerk op in de grote trouw aan haar oorsprong, en dat gaf een positieve
15 uitstraling. Gemeenten zullen hier en daar kleiner worden, maar niet minder qua gehalte, bevoegenheid en bewogenheid, ook naar buiten toe. S. Paas wijst in zijn boek 'Vreemdelingen en priesters' duidelijk in deze richting. Er zijn volgens hem in de wereld meer gemeenten met minder dan met meer dan honderd leden. Het mag waar zijn dat de cultuurkerk (volkskerk) niet meer is, en dat de kerk is een 'keuzeker' is geworden. 'De tijd
20 van de massaal bezochte kerkdiensten is op veel plaatsen voorbij. Dan kan een nieuwe kracht ontdekt worden in het eendrachtig samenzijn als kleine gemeenschap' (W. Dekker in 'Tegendraads en bij de tijd. Verder in het spoor van Bonhoeffer'). De focus op numerieke groei leidt af van waar het in de kerk om moet gaan, aldus Paas. 'Er kunnen plekken zijn waar de kerk niet groeit of zelfs krimpt, terwijl er toch mensen tot geloof komen. In de Bijbel lijkt het bij Jezus ook nooit om de aantallen te gaan. Wel om mensen,
25 die vervolgens tot geloof komen en volgeling van Hem worden. Jezus heeft het over grote aantallen in de nieuwe hemel en op de nieuwe aarde. Tijdens Zijn omwandeling op aarde maakte Hij zich echter wel druk om bekering, maar niet om groei. Het is dus belangrijk om aandacht te vragen voor bekering, maar verbindt dat niet met een groei-ideologie. Richt je als kerk op het volgeling van Jezus worden, niet op numerieke groei. In het eerste geval blijft de persoon in beeld en de kwaliteit van zijn geloof, in het tweede geval verschuift de
30 aandacht naar statistiek, naar aantallen.'

3. We zullen ons er van bewust dienen te zijn dat kerk en christen-zijn hun plaats hebben in de samenleving en de cultuur. We mogen ons niet opsluiten in een isolement waarbij elk
35 contact met de buitenwereld wordt vermeden. We blijven diverse aspecten van de cultuur zelf in ons dragen. We mogen, dankend voor Gods algemene genade, positief staan t.o.v. goede ontwikkelingen die we zien. Dat kennis en wetenschap zijn toegenomen, daarvan plukken we allemaal de vruchten, en dat zijn zeker ook goede dingen. Dat de natuur 'onttoverd' is (zon, maan en sterren hebben geen macht meer over gebeurtenissen) is
40 heilzaam. Al zal het geloof altijd weer alert willen zijn op een eigenstandige ontwikkeling van wetenschap, onderzoek en kennis. De wetenschap heeft ook weer niet het laatste woord, is geen absolute autoriteit en mag haar grenzen niet overschrijden. De geschiedenis laat in ieder geval zien dat de kerk van Christus in de loop der eeuwen tot nu toe, onder Gods zegen, baat heeft gehad bij het verantwoord inspelen op culturele en
45 maatschappelijke ontwikkelingen en niet bij het negeren daarvan of lijdzaam toezien. Zo zou er vanuit het voorgaande meer genoemd kunnen worden. We mogen dankbaar aanvaarden wat aan goeds is gegeven. De Geest schrijft wegen in de tijd.

4. In de vierde plaats zal *kritisch* gekeken dienen te worden naar vele tendensen in onze
50 cultuur. In hoofdstuk 2 en boven zijn er diverse genoemd. Het zal moeten blijven gelden:

‘Maar u hebt Christus zo niet leren kennen’ (Ef.4:20). Het zal zaak zijn voor theologie en kerk om in verkondiging en toerusting deze negatieve tendensen te laten zien en er profetisch voor te waarschuwen. Juist vanuit het Evangelie moet veel onder kritiek gesteld worden, in de cultuur, in de politiek, in de moderne samenleving, ook in de levens van de
 5 gemeentelieden. Dat laatste voorkomt wij-zij denken, hoogmoed, zelfbewustzijn, onaantastbaarheid en grootspraak.

5. Het is niet de bedoeling hier een handreiking te doen voor het jeugdbeleid van onze kerken. Het is wel onze bedoeling op het grote belang daarvan te wijzen. Dat geldt
 10 versterkt voor kleine kerken. Vele jongeren verlaten de kerk, niet zelden ‘uit liefde voor de tegenwoordige wereld’. Maar hebben wij als kerk hen dan proberen vast te houden vanuit een visie, waarin hen enerzijds gewezen wordt op de erkenning van Gods goedheid in de cultuur en anderzijds op de demonische elementen in die cultuur. Eerder wezen we al op
 15 een ander feit: dat ouders grote kerken aantrekkelijker vinden voor hun kinderen dan kleine kerken. Toch hoeven we dit niet lijdelijk aan te zien. De Bijbel spreekt over de waarde van het verbond. Het vraagt van kleine kerken en de leden wel een totaal-aanpak om het wegtrekken van jonge gezinnen en kinderen en jongeren te voorkomen. Het vraagt een goede benadering van ouders, het vraagt een grote inzet en aandacht van de kleine gemeenten richting kinderen en jongeren. Hoe kunnen we met name ook ouders zo ver
 20 krijgen om zich te committeren aan hun kleine gemeente? Er zou gekeken kunnen worden naar kerken in de omgeving of er op het punt van kinderwerk en jeugdwerk niet een samenwerking tot stand kan komen. Jongeren zouden wellicht meer betrokken kunnen worden bij beleid en uitvoering van beleid. Hoe dan ook: dit is echt een punt dat grote aandacht verdient in kleine kerken, en in het geheel van onze kerken. En waarom als kleine
 25 kerk niet eens advies vragen aan onze jeugdbonden?

6. Het moge duidelijk zijn: lokale gemeenten en predikanten zullen *steeds meer samenwerking* nodig hebben. De grote kunnen de kleine dienen en andersom, in wederkerigheid dus. Zo kunnen essenties van het kerk-zijn in beeld blijven, omdat ze
 30 gezamenlijk behartigd worden. Onderzoek of nabijgelegen gemeenten van verschillende kerkverbanden elkaar van dienst kunnen zijn. 'Zolang we als protestanten nog niet onder één dak zitten kunnen we in ieder geval wel vrijmoedig naar elkaar doorverwijzen, elkaar steunen en bemoedigen en naar buiten toe uitstralen dat we elkaar als verschillende kerkgemeenschappen aanvullen, helpen en dienen' (W. Dekker in 'Marginaal en
 35 missionair. Kleine theologie in een krimpende kerk'). Juist daarin hebben we de katholiciteit van de kerk van Christus serieus te nemen en te behartigen. Hierbij valt zeker ook te denken aan migrantenkerken.

7. Last but not least: *de karakteristieke aspecten zoals we die vinden in de Schriften en het*
 40 *belijden van de kerk* m.b.t. ons kerk-zijn en die hierboven zijn aangestipt, dienen alle aandacht te krijgen, in onze eigen kerken, in oecumenische contacten, plaatselijk en bovenplaatselijk. Het boek Handelingen geeft veel wat dat betreft. Daarmee is niet alles gezegd, maar wordt wel een richting gewezen. Als de Here God het schenkt en de gemeente wil ontvangen wat God geeft, is er op allerlei manier een uitstraling ver over de
 45 muren van de christelijke gemeente heen. Het missionaire karakter van de gemeente, wat overigens niet ten koste mag gaan van de arbeid binnen de gemeente, is niet gelegen in allerlei acties, in tricks en trucs, en evenmin in het zo laag mogelijk maken van alle drempels, maar in de identiteit in Christus. Prof.dr. A. Huijgen heeft er in een gesprek met ons op gewezen dat het allerbelangrijkste is voor zowel de christen als de christelijke
 50 gemeente: de identiteit in Christus. Daar staat of valt alles mee. Ook Paas wijst daar sterk

op: 'er zal nadruk gelegd moeten worden op de eigen identiteit, die versterkt wordt door die van de kerk als 'een heilig koninkrijk van priesters'. ('Vreemdelingen en priesters' blz. 195). Als die er niet is, zal alles zonder eeuwigheidsbetekenis zijn. En het eschatologisch perspectief mag niet vergeten worden. Het Nieuwe Testament laat de kritische en bemoedigende implicaties daarvan duidelijk zien. De christelijke gemeente blijft bidden: Uw Koninkrijk kome. Zien we in veel dingen geen tekenen van de tijd? Horen wij achter veel hedendaagse ontwikkelingen niet de voetstappen van de komende Christus? Zo klinkt de gebedsroep: Maranatha. Overigens: dat maakt haar verantwoordelijkheid niet kleiner, eerder groter. Zo biddend blijft ze doen wat God haar te doen geeft in verantwoordelijkheid, vertrouwen en hoop!

Voor de hoofdstukken 2 t/m 4 werd o.a. gebruik gemaakt van de volgende literatuur:

- W. Jurg, De vierde eeuw of hoe het christendom staatsgodsdienst werd. Eindhoven, 2011.
- G.Woolf red., Oude Beschavingen, Kerkdriel 2005.
- JBGreen, LMc Donald, The World of the New Testament, 103 vv. Grand Rapids, 2013.
- Yamauchi, De wereld van de eerste christenen. Den Haag 1980.
- Peerbolte, Paulus en de rest, Zoetermeer 2010.
- G.C. den Hertog 'Wat betekent dit voor de theologie?' in: Kerk op een kruispunt, Amsterdam 2013
- W. Dekker, Marginaal en missionair. Kleine theologie in een krimpende kerk, Zoetermeer 2011.
- W. Dekker, Tegendraads en bij de tijd. Verder in het spoor van Bonhoeffer, Zoetermeer, 2015.
- S.Paas, Vreemdelingen en priesters. Christelijke missie in een postchristelijke omgeving, Zoetermeer, 2016
- H. Bakker Ze hebben lief maar worden vervolgd. Radicaal christendom in de tweede eeuw en nu, Zoetermeer 2005.
- H. Paul, De slag om het hart. Over secularisatie van verlangen, Zoetermeer 2017
- VITAAL 2000. Een onderzoek naar aspecten van krimp en groei in een aantal grootstedelijke Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, Zwolle 2000.
- Kerk 2025. Waar een Woord is is een weg. PKN rapport, Utrecht 2016.

35 ***DEEL II - Deelopdrachten***

5. ***Onderzoek naar opgeheven gemeenten***

De commissie kreeg als eerste deelopdracht: Te onderzoeken waarom gemeenten in de afgelopen twintig jaar opgeheven moesten worden en welke lessen daaruit te trekken zijn.

Het onderzoek richt zich in eerste instantie in lijn met deze deelopdracht op de gemeenten die in de afgelopen twintig jaar zijn opgeheven. In bijlage 1 vindt u de enquête die werd verstuurd aan rechtsopvolgers en/of contactpersonen, en de antwoorden die we ontvingen. Maar naar het oordeel van de GS is het niet alleen zinvol om te kijken naar de opgeheven gemeenten, maar ook naar de verwachtingen dienaangaande voor de toekomst en mogelijke oplossingen hiervoor (zie 'van oordeel 4' in de onderbouwing van onze opdracht). We deden daarom ook een onderzoek bij huidige kleine gemeenten en komen daarop terug vanaf paragraaf 5.4.

5.1 *Opgeheven gemeenten*

De volgende tien gemeenten werden in de afgelopen twintig jaar (tot aan 1-1-2017) opgeheven:

- 5 Bussum, den Haag-Centrum, Heerenveen, de Krim, Klundert, Lutjegast, Rotterdam-West, Vlissingen, Wormerveer en Zwartsluis. Van negen van deze gemeenten heeft de contactpersoon gereageerd op ons verzoek tot invullen van het enquêteformulier. Na de genoemde periode werden nog opgeheven Schiedam en Nieuw-Amsterdam, die echter in dit onderzoek niet konden worden meegenomen (wel in de enquête uit 5.4). Naast het opheffen van de hiervoor vermelde gemeenten kan worden opgemerkt dat in dezelfde
- 10 periode de volgende negen gemeenten werden geïnstitueerd:
Alkmaar, Amersfoort-Vathorst, Amsterdam-Via Nova, Bunde-Meerssen, Enkhuisen, Kantens, Nunspeet-Ichthus, Renswoude en Urk-Ichthus.

5.2 *Conclusie uit ontvangen gegevens*

- 15 De spreiding in grootte van de gemeente bij opheffing loopt van 23 (Lutjegast) naar 116 (Bussum) leden. Dat een gemeente met 116 leden wordt opgeheven is opvallend, maar vindt in het voorliggende geval zijn oorzaak in liggingsverschillen binnen de gemeente. De lengte van de periode van opheffing laat een variatie zien van 1 tot 7 jaar.
- 20 De volgende ontwikkelingen en oorzaken komen naar voren in het proces naar opheffing:
- vergrijzing door vertrek van jongeren en gezinnen met kinderen die zich aansluiten bij naastliggende grotere CGK gemeenten of andere kerken en geloofsgemeenschappen;
  - teruglopende werkgelegenheid waarmee de aanwas van buiten stopt, en eigen leden die vertrekken in verband met het vinden van werk buiten de eigen gemeente;
  - 25 - liggingsverschillen in de gemeente (behoudend contra eigentijds gemeentezijn);
  - soms ook verstoorde verhoudingen (vanwege liggingsverschillen door bijv. verschil van inzicht in exegese of vanwege behoefte aan een meer eigentijdse vormgeving van de eredienst);
  - moeiten om de ambten te vervullen;
  - 30 - geen aansluiting meer met de omgeving; nog nauwelijks leden uit de eigen wijk;
  - het verlies aan moed om door te gaan.

- De financiën lijken geen doorslaggevende factor om tot opheffing over te gaan. De offervaardigheid blijkt hoog. Wel werden financiële knelpunten ervaren rond het
- 35 (gezamenlijk) beroepen van een predikant.

In één gemeente werd gewerkt met een toekomstvisie c.q. visie op gemeentezijn en in twee gemeenten was er sprake van een meer missionaire opzet van de gemeente.

- 40 In het merendeel van de gemeenten (7) is gezocht naar of waren er vormen van samenwerking met andere gemeenten of kerken. Met CGK 3 x, GKv 2 x en NGK 2x. Dat het niet tot een echt samengaan kwam, had als voornaamste oorzaak de bestaande liggingsverschillen in de betreffende CGK-gemeente.

- 45 In het merendeel (6) van de opheffingen speelde de classis een rol. De rol van de classis bleef vooral beperkt tot het begeleiden van het proces richting de opheffing. Slechts in twee situaties zocht de classis naar een oplossing om de opheffing te voorkomen door aan te sturen op de vorming van een wijkgemeente (Wormerveer), of door steunverlening van ambtsdragers vanuit andere gemeenten, gecombineerd met financiële ondersteuning (Vlissingen).

Na de opheffing sloten de meeste leden zich aan bij een naburige CGK gemeente. Daarnaast vertrokken leden richting een breed pallet van kerken; NGK, GKv, PKN, Gereformeerde Gemeenten en ook zonder zich elders aan te sluiten.

5 De opheffing bracht meestal geen toenemende onderlinge spanningen, wel werden verdriet en ook boosheid ervaren.

De volgende zaken worden genoemd waardoor opheffing wellicht voorkomen had kunnen worden:

- als jonge gezinnen waren gebleven;
- als de bakens tijdig verzet waren;
- 10 - als de classis eerder een begeleidingscommissie had ingesteld;
- als de CGK buurgemeenten meer hadden kunnen betekenen;
- als er meer zorgvuldigheid was geweest in het proces richting samengaan met andere kerken;
- 15 - als er betere samenwerking was geweest en een eerder fuseren door bijv. van drie naar twee preekplaatsen te gaan.

In Vlissingen en Rotterdam-West werd na opheffing een missionair/diaconaal project gestart. Een algemene vraag is of de start van een missionair/diaconaal project los van de gemeente niet in plaats van de opheffing van de gemeente had kunnen plaatsvinden.

20 5.3 *Lessen die uit de opheffingen zijn te trekken*

Uw commissie denkt dat uit de opheffingen van de afgelopen twintig jaar de volgende lessen zijn te trekken.

1. Een opvallend dalend ledental gecombineerd met vergrijzing, het niet meer kunnen voorzien in de ambten en gevoelens van moedeloosheid zijn voorboden van een naderende opheffing.
- 25 2. Dalend ledental dat wordt veroorzaakt door overloop van jongeren en jonge gezinnen richting grotere gemeenten in de omtrek vraagt om herbezinning. Herbezinning binnen de kleine gemeenten zelf op de mogelijkheden om op tijd de bakens te verzetten. Daarnaast ook herbezinning op de manier waarop grote gemeenten zich verhouden tot hun kleiner wordende buurgemeenten.
- 30 3. Dalend ledental als gevolg van afnemende werkgelegenheid is weliswaar een issue, maar het zijn processen waar we als kerken niet op kunnen sturen.
4. Hoewel de financiën veelal niet beslissend zijn bij een besluit tot opheffing, loopt men bij pogingen om gezamenlijk een predikant te beroepen wel aan tegen het gegeven dat de OBenA regels niet op specifieke situaties zijn toegesneden. Overigens is ons in
- 35 gesprek met deputaten OBenA gebleken, dat men wel probeert maatwerk te leveren door een zekere flexibiliteit toe te passen. Onbekendheid hiermee kan een reden zijn dat gemeenten zich niet tot deputaten wenden.
5. Bij het merendeel van de opgeheven gemeente was er geen doordachte, omschreven en gedeelde visie op het al- of niet zelfstandig voortbestaan van de gemeente. Het ontwikkelen en toepassen van een dergelijke visie kan een belangrijk instrument zijn om opheffing te voorkomen.
- 40 6. Rond de opheffingen speelde de classis weliswaar een rol, maar die rol lijkt beperkt tot begeleiding van het opheffingsproces en niet gericht op voorkoming van de opheffing. Hier ligt wellicht een grotere rol voor de classis.
- 45 7. De rol van de classis zou kunnen worden uitgebreid door het verlenen van hulp bij het opstellen van een visie op het voortbestaan van de gemeente. In het ontwikkelen van die visie kunnen tijdig alternatieve vormen van gemeentezijn worden uitgewerkt. Hierbij valt te denken aan: vormen van samenwerking met naburige (CGK) kerken, het
- 50 vormen van een wijkgemeente of verder gaan in een meer missionaire en/of diaconale

opzet. In de PKN is ook voortbestaan als huisgemeente mogelijk, of iets dergelijks ook binnen de CGK gewenst kan zijn, moet nader bestudeerd worden.

8. Mocht omwille van het voortbestaan ook financiële ondersteuning nodig zijn dan zijn daarvoor zowel OBenA als de classis in beeld. Voor OBenA zal het dan meer moeten gaan om maatwerk bij de financiële ondersteuning van het (eventueel gezamenlijke) beroepingswerk.
9. Een gemeente eerst opheffen, om op de leeggevallen locatie vervolgens een missionair-diaconaal project te starten kan een verheugende ontwikkeling zijn maar roept ook wel vragen op. Had het ook zonder de opheffing gekund?

5.4 Rondvraag bij kleine CG kerken

Bekend is dat er gemeenten zijn die zich wat hun voortbestaan betreft in de gevarenzone bevinden. Ook zijn er vermoedelijk gemeenten die, hoewel gering in ledental, toch aangemerkt kunnen worden als vitale gemeenten.

De door OBenA gehanteerde normen voor financiële ondersteuning aan gemeenten richt zich op gemeenten met een omvang tot 250 leden, waarbij vanaf 200 leden een fulltime predikant mag worden beroepen. Daarmee bestaat er een soort grens waaronder deze gemeenten zich in een (financiële) gevarenzone bevinden. Daarom zijn met het oog op de verwachtingen voor de toekomst de gemeenten tot 200 leden in het onderzoek opgenomen. Binnen deze groep valt het accent op de meest kwetsbare categorie van gemeenten n.l. die tot 100 leden. De categorie van gemeenten van 100-200 leden is weliswaar meegenomen in het onderzoek maar dan vooral om een signaal af te geven hoe deze gemeenten zichzelf beoordelen: als gemeenten in de gevarenzone dan wel als vitale gemeenten. In de categorie tot 100 leden richt het onderzoek zich breder op de vragen rond het voortbestaan. In bijlage 2 treft u de vragen aan die werden voorgelegd aan gemeenten tot 100 leden (een wat grotere enquête) en aan gemeenten met 100-200 leden (een beperktere enquête). Gemeenten die de status hebben van samenwerkingsgemeente en ten gevolge hiervan op 01-01-17 meer dan 200 leden telden, zijn niet door de commissie benaderd.

Het onderzoek bij kleine gemeenten werd uitgevoerd aan de hand van de 'Lessen die uit de analyse van de in de laatste twintig jaar opgeheven gemeenten' zijn getrokken. Zie hiervoor de vorige paragraaf. De lessen uit die analyse bevatten namelijk kenmerken van de situatie waarin een gemeente zich bevindt in de periode voor de opheffing. Door deze kenmerken tijdig te onderkennen in huidige kleine gemeenten kunnen direct maatregelen genomen worden. Daardoor zou de trend die tot opheffing leidt, omgebogen kunnen worden. Men zou tijdig in kunnen spelen op de toekomst door synergie te zoeken bijv. door middel van samenwerking met andere gemeenten.

5.4.1 Reacties kerken tot 100 leden

Van de 16 gemeenten werd van 13 gemeenten een reactie ontvangen. In het onderzoek bij de gemeenten tot 100 leden zijn de volgende waarnemingen gedaan:

Kijkend naar de groeicijfers, de vervulling van de vacatures binnen de kerkenraad en het beeld dat de gemeenten van zichzelf hebben lijkt de conclusie gerechtvaardigd, dat iets meer dan de helft van de gemeenten tot 100 leden geldt als kwetsbaar of zich in de gevarenzone bevindt.

Het blijkt dat voor het merendeel van de gemeenten dat zich in deze gevarenzone bevindt, er geen sprake is van doordachte en uitgewerkte planvorming met het oog op het

voortbestaan van de gemeente. Dat heeft wellicht te maken met het gegeven dat het merendeel van de gemeenten geen alternatieven ziet voor een toekomstige opheffing. Wel is het merendeel van deze gemeenten missionair of diaconaal actief. Daar liggen wellicht aanknopingspunten voor het ontwikkelen van een visie met het oog op het voortbestaan van de gemeente, waarin men de vitale gemeenten als voorbeeld kan nemen.

Zes van de twaalf gemeenten zien zichzelf als vitaal. De vitaliteit wordt als volgt onderbouwd: goede onderlinge band en het stelsel van kringen. Er wordt gewerkt vanuit een vastgestelde visie. Er is groei in aantal en groei in geloof, wat ervaren wordt als gebedsverhoring. Belangrijke pijlers zijn het kringwerk dat functioneert als eerstelijns pastoraat, diverse missionaire activiteiten en een brede samenwerking bij incidentele activiteiten. De groei van binnenuit en soms door overkomsten worden gezien als zegen op het gepredikte Woord. Evangelisatie en diaconale betrokkenheid is er, maar in beperkte mate of het is groeiende.

Bij dalend ledental dat veroorzaakt wordt door overloop van jongeren en jonge gezinnen richting grotere gemeenten is het de vraag of de kleine gemeenten in de gevarenzone wel voldoende anticiperen op de toekomst. Herbezinning binnen de kleine gemeenten zelf om op tijd de bakens te verzetten lijkt nodig (welke visie ontwikkelen wij, analyse huidige leeftijdsopbouw, wat kunnen we doen, welke strategie kiezen we?). Maar ook herbezinning op de manier waarop grote gemeenten zich verhouden tot hun kleiner wordende buurgemeenten. In hoeverre worden leden uit randdorpen van grote gemeenten herinnerd aan hun verantwoordelijkheid voor de plaatselijke kerk in hun woonplaats?

De meeste gemeenten binnen de groep kennen een vorm van ondersteuning middels een (emeritus)predikant, evangelist of pastoraal werker. Ook functioneert soms een kleine gemeente als wijkgemeente van een grotere gemeente. Daarnaast leeft de verwachting dat er van de inzet van een eigen predikant een positieve impuls zal uitgaan.

De goede offervaardigheid, de goede onderlinge geestelijke band, de al bestaande vormen van samenwerking of het onderling contact, vormen een goede uitgangspositie voor het voortbestaan op langere termijn.

De contacten met het kerkverband lopen vooral via de classis. De contacten blijken echter beperkt tot het delen in de zorgen rond het voortbestaan of het uitbrengen van een advies richting samenwerking/samengaan. Er is slechts in beperkte mate sprake van inhoudelijke, richtinggevende ondersteuning.

De verwachting omtrent ondersteuning door het kerkverband is vooral financieel van karakter. Daarin worden de door de synode vastgestelde richtlijnen van OBenA eerder als knellend dan als ondersteunend ervaren. Maar ook aandachtspunten als het verhogen van de offervaardigheid, het herverdelen van de gelden binnen het kerkverband en de landelijke afdrachten komen in beeld. Toch gaat het niet alleen om geld. Men vraagt ook om een meer praktische vorm van ondersteuning, een andere rol van de classis, of herstructurering binnen het kerkverband. Dat vraagt om een classis die alerter reageert en meer aandacht heeft voor kleine gemeenten.

5.4.2 *Reacties kerken van 100 tot 200 leden*

Er is aan 38 gemeenten met een ledenaantal van 100 tot 200 leden een vragenlijst verstuurd en daarvan hebben 27 gemeenten een reactie gestuurd. Uit het onderzoek bij de gemeenten van 100 tot 200 leden zijn de volgende waarnemingen gedaan.

- 5 Meer dan de helft van de gemeenten (15) die gereageerd hebben, geven aan dat nu al ofwel op kortere termijn het voortbestaan als zelfstandige gemeente menselijkerwijs gesproken twijfelachtig is. Ervan uitgaande dat de respondenten een representatieve groep vormen van alle gemeenten met 100 tot 200 leden betekent dit, dat in deze categorie er ca. 21 gemeenten in deze situatie verkeren.
- 10 Drie gemeenten geven expliciet aan dat zij aan zien komen dat de gemeente niet zelfstandig kan voortbestaan. Niet zozeer vanwege het niet kunnen onderhouden van een predikant als wel dat het lastig wordt ambten te vervullen mede door de vergrijzing.
- 15 Twaalf gemeenten geven aan dat, als de situatie niet verandert bijvoorbeeld qua werkgelegenheid, zij dan binnen vijf tot tien jaar voor de vraag komen te staan of zelfstandig voortbestaan, al of niet met predikant, nog wel een optie is.
- 20 Daarnaast hebben twaalf gemeenten aangegeven dat zij zich als een vitale gemeente zien. Redenen voor deze inschatting zijn onder meer de reeds ingezette samenwerking met een andere gemeente of er is een situatie van groei in ledental. Ook wordt genoemd het aanwezig zijn van een evenwichtige leeftijdsopbouw met voldoende jeugdige leden en/of actieve leden.
- 25 Het motiveren van jongeren en jonge gezinnen om deel te blijven uitmaken van de gemeente vormt een uitdaging. De oorzaak van het vertrek van jongeren en jonge gezinnen is vaak daarin gelegen dat deze categorie leden, bij krimpende gemeente, de band en daarmee ook het klankbord van leden in dezelfde levensfase gaat missen. Daardoor wordt dit een zichzelf bevestigend en versterkend proces. Wat ook een rol kan spelen, is dat de wijze van inrichting van de gemeentestructuur en diensten te traditioneel blijft. Om aan ontwikkeling van bijvoorbeeld de liturgie in de gemeente vorm te geven is ook enige massa nodig en die is onvoldoende wanneer de omvang van de groep jongeren zeer beperkt is en afneemt.
- 30 Eén gemeente meldt dat onvoldoende werkgelegenheid oorzaak is van de terugloop in ledental. Eén gemeente spreekt uit dat voldoende werkgelegenheid voorhanden moet blijven om vitale gemeente te kunnen blijven.
- 35 Circa tien gemeenten hebben geen eigen predikant. Een beperkt aantal gemeenten bezint zich op mogelijk beroepen van een predikant samen met een zustergemeente binnen CGK. Opvallend is dat dit lang niet altijd een dichtbij gelegen gemeente is. Denk hierbij aan Nieuwkoop/Vianen, Steenwijk/Assen, Spijkenisse/Ridderkerk. De samenwerking kan dus ook classisgrensoverschrijdend zijn. Wat daarvan de kerkordelijke gevolgen zijn, moet
- 40 nader bekeken worden.
- Twintig respondenten hebben geen geformuleerde toekomstvisie. Wel geven enkele gemeenten aan dat er wel eens over wordt nagedacht.
- 45 Zeven gemeenten hebben wel een toekomstvisie. Er worden vooral maatregelen genomen die door de situatie van het moment gedictieerd worden. Het tijdig planmatig de bakens verzetten en daar actief ondersteuning voor zoeken, komt maar in ca 30% van de gevallen (deze zeven gemeenten) voor.
- 50 Dertienmaal is sprake van enige vorm van samenwerking met een gemeente (al of niet

CGK). Niet altijd betreft het een gemeente in de directe omgeving (zoals Nieuwkoop en Vianen die tot eind 2017 samen een predikant hadden). Daarnaast is er zevenmaal sprake van samenwerking met een GKv of NGK-gemeente en vijfmaal met een HH of GB gemeente. Viermaal worden gesprekken over samenwerking gemeld.

5

Driemaal worden missionaire activiteiten gemeld, eenmaal richt men zich op huiskringen en tweemaal worden missionaire activiteiten gekoppeld met huiskringen. Het initiëren van deze koers vereist visie en daarna daadkracht en veronderstelt aanwezigheid van een vitale kern in de gemeente. De vraag is of de gemeenten van 100 – 200 leden gemiddeld

10

genomen de potentie hebben om deze slag te maken. Ook hier geldt dat visie hebben heel belangrijk is en dat draagvlak nodig is.

Vijfmaal is in de classis door verschillende gemeenten over de toekomst van die gemeenten gesproken, met wisselende uitkomst. Het initiatief bleef bij de gemeenten die het gesprek initieerden.

15

5.5 Aanbevelingen

Volgend uit de waarnemingen van de enquêtes concluderen wij:

20

1. Het zou goed zijn als aan gemeenten die zich in de gevarenzone bevinden extra ondersteuning wordt aangeboden om, gedragen door het gebed, met een door de Schrift bepaalde blik naar het eigen functioneren te kijken.

2. Het is wenselijk dat alle gemeenten tot 200 leden, voor zover dat nog niet is gedaan, een visie ontwikkelen op het voortbestaan van de eigen gemeente.

25

3. Een meer inhoudelijk rol voor de classis is nodig. Denk aan visievorming en de bezinning op andere vormen van gemeente-zijn. Te denken valt ook aan: vormen van samenwerking met naburige (CGK-)kerken, het vormen van een wijkgemeente, verder gaan in een meer missionaire en/of diaconale opzet. Daarin kunnen gemeenten die zich revitaliseerden als voorbeeld worden genomen.

30

4. Een punt van aandacht is het gegeven dat de samenwerkende kerken een gedifferentieerd beeld laten zien waar het gaat om de partners in de samenwerking. De samenwerking beslaat de breedte van de gereformeerde gezindte. Op classicaal en landelijk niveau moet nagedacht moet worden over de impact die dat heeft op de onderlinge solidariteit en ondersteuning.

35

5. Een belangrijk aspect voor de classis is dat van het gezamenlijk delen van een predikant of kerkelijk werker door twee of meer kleine gemeenten. Meedenken en waar mogelijk faciliteren is van belang.

40

6. Het vormen van wijkgemeenten kan een goede oplossing zijn.
7. Mocht omwille van het voortbestaan ook financiële ondersteuning nodig zijn dan zijn daarvoor zowel OBenA als de classis in beeld. Voor OBenA zal het dan meer moeten gaan om maatwerk bij de financiële ondersteuning van het (gezamenlijke)beroepingswerk. De instructie voor OBenA zal bekeken moeten worden op het aspect maatwerk.

45

8. Dalend ledental dat wordt veroorzaakt door overloop van jongeren en jonge gezinnen richting grotere gemeenten in de omtrek is een serieus gevaar voor kleine gemeenten. Dit vraagt om herbezinning binnen de kleine gemeenten zelf om op tijd de bakens te verzetten. Daarnaast ook herbezinning c.q. ‘omdenken’ in de neiging om grote gemeenten positiever te waarderen dan kleine gemeenten.

50

9. Te overwegen valt om een landelijk steunpunt te vormen waar gemeenten en classes met vragen terecht kunnen wanneer men met de problematiek van voortbestaan en visievorming wordt geconfronteerd.

Uit het onderzoek komen ook aandachtspunten richting offervaardigheid, de solidariteit binnen het kerkverband en een heroriëntatie op de inrichting van het kerkelijk leven naar voren. Deze punten maken deel uit van de opdracht van de commissie en zijn hieronder en elders in dit rapport nader uitgewerkt.

5

6. *Offervaardigheid en solidariteit*

6.1 *Offervaardigheid*

Voor deze paragraaf is gebruik gemaakt van de ANBI-transparantiegegevens, zoals die zijn verzameld door de commissie offervaardigheid. Daaruit blijkt ook: aan eigen bijdragen van leden werd in 2017 een bedrag bij elkaar gebracht van 28 miljoen euro voor de instandhouding van kerk en eredienst, mag dat met dankbaarheid ook eens gezegd worden? Belangrijke vragen zijn natuurlijk wel: is dat genoeg? Zo niet, kan het beter? Vanuit een aantal argumenten, waaronder een verwijzing naar de oudtestamentische tienden, komt de commissie offervaardigheid tot de conclusie dat een goede startnorm voor de kerkelijke bijdrage is: 6% van het netto gezinsinkomen. Vervolgens citeren we uit hun rapportage het volgende.

15

In de onderstaande tabel is per jaar aangegeven hoeveel per (doop)lid gemiddeld per jaar werd gegeven in ons kerkverband aan kerkelijke bijdrage. Over 2018 waren bij de afronding van dit rapport nog geen cijfers bekend.

20

Jaar	Kerkelijke bijdrage/(doop)lid
2015	€405,31
2016	€386,58
2017	€397,55

25

De bedragen schommelen enigszins rond en onder de €400 per (doop)lid per jaar. We vermoeden dat de schommelingen vooral het gevolg zijn van eenmalige giften/legaten, omdat VVB nogal de neiging lijkt te hebben vooral constant te zijn. Dat klopt met vaste vrijwillige bijdrage. Maar het is wel erg standvastig dat er her en der nog steeds 'rare' bedragen binnenkomen die gevolg zijn van een automatische omzetting van gulden naar euro.

30

Bedacht dient te worden dat dit gemiddelde bedragen zijn, dus het resultaat van velen die niets geven tot en met de enkelingen die bovenmatig veel geven. Veel van onze penningmeesters kennen wel de risico's van de situatie dat het grootste deel van de totale kerkelijke bijdrage wordt opgebracht door een klein deel van de leden – en wat als die met pensioen gaan of verhuizen? Dit onderstreept nog eens de noodzaak om een in de gemeente breed gedragen beleid op te zetten voor een verbeterde offervaardigheid.

35

Ter illustratie zetten we de gemiddelde bedragen ook eens af tegen een aantal uitgaven waarmee ook onze kerkleden wel regelmatig te maken kunnen hebben:

40

- abonnement op ND of RD: €399 resp. €385 (in 2018);
- abonnement Margriet of Libelle: €251;
- tv/internet/bellen: €600 (en dan heb je niets bijzonders bijbesteld);
- mobieltje eenvoudig (Sim-only, onbeperkt bellen 5GB internet): €120;
- mobieltje omvangrijk (Samsung S9+, onbeperkt bellen en internet): €612;
- op vakantie gaan: grote bandbreedte, gebruik uw eigen ervaring maar eens.

45

Als we nadenken over offervaardigheid is het interessant om na te gaan of er ruimte is voor verbeteringen daarin. Om daarover iets te zeggen gingen we te rade bij het NIBUD en CBS

met betrekking tot gemiddelde gezinsgrootte en modaal inkomen. In grote lijnen levert die confrontatie het volgende op:

- stel dat de gezinsgrootte in de CGK wat groter is dan het landelijk gemiddelde van 2,2 personen per huishouden;
- 5 - stel ook dat er vaker dan gemiddeld sprake is van maar één inkomen per huishouden;
- dat roept een vermoeden op dat kan gelden dat er drie (doop)leden per inkomen zijn;
- er is geen reden om er van af te wijken dat dit een modaal inkomen is (in 2017 was dat €37.000 bruto per jaar, dat is €2.855 bruto per maand ofwel €2.152 netto per maand; bron: Centraal Planbureau CPB);
- 10 - als inderdaad 6% van het netto modaal inkomen zou worden gegeven is dat €2.152 x 6% = €129,12 per maand = €1.550 per jaar;
- dat is dus voor drie (doop)leden, dan is de verwachting per jaar per (doop)lid €516,50. Concreet: dat is (voor velen: maar) €43 per maand;
- het resultaat van de ANBI-transparantiegegevens is in 2017 echter slechts €397,55 per
- 15 lid per jaar. Dat is van dat ene modale inkomen per drie personen 4,6%;
- zo beschouwd is er ruimte voor een totale kerkelijke inkomensgroei van €398 naar €516, dat is zo'n 30%!

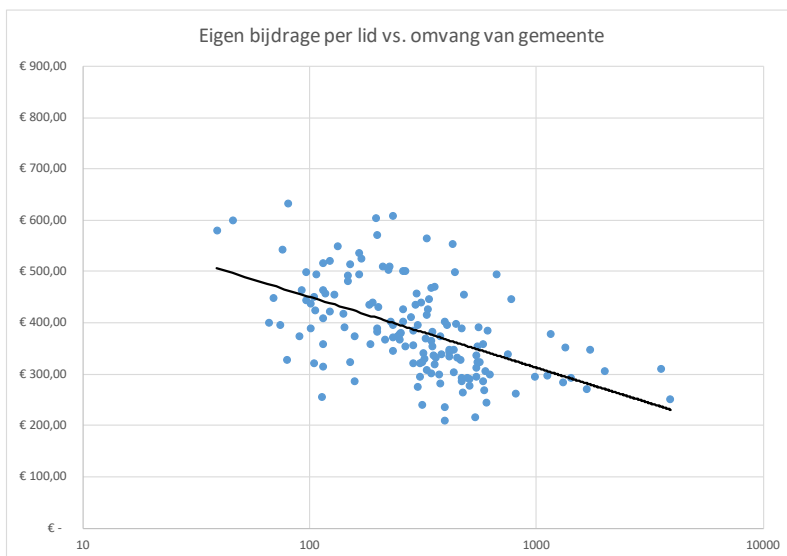
20 Los van de vraag of je voor iedereen de norm wil volgen, of dat er lokaal wel meer dan drie (doop)leden per inkomen zijn, et cetera, moge duidelijk zijn dat als kerkleden werkelijk waarde hechten aan het voortbestaan van hun kerk, er aanzienlijke ruimte zou moeten zijn voor grotere offervaardigheid. Zoals op de vorige synode al gezegd: dat is vooral een geestelijke zaak!

25 Tot zover het citaat van de commissie offervaardigheid. De veronderstelde flinke ruimte voor meer offervaardigheid wordt mede ondersteund door wat we hebben gezien in ons onderzoek bij buitenlandse kerken, waar de eigen bijdrage van kerkleden veel hoger blijkt te zijn dan bij ons gebruikelijk is. Zo is dat bij de EPCEW omgerekend €1058 per lid per jaar en bij de OPC zelfs €2275 (dit wel in de Amerikaanse context). Van FCS en RPCI

30 kunnen we alleen afgaan op wat er wordt opgebracht voor traktementen, dus exclusief andere kosten voor instandhouding, en dat blijkt dan te zijn respectievelijk €251 en €308 per lid per jaar (ter vergelijking met CGK: 125 predikanten met à kosten €70K/jaar voor 72500 leden komt overeen met €120 per lid per jaar). Hiermee is overigens niet gezegd dat het de genoemde kerken allemaal maar voor de (financiële) wind gaat; wel dat de

35 offervaardigheid groter is. Zie hoofdstuk 7 voor nadere details.

Daar is trouwens ook nog wel wat anders over op te merken. De gemeenten in buitenlandse kerken zijn over het algemeen veel kleiner dan CGK-gemeenten. En uit de ANBI-

transparantie gegevens blijkt er een sterk verband te zijn tussen de eigen bijdrage per (doop)lid en de grootte van de gemeente, namelijk dat hoe groter de gemeente, hoe lager de gemiddelde eigen bijdrage. Dit is door de commissie offervaardigheid weergegeven in de nevenstaande grafiek;

horizontaal de grootte (aantal leden) en verticaal de eigen bijdrage per (doop)lid. De stippen geven een individuele gemeente weer, de neergaande lijn de daaruit berekende trend. Dit blijkt dus ook te kloppen bij vergelijking van buitenlandse en eigen gemeenten, al zullen daarvoor vast ook andere oorzaken meespelen.

5

Conclusies m.b.t. offervaardigheid

Uit het voorgaande trekken wij de volgende conclusies:

- er blijkt een sterk verband tussen omvang van een gemeente en de gemiddelde bijdrage per lid. Vermoedelijk speelt hier het schaalvoordeel een rol. De kosten voor instandhouding van kerk en eredienst zijn immers in een grote gemeente per lid lager dan in een kleine gemeente. Verder zal als (door grotere omvang van de gemeente) de onkosten worden gedekt een commissie van beheer of kerkenraad ook niet aandringen op een hogere eigen bijdrage;
- een vergelijking van de huidige gemiddelde eigen bijdrage met statistische economische gegevens over Nederland en een reële norm voor de eigen bijdrage roept een sterk vermoeden op dat er flinke ruimte is voor verbetering van de gemiddelde eigen bijdrage.

10

15

6.2 Solidariteit

20

Onder solidariteit verstaan we in het kader van dit rapport de hulp die door kerken onderling wordt geboden, met name in het voortbestaan. Binnen ons kerkverband zijn er een paar centrale deputaatschappen die daarbij zijn betrokken:

25

30

35

40

45

- OBenA: deze deputaten zijn primair aanspreekpunt voor kerken die het financieel niet kunnen bolwerken. Hun instructie geeft uitgebreide regels over toe te kennen ondersteuning. Sinds de GS van 2013 valt steun voor kerkbouw niet meer daarbinnen. Naast financiële ondersteuning heeft het deputaatschap tot taak algemene adviezen aan alle kerken over gebouwsaken, zoals veiligheidsprotocollen. De omvang van de steunverlening in de synodale periode 2013-2015 was ruim een miljoen euro, exclusief uitkeringen DVAP.

- evangelisatie: hoewel dit niet hun primaire taak is, kan dit deputaatschap kerken (ook financieel) helpen bij kerkplantingsprojecten. In eerder beleid was de ondersteuning beperkt tot op evangelisatie toegespitste projecten en kende over het algemeen per project een beperkte duur van enige jaren. De omvang van de subsidie beperkte zich tot €15.000 per drie jaren per project. Inmiddels is het beleid van deputaten evangelisatie meer gericht op duurzaamheid (= een zichzelf financieel bedruipend project) met inzet van een coach fondsenwerving tot een bedrag van €5.000;

- partners zendingsgemeenten: nadat werd gesignaleerd dat zendingsgemeenten (vaak voortgekomen uit kerkplantingsprojecten) na de ondersteuning door deputaten evangelisatie regelmatig in een moeilijke periode terechtkomen bij verdere vorming en groei, terwijl ze (nog) niet voldoen aan de criteria voor OBenA, heeft de synode besloten tot de instelling van een fonds om deze kerken verder te helpen in de periode van groei naar zelfstandigheid. De omvang van de steun is gemaximeerd tot €150.000 per drie jaar voor de totale steunverlening. In de periode 2013-2015 werd dat bij lange na niet gebruikt.

De oorspronkelijke opzet was ondersteuning vanuit PZG max 3 jaar, want dan zou OBenA in zicht zijn, maar dat werkte in de praktijk niet. En door een beleidswijziging van deputaten evangelisatie is het 'treintje' evangelisatie – PZG – OBenA verder losgekoppeld. Deze situatie dient volgens ons nader bekeken en geoptimaliseerd te worden.

Naast de centrale deputaatschappen zijn er voorbeelden bekend van bilaterale steun/sponsoring door een grote draagkrachtige gemeente aan een individuele kleinere gemeente en van financiële en andere ondersteuning vanuit de classis voor een van de gemeenten in het classicale ressort. Dit zijn mooie initiatieven die wat ons betreft navoring verdienen, maar te gering in aantal en omvang om door ons nu verder onderzocht te worden.

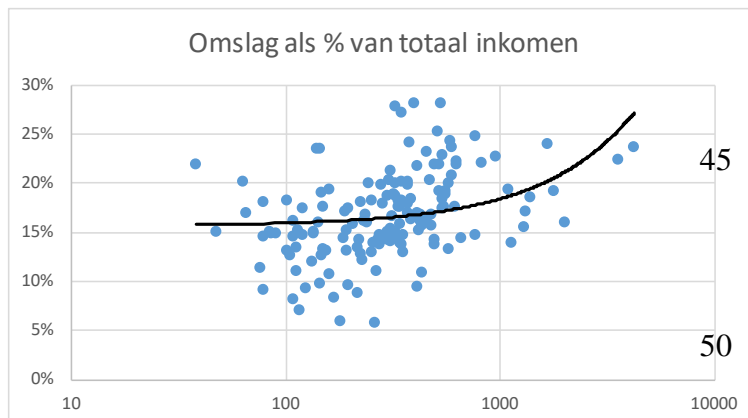
Nadenken over hoe de solidariteit eventueel anders kan worden georganiseerd vraagt ook om een kort overzicht van de manier waarop dit in andere kerkverbanden gestalte krijgt. In bijlage 3 zijn daarover gegevens opgenomen, waarbij we voor ons eigen kerkverband alleen OBenA betrekken (als veruit belangrijkste deputaatschap voor de regelingen van solidariteit).

- Uit de verzamelde gegevens kunnen we de volgende voorlopige conclusies trekken:
- de verschillende geldstromen binnen ons eigen kerkverband zijn maar zeer beperkt op elkaar afgestemd;
  - de huidige regeling(en) richten zich op specifieke gemeenten die aan normatieve criteria moeten voldoen. Gemeenten die daar net niet helemaal aan voldoen hebben moeilijk of geen toegang tot de geboden hulp;
  - de regeling van OBenA is structureel rijker en meer ondersteunend dan in andere kerkverbanden. Plaatselijke CGK-kerken kunnen rekenen op een bijdrage (geen selectie van steunaanvragen) en de ondersteuning heeft geen afbouwregeling, blijft in stand zo lang als nodig is;
  - de bijdrage voor solidariteit in andere kerkverbanden is lastig vergelijkbaar met de CGK situatie, maar de huidige €2,75 voor OBenA is zeker geen uitschieter naar boven;
  - de rol van de classis is in bijvoorbeeld PKN, GKv en NGK veel groter dan bij ons (zie verder bijlage 3).

6.3 *Minimumbijdrage*

Een kruispunt tussen offervaardigheid en solidariteit wordt gevormd door de regelingen rond de minimumbijdrage. Een deel van de offervaardigheid van leden van de plaatselijke kerk is immers bestemd voor het landelijk georganiseerde kerkenwerk. De minimumbijdrage was in deze synodale periode €69,80 per (doop)lid, inclusief emeritikas. Dringende vragen werden en worden gesteld door plaatselijke kerken die deze afdracht als (zeer) knellend ervaren. Ook bij contacten met de classes wordt hierop gewezen.

We gaan opnieuw te rade bij de gegevens uit de ANBI-transparantiegegevens (uit 2017). Het beslag van de minimumbijdrage op de kerkelijke exploitatiebegroting is gemiddeld 17%, variërend van 6% (Den Helder, Hardenberg, Rotterdam-Centrum) tot 28%

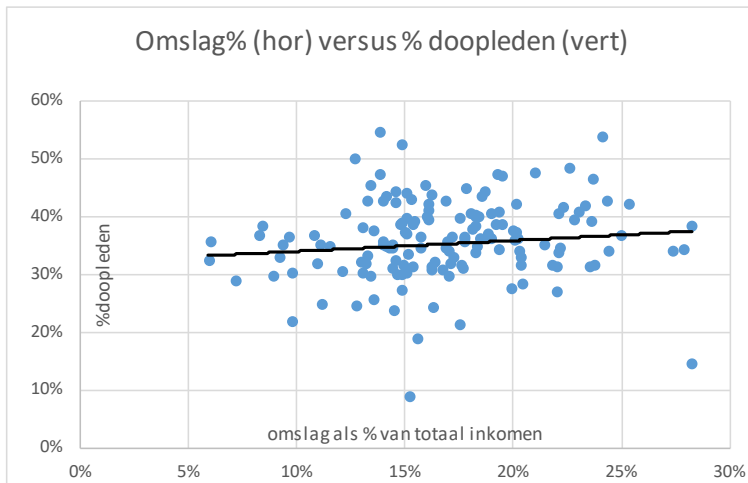

(Dedemsvaart, Dronten, Hasselt, Meerkerk) [N.B.: cijfers uit 2016 zijn van 9% (Breda, Naarden, Purmerend en Utrecht-Centrum) tot 31% (Dronten)]. Gehoord de discussies op de vorige synode is het interessant hier wat nader op in te gaan. Als we kijken naar de relatie tussen

het percentage dat de omslag vergt versus de grootte van de gemeente (zie de grafiek hiernaast) is er een duidelijke trend die aangeeft dat hoe groter de gemeente, hoe groter het beslag dat de omslag vergt. Ook dit is een logisch gevolg van de schaalvoordelen die een grote gemeente geniet: de kosten anders dan de omslag worden kleiner per lid voor grote gemeenten, de omslag blijft echter hetzelfde per lid en wordt zo een steeds groter deel van de exploitatiebegroting. Dat de trend zo is sluit natuurlijk niet uit dat er sommige grotere gemeenten zijn waar toch een laag percentage naar de omslag gaat en omgekeerd.

5

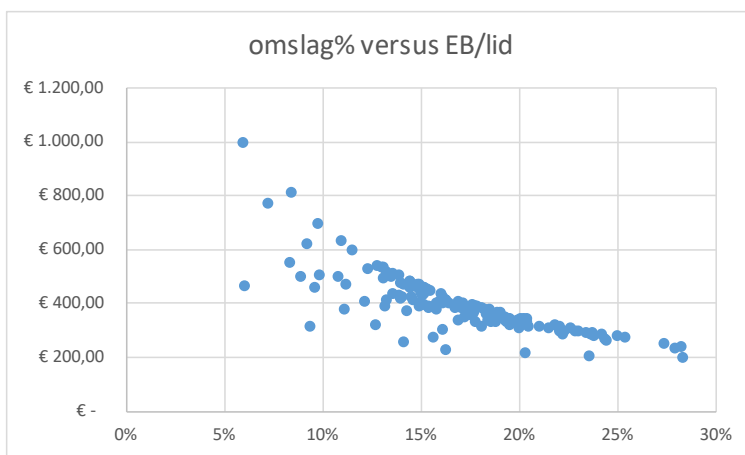
Op de synode van 2016/2017 is wel betoogd dat het beslag dat de minimumbijdrage legt

10 op de begroting vooral zou afhangen van het aantal doopleden (die immers als regel minder bijdragen in de VVB). In de grafiek hiernaast is aangegeven het percentage dat de omslag is van de exploitatie (horizontale as) versus het percentage doopleden (verticale as). Dit blijkt echter een wat random plaatje op te leveren waaruit niet een duidelijk verband is af te leiden.

15

Daarentegen is een heel sterk verband te zien tussen het percentage dat de omslag vergt van de exploitatierekening en de eigen bijdrage per lid (derde grafiek). Met andere

woorden: bij gemiddeld lage eigen bijdragen van de kerkleden weegt de belasting van de minimumbijdrage zwaarder en zwaarder – en dat is uiteindelijk ook heel logisch, nietwaar? Eerder zagen we al dat er ook een trend is dat in grotere gemeenten een lagere eigen bijdrage wordt gegeven. Resultaat is dan dat grotere gemeenten een relatief groter

deel van hun begroting moeten reserveren voor het landelijke kerkelijke werk dan kleine gemeenten. Vanuit een oogpunt van solidariteit en sterkste schouders die de zwaarste lasten moeten dragen is dat onzes inziens een wenselijke situatie.

35 Samenvattend: de regeling voor de minimumbijdrage gaat uit van een vast bedrag per (doop)lid, waardoor grote gemeenten relatief meer bijdragen dan kleine. Daarbij wordt

geen rekening gehouden met lokale omstandigheden. Bij offervaardigheid werd al opgemerkt dat er een duidelijk verband blijkt te zijn tussen grootte van de gemeente en de eigen bijdrage per (doop)lid: hoe groter de gemeente, hoe lager over het algemeen de eigen bijdrage per lid. Het is dan logisch dat de afdracht van de minimumbijdrage procentueel

5

zwaarder drukt op de exploitatierekening van grotere gemeenten. Toch doet zich de vraag voor of verbetering van deze situatie gezocht moet worden in een andere verdeling van de minimumbijdrage (waarbij kleinere kerken gemiddeld meer, en grotere kerken minder gaan bijdragen) of dat een stimulering van de offervaardigheid meer op zijn plaats is om de balans te verbeteren. Het zal niet verbazen dat de commissie kleine

10

kerken aandringt op deze laatste weg. Daarbij is trouwens nog wel de vraag aan de orde of de minimumbijdrage niet (flink) omlaag kan. Juist ook met het oog daarop is onze commissie opgedragen te kijken naar mogelijkheden om het landelijke kerkelijke werk in de toekomst anders te organiseren. In dit deel van het rapport beperken we ons tot een verkenning van de situatie rond

15

minimumbijdragen in andere kerkverbanden om daaruit conclusies en lessen te kunnen trekken. Andere vormen van organisatie van landelijk kerkelijk werk komen in paragraaf 8.5.4 aan de orde. In de onderstaande tabel staan gegevens over de quota / minimumbijdrage van andere kerkverbanden. Merk op dat in verschillende kerkverbanden pensioenlasten (emeritikosten) en bijdrage voor zending en/of diaconaat apart of anders

20

worden georganiseerd, zodat directe vergelijking tussen de kerkverbanden lastig is. Daarnaast bleek het lastig alle details en regelingen te achterhalen, we menen echter dat het onderstaande wel voldoende indruk geeft van de situatie.

Kerkverband:	Verwachte bijdrage(n):
CGK (2016-2019)	<ul style="list-style-type: none"> - landelijk €69,80 per (doop)lid, incl. emeritikas, zending, diaconaat, etc. - classicaal gemiddeld €3,09; dit betrof de classes Amersfoort, Amsterdam, Dordrecht, Middelburg en Rotterdam, welke classes begin 2018 de enige waren die ANBI-transparantiegegevens op internet verstrekten. - totaal: €42,44 voor kerkenwerk incl. classis, plus €30,45 emeritikas
PKN (2014)	<p>De PKN gaat uit van een percentage van het inkomen voor kerk dan wel diaconie, plus een tarief per belijdend lid. Percentages en tarieven PKN uit 2014:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kerkrentmeesterlijk quotum 4,35% van alle inkomsten, plus € per belijdend lid voor de solidariteitskas - diaconaal quotum 5,7% van alle inkomsten (m.u.v. rechtstreekse doorstorting aan derden) plus €1,35 per belijdend lid <p>Opmerking: de percentages zijn duidelijk veel lager dan dat ze uitkomen binnen de CGK gemeenten. De omvang van de PKN is echter ook vele malen groter dan de CGK, waardoor de totale kerkelijke inkomsten waarover wordt geheven ook veel groter zullen zijn.</p>
GKv (2015)	<ul style="list-style-type: none"> - landelijk €31 per (doop)lid, excl. zending, evangelisatie/diaconaat, onderlinge solidariteit en pensioenlasten - classicaal gemiddeld €36 (zending en evangelisatie, tevens geldstroom vergelijkbaar met OBenA) - vanaf 2018 geldt dat voor doopleden 50% wordt betaald van wat voor belijdende leden wordt betaald. De bedragen in 2018 zijn €30 resp. €15 (excl. classisbijdrage) - pensioenlasten: zitten in het traktement van predikanten dat hoger is dan bij CGK (wordt dus wel opgebracht maar niet via de omslag) - totaal: €67 per (doop)lid voor kerkenwerk plus €?? voor pensioenen. Na halvering voor doopleden (aannee: zelfde verhouding als in CGK): €60,26

	per (doop)lid excl. pensioenlasten.
HHK	<ul style="list-style-type: none"> - omslagbijdrage voor algemeen kerkenwerk: €14 per belijdend lid en €7 per dooplid (bedragen zowel 2017 en 2018); als verhouding doop- en belijdende leden zelfde is als in CGK betekent dit gemiddeld €11,32 per (doop)lid. - omslagbijdrage Stichting Predikantstraktementen: €10.320 per volledige predikantsplaats (2018) - omslagbijdrage Stichting voor predikantspensioen: €3.996 per volledige predikantsplaats (2018)
NGK	<ul style="list-style-type: none"> - landelijk 2017 €19 (excl. zending en pensioenlasten); voor 2018: €27,69 - regio/classis 2017 €19 - pensioenlasten: €?? - yotaal: €38 (in 2017) resp. €47 (in 2018) excl. zending en pensioenlasten

Conclusies minimumbijdrage

- De samenstelling van de bijdrage aan landelijk en regionaal kerkenwerk verschilt erg tussen kerkverbanden. De aanpak bij PKN is dermate anders dat vergelijking met CGK weinig zin heeft en hier is weggelaten. Dan blijkt toch: in vergelijking met andere kerkverbanden zijn de kosten voor centraal kerkelijk werk in de CGK niet uitzonderlijk hoog:
  - o GKv in 2017 €67 per (doop)lid, in 2018 gemiddeld €60,26 per (doop)lid, beiden echter exclusief oudedagsvoorziening. In de CGK is de minimumbijdrage €42,44 zonder emeritikas;
  - o HHK heeft duidelijk lager quotum per (doop)lid dan CGK, namelijk €11,32 exclusief pensioen/emeritikas. Daar komt wel een afdracht bij van €10.320 voor gemeenten met een volledige predikant;
  - o NGK €38 resp. €47 excl. pensioenen en zending, datzelfde ‘pakket’ is voor CGK €31,24.
- Het beslag dat de minimumbijdrage legt op kerkelijke begrotingen is vooral afhankelijk van de gemiddelde eigen bijdrage van de kerkleden.

6.4 Aanbevelingen

- De conclusies uit dit hoofdstuk (soms mede gecombineerd met andere deelonderzoeken) leiden tot de volgende aanbevelingen:
  - combineer de geldstromen van deputaatschappen OBenA, PZG en evangelisatie. Die geldstromen hebben verschillende doelgroepen en motiveringen en selectiecriteria, wat op zich zo kan/moet blijven, maar met elkaar in verband gebracht moet worden. Ook de regels voor de minimumbijdrage kunnen hierbij worden betrokken (het lijkt ons bijvoorbeeld een aandachtspunt dat een jonge zelfstandige zendingsgemeente bij PZG om subsidie aan moet kloppen om de minimumbijdrage te kunnen betalen die niet door OBenA ondersteund wordt wegens te grote omvang);
  - zoek financiële ruimte om de omvang van predikantsplaatsen in kleine gemeenten groter te maken dan nu volgens de instructie voor OBenA is toegestaan;
  - ga de presentatie van landelijke en classicale minimumbijdragen verbijzonderen of transparanter maken, zodat vergelijking met andere kerkverbanden makkelijker wordt (en gebruik die dan om motivatie voor het betalen van de omslagen te verbeteren);
  - gemeenten die er last van hebben dat de minimumbijdrage een (te) groot deel van de totale kerkelijke begroting is, zouden ernaar moeten streven de gemiddelde bijdrage per (doop)lid meer in lijn met het landelijk gemiddelde te brengen.

7. *Buitenlandse kerken*

7.1 *Opdracht*

De synode van 2016 gaf uw commissie de opdracht mee om (1.c) ‘onderzoek te doen onder kerken in het buitenland waarmee onze kerken een relatie hebben en die uit veelal
5 kleine gemeenten bestaan, hoe het mogelijk is dat kleine gemeenten kunnen voortbestaan én een eigen predikant hebben en welke aanbevelingen dit met zich meebrengt.’

In dit hoofdstuk doen wij verslag van het onderzoek dat wij hebben ingesteld, ten einde op deze vragen een antwoord te kunnen formuleren.

10 7.2 *Werkwijze*

Om zicht te krijgen op de situatie van kerken van gereformeerd belijden in het buitenland heeft de commissie een enquête opgesteld. Deze enquête is via email verspreid onder een aantal vertegenwoordigers, ons bekend vanuit de contacten die deputaten buitenlandse kerken behartigen. Daarnaast heeft deze enquête gediend als vragenlijst voor het afnemen
15 van interviews met een aantal van deze vertegenwoordigers. Voor deze interviews hebben we ons met name gericht op drie kerkgenootschappen: de Evangelical Presbyterian Churches of England and Wales (EPCEW), de Union Nationale des Eglises Protestant Réformées Evangélique de France (UNEPREF) en de Free Church of Scotland (FCS). We
20 kozen voor deze kerken, aangezien het hier gaat om West-Europese kerkverbanden die qua organisatie en kerkelijk leven enigszins vergelijkbaar zijn met de CGK.

Inhoud van de enquête ‘Survey Congregations and Pastors’

De enquête bestond uit de volgende vragen:

25 *General questions*

1. On behalf of which church do you respond to these questions?
2. Do you indeed recognize the problem and if so, how do you face it, spiritually and in practice?

30 *Congregations*

3. How many local congregations are there in your denomination?
4. How many members do these congregations have, on average?
5. How many members has your biggest congregation? And how many the smallest?
6. Is there aging of the members population in local congregations? If so, how is that
35 caused?
7. What is the situation in the region: on which distances to their church do the members live? Do they travel a lot to attend church?
8. What policy is there in your church with respect to the local congregations: that every congregation has its own pastor? If so, how is this possible financially?
- 40 9. Are there formal rules that govern solidarity between congregations? If so, what are the main rules?

Pastors

10. How many pastors are working in your churches?
- 45 11. What is the level of education of the pastors: college, university, bachelor, master?
12. Are pastors trained in classical languages (Latin and Greek) and Hebrew?
13. What is the average size of the ministers appointment: full-time, part-time (which size?)?
14. What is the average salary a pastor gets?
- 50 15. Who is paying for the salary of a pastor?

16. Do pastors still have a part-time job in connection with insufficient income?
 17. Is it necessary that the pastors wife has a paid job?
 18. Do they also have a vicarage at costs of the congregation?
 19. What regulations are there for retired pastors? Do they get a state pension, or are there
 5 church funds?

7.3 Resultaten

Helaas ontvangen we slechts één reactie terug op de door ons uitgezette online-enquêtes. Alhoewel dit uiteraard een teleurstellend aantal is, zijn we ons bewust dat de vragen in een
 10 buitenlandse context behoorlijk direct kunnen overkomen. Overigens is dit niet als reden opgegeven voor het niet geven van een reactie. Wij vrezen dat in veel gevallen de enquête niet bij de juiste instantie terecht is gekomen, of eenvoudigweg in een bureaula is beland. We hebben daarnaast de vragenlijst gebruikt voor het afnemen van interviews. Deze zijn
 15 afgenomen tijdens de European Conference of Reformed Churches op 15-18 mei in Stoke-on-Trent, UK. Tijdens deze conferentie zijn interviews afgenomen met vertegenwoordigers van EPCEW en FCS.

Het is helaas niet gelukt een vertegenwoordiger van UNEPREF te spreken. Daar staat echter weer tegenover dat we wel relevante informatie konden inwinnen bij twee andere kerkverbanden waarmee onze kerken contacten onderhouden, nl. de Orthodox Presbyterian Church (OPC, USA) en de RPCI (Reformed Presbyterian Church of Ireland).
 20

De resultaten van interviews en enquête zijn hieronder gebundeld in vier situatieschetsen.

7.3.1 Situatieschets EPCEW

- Kerken: de vertegenwoordigers van de EPCEW herkennen de problematiek van kleine kerken, die zowel spiritueel als financieel in nood verkeren. De EPCEW kent zeven gemeenten. Daarnaast is er één 'revitaliseringsproject'. Het gaat zonder uitzondering om
 25 kleine gemeenten. In totaal kent dit kerkgenootschap minder dan 500 belijdende leden. De grootste gemeente heeft negentig belijdende leden. Op zondag bezoeken echter 140-160
 30 personen de diensten. De kleinste gemeente bestaat uit elf leden. 20-25 mensen bezoeken daar de erediensten.

Sommige gemeenten zijn tamelijk vergrijsd; echter zeker niet alle. Oorzaak van vergrijzing is met name het gebrek aan werk en ontwikkelingsmogelijkheden voor jongeren op het platteland. De plattelandsgemeenten zijn ook echte streekgemeenten. Leden reizen soms
 35 tot 50 km. om de erediensten bij te wonen.

- Predikantskosten: het is beleid in de EPCEW dat elke gemeente een eigen predikant heeft. Minimaal 65 procent van het traktement wordt door de gemeente opgebracht. Elke gemeente betaalt echter ook aan een landelijk, centraal fonds. Grotere gemeenten betalen
 40 op die manier voor de predikantskosten van de kleinere gemeenten.

Elke predikant krijgt daarbij hetzelfde traktement van 27.100 pound netto (ong. €30.400) per jaar. Dit is recent behoorlijk opgehoogd, toen bleek dat predikanten moeilijk rond konden komen. De predikant betaalt voor zijn eigen pensioen, de gemeente waaraan hij verbonden is, verdubbelt dat. De totale kosten voor een predikant komen hierdoor op
 45 34.000 pound per jaar.

65 procent van deze kosten worden dus opgebracht door de gemeente. In de EPCEW is een traditie van regelmatige uitleg van het Bijbelse geven van de tienden. Dit
 oudtestamentische principe geldt niet als wettisch voorschrift maar wordt wel nadrukkelijk bepleit als een evangelische raadgeving. De praktijk wijst uit dat leden meer geven dan dat.
 50 In de gemeente van de geïnterviewde werd in 2017 50.000 pound opgebracht. Het gaat hier

om een gemeente van tweeëndertig belijdende leden en twintig doopleden. Tien leden hiervan zijn gepensioneerd en er zijn zeven huisvrouwen. De overigen hebben een baan. Op zondag bezoeken zeventig mensen zijn kerk.

- 5 - Overige opmerkingen: de predikanten zijn allen opgeleid aan een universiteit. Ze zijn allen fulltime verbonden aan hun gemeente. Predikanten moeten zelf zorgen voor een eigen huis. De gemeente betaalt daaraan de helft mee. In de UK bestaan alleen maar private pensioenen. De gemeente betaalt daaraan dus de helft mee. Ook weduwen krijgen pensioen. Sommige predikantsvrouwen hebben een baan, maar velen ook niet.
- 10 Bij het beoordelen van de hoogte van het traktement moet de levensstandaard in ogeschouw genomen worden. Volgens onderzoek van Eurostat is het dagelijks leven in de UK net iets duurder dan in Nederland, maar het is slechts een minimaal verschil (een waarde van 116.6 tegen 112.3).⁴ Dat betekent dat de traktementen objectief met elkaar vergeleken kunnen worden.

15

7.3.2 *Situatieschets FCS*

- Kerken: ook in dit kerkverband is er herkenning van de vraagstelling. De FCS kent 105 gemeenten en in totaal 12.500 leden. Het kerkverband kent vijfentachtig tot negentig predikanten. Sommige van de gemeenten hebben meerdere predikantsplaatsen. Predikanten gaan op zondag voor op meerdere kansels, met dezelfde preek. De grootte van de gemeenten verschilt. Er zijn gemeenten met 150 leden of meer (tien tot vijftien gemeenten). Doorgaans zijn ze echter kleiner: rond de vijfendertig leden.
- 20 De kerken op het platteland vergrijzen doordat jongeren naar de steden trekken en daar blijven wonen. Er is weinig werk op het platteland.
- 25 Doorgaans leven de leden dicht bij de kerk. Het komt voor dat leden van m.n. kleine gemeenten wel hun boodschappen en werk op afstand (moeten) doen, maar niet wensen te reizen voor het bezoeken van de zondagse diensten.
- In de FCS wordt gewerkt met clusters van gemeenten, die samen een of meerdere predikanten hebben. Dit gebeurt met name op het platteland. Op die manier heeft elke gemeente een of meer eigen predikanten maar deelt die ook met andere gemeentes.

30

- Predikantskosten: uitgangspunt is dat de lokale gemeente(n) de kosten opbrengen voor de predikantstraktementen. Wanneer dat niet lukt, kan een beroep gedaan worden op het bredere kerkverband voor ondersteuning in de kosten. Soms geeft een classis dan voor een periode van drie of vijf jaar ondersteuning.

35

- Vrijwel alle predikanten werken fulltime. Elke predikant ontvangt zijn traktement vanuit een centraal bureau. Elk traktement is even hoog. In 2017 was dat netto 23.500 pound per jaar (ong. €30.800). Doorgaans wordt dit door de gemeente opgebracht. Het gaat dan om een bedrag van ongeveer 33.000 pound (23.500 pound traktementskosten en belastingen).
- 40 De gemeente stort dit in het landelijke fonds. Het komt voor dat gemeenten meer op kunnen brengen voor dit fonds dan alleen de kosten voor het onderhoud van hun eigen predikant(en). In jaren dat er te weinig binnen komt, worden de traktementen op hetzelfde niveau gehandhaafd. Wanneer er meerdere jaren achtereen te weinig binnen zou komen, zouden de traktementen kunnen dalen. Soms kan dat reden zijn dat predikanten ander werk naast hun gemeentewerk moeten aannemen. Meerdere predikantsvrouwen in de FCS hebben overigens een eigen baan.
- 45

---

⁴ Volgens http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Comparative_price_levels_of_consumer_goods_and_services, geraadpleegd op 14-08-2018.

Er zijn gemeenten met andersoortige werkers dan de eigen predikant. Deze worden aangenomen buiten het centrale systeem om en komen daarom ook geheel voor rekening van de plaatselijke gemeente. Zendingswerkers komen geheel voor rekening van plaatselijke gemeenten.

5

- Overige opmerkingen: predikanten hebben op z'n minst een bachelorgraad. In Edinburgh is het seminarie van de FCS en heeft dat niveau. Broeders die op latere leeftijd tot het ambt geroepen worden zijn niet altijd bedreven in de kennis van de grondtalen, maar er wordt naar gestreefd dat elke predikant die wel beheerst.

10 De geïnterviewde gaf overigens aan dat er goede aandacht moet blijven voor de gemeenten op het platteland. Er gaat veel aandacht uit naar verstedelijkte gebieden en de opdracht om het evangelie daar tot klinken te brengen. Evenwel worden veel van deze initiatieven via het landelijke systeem ondersteund door de gemeente op het platteland. Wanneer de bron in de bergen (kleine stroompjes, kleine gemeenten) opdroogt, zal de stroom in het dal er
15 ook niet zijn.

7.3.3 *Situatieschets OPC*

- Kerken: de OPC bestaat uit 281 gemeentes. Ze kennen daarnaast veertig zendingsgemeenten, die vanuit het bredere kerkverband gefinancierd worden. Eind 2017
20 bestond het totale kerkverband uit 31.377 belijdende leden. Dit kerkverband bracht in 2017 \$ 60.700.000 op. Per belijdend lid betekent dit dat er \$ 2.633 (€2.322) jaarlijks wordt gegeven. Rekening houdend met de verschillende levensstandaard⁵ zou dit in Nederland om een bedrag gaan van €2.275. Het geven van tienden is geen voorschrift, maar wordt wel bepleit en vaak ook aangehouden. Het jaarlijkse 'dankoffer' in november levert een
25 derde deel van het totale budget op.

De gemeentes zijn klein en bestaan in veel gevallen uit ongeveer 100 leden. De grootste gemeente heeft 500 leden, de kleinste 25. Men heeft zeker te maken met vergrijzing. Het is heel gebruikelijk om vijfenveertig minuten te moeten rijden om de zondagse diensten bij te wonen. Men heeft het veelal zo ingericht, dat na de morgendienst een maaltijd wordt
30 verzorgd, waarna aansluitend de middagdienst wordt gehouden.

Elke gemeente is verantwoordelijk voor haar eigen financiën. Als dat echt niet meer gaat, is het mogelijk een beroep te doen op de classis of het landelijk kerkverband. Het is voorgekomen dat gemeentes moesten worden opgeheven vanwege het gebrek aan geldelijke middelen. De leden gingen dan over naar een andere gemeente van de OPC.
35

- Predikantskosten: In 2017 kende de OPC 546 predikanten. Het beleid is er ook hier op gericht dat elke gemeente een eigen predikant heeft. Momenteel raken er veel gemeentes vacant, omdat er vroeger het gebruik was dat predikanten langer door bleven werken.

40 De predikant moet een modaal inkomen hebben. De inkomens verschillen nogal. In stadgemeenten is het vaak overleven voor een predikant met traktementen van 1000 tot 1200 dollar per maand. Op het platteland beuren predikanten soms 60 tot 70 duizend dollar. Dat lijkt veel, maar de levensstandaard in de VS ligt hoog. Christelijk onderwijs komt geheel voor rekening van de ouders.

45 Elke gemeente moet in principe de eigen predikant onderhouden. De classis keurt het uitbrengen van een beroep alleen dan goed, wanneer er een medische verzekering en de koop van een huis gewaarborgd zijn.

⁵ Zie <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CPL>. Geraadpleegd op 15 augustus 2018.

Er zijn meerdere predikanten die naast hun werk voor de gemeente een andere betrekking hebben, om te kunnen voorzien in hun onderhoud. In stedelijke gebieden hebben de predikantsvrouwen vaker een betaalde baan. Zij verzorgen ook nogal eens 'homeschooling' voor hun kinderen.

5 De predikant moet voor het grootste deel zelf zorgen voor zijn pensioenvoorziening. De gemeente stort ongeveer tien procent van het traktement aan een pensioenfonds.

- Overige opmerkingen: predikanten in de OPC hebben minimaal een bachelorgraad. Dat hoeft niet persé een theologische te zijn. Aan het Gereformeerd Theologisch Seminarie
10 volgt men vervolgens een masteropleiding en een stage van minimaal 1 jaar. De stage wordt bekostigd vanuit een landelijk fonds, door de classis en/of door ingebrachte, eigen giften.

7.3.4 *Situatieschets RPCI*

15 - Kerken: er zijn vijfendertig gemeenten met in totaal zo'n 3000 leden. Daarnaast zijn er vier missionaire projecten. Gemiddeld is een gemeente vijftig tot zestig leden groot. De grootste gemeente heeft 100 leden, de kleinste tien. Ook in Ierland heeft men te maken met vergrijzing. De kerken op het platteland zijn wat meer streekgemeenten. Men rijdt dan
20 grotere afstanden voor de zondagse erediensten.

Het is beleid dat elke gemeente een eigen predikant heeft, ook al is die maar tien leden groot. In dat geval dient een predikant vaak twee gemeenten. Een gemeente heeft lang niet altijd een eigen gebouw, wel een eigen herder. Die moet ook in staat zijn om een huis te kunnen kopen of huren.

25 Predikanten worden betaald uit een centraal fonds, waarin plaatselijke gemeenten jaarlijks een minimum bijdrage storten. Meestal dragen gemeenten echter meer af aan dit fonds.

- Predikantskosten: er zijn drieëndertig predikanten in dienst, de meesten fulltime, sommigen parttime. Het traktement ligt op ong. 25.000 pound. Een gemeente kan wat meer geven, maar de verschillen zijn niet groot. Er is van te leven, maar niet als er huur moet
30 worden betaald.

De plaatselijke gemeente is verantwoordelijk voor de predikantskosten. E.e.a. wordt via een landelijke kas geïnd. Het geven van tienden is in de RPCI geen voorschrift, maar wel een 'evangelisch appel'.

35 Soms heeft de predikantsvrouw een betaalde baan en is dat ook nodig om in de kosten voor levensonderhoud te kunnen voorzien.

Kerkplantingen worden bekostigd vanuit een landelijke kas 'Evangelisatie'. Soms gebeurt het ook vooral op basis van giften.

Predikanten ontvangen een 'state pension', én een uitkering uit een emeritaatsfonds.

40 Gemeenten dragen jaarlijks twaalf procent van het jaarsalaris van hun predikant bij aan dit fonds. De predikant kan ook met eigen geld daarin investeren en zo voor zichzelf pensioenaanvulling regelen.

- Overige opmerkingen: net als bij de OPC zijn ook predikanten in de RPCI uitgerust met minimaal een bachelorgraad. In Belfast heeft men een eigen theologisch seminarie. Van
45 predikanten wordt verwacht dat ze het Grieks en het Hebreeuws machtig zijn.

7.4 *Conclusies*

Bovenstaande situatieschetsen geven een – naar ons oordeel – goed beeld van de situatie in gereformeerde kerken in het buitenland. Wel bleek het lastig om zo'n onderzoek te doen.

50 En nog lastiger de in de onderzochte kerken aangetroffen situatie te vergelijken met

Nederland. Daarom moeten we voorzichtig zijn met het trekken van conclusies maar het lijkt ons verantwoord om uit het algemene beeld het onderstaande naar voren te brengen:

1. *Bij elk van deze kerkverbanden is het beleid dat elke gemeente een eigen predikant heeft.*

5 In de beantwoording klonk soms verbazing door over het feit dat dat in de CGK anders is. Men spant zich tot het uiterste in om gemeenten in staat te stellen een eigen predikant te kunnen beroepen, zij het lang niet altijd met de theologische bagage als de bij ons opgeleide predikanten. Het gaat vrijwel altijd om fulltime benoemingen. Wel kan een predikant meer dan één gemeente dienen.

10 2. *Onder de kerkleden leeft het besef dat het zonder een eigen predikant niet kan.* Men heeft er dan ook grote offers voor over om iemand aan te kunnen stellen.

3. *Voor elk van deze gemeenten geldt dat de gemeenteleden veel afdragen aan het eigen kerkverband.*

15 In de meeste gevallen wordt meer dan de tienden gegeven. De OPC spant in deze de kroon, maar ook in de kleine kerkverbanden in de UK dragen de belijdende leden veel bij.

4. *Met uitzondering van de OPC kennen de ondervraagde kerkverbanden een centrale regeling voor het innen en uitbetalen van de traktementen.*

20 De administratie wordt op deze manier landelijk verzorgd en predikanten ontvangen een nettosalaris. Daarbij ontvangt elke predikant doorgaans hetzelfde traktement, ongeacht de grootte van de gemeente.

5. *De traktementen zijn aanzienlijk lager dan in de CGK.*

25 Alhoewel we slechts een grove vergelijking kunnen maken op basis van bovenstaande gegevens, is wel duidelijk dat predikanten in de ondervraagde kerken netto minder krijgen overgemaakt, terwijl de kosten voor een woning zelf betaald moeten worden.

6. *Ten aanzien van de pensioenvoorzieningen is de tendens dat de predikant dit zelf regelt, met hulp van de lokale gemeente.*

De lokale gemeente draagt doorgaans een bepaald jaarlijks percentage bij.

7. *Gemeenten van tien leden zijn volwaardige gemeenten.*

30 De ondervraagde kerken heffen gemeenten van tien personen niet op alleen omdat ze te klein zouden zijn. In het buitenland is men niet anders gewend dan dat gemeenten klein zijn. Dat is niet altijd zorgeloos, maar men is zeker niet moedeloos.

8. *Weinig centrale kassen*

35 In de ondervraagde kerken zijn weinig landelijke, centrale kassen. Dit kan enerzijds te maken hebben met het presbyteriale karakter van deze kerken, waarbij de classes een veel grotere rol spelen ten opzichte van het landelijk verband. Men zorgt voor elkaar in de eigen regio. Het betekent echter ook dat leden veel minder afdragen aan het landelijk kerkverband. De afdracht die men doet voor de predikantskosten komt direct ten goede aan de plaatselijke gemeente en de uitbetaling van een netto traktement aan de predikant.

40 De meeste financiën komen direct ten goede voor de lokale gemeente. Van daaruit worden ook (veelal met hulp vanuit een classis) missionaire projecten in binnen- en buitenland ondersteund.

45 Uit dit alles volgt dat de aannahme in besluit 1.c van de synode terecht is. Kleine gemeenten blijven voortbestaan en hebben veelal een eigen (al of niet parttime) predikant, bekostigd door de lokale kerk, zo nodig ondersteund vanuit een centrale kas. Dit is mogelijk doordat het uitgangspunt is dat elke gemeente een eigen predikant moet hebben, er daarvoor veel geofferd wordt, de predikanten genoeg nemen met een lager traktement en het overgrote
50 deel van wat een gemeente opbrengt wordt ingezet voor de lokale gemeente.

7.5 *Aanbevelingen*

Op basis hiervan en in vergelijking met de situatie in onze kerken zijn de volgende aanbevelingen mogelijk:

- I. Kleine gemeenten worden in de hoofden van velen vaak ook ‘afgeschreven’ als niet meer levensvatbaar. Wanneer men echter bewust lid is van een Bijbelgetrouwe, gereformeerde plaatselijke kerk, doet het aantal er niet toe. Het verdient dan ook aanbeveling om in onze kerken te komen tot een cultuuromslag, waarbij kleine kerken niet langer gezien worden als een probleem (en zij zichzelf ook niet langer als zodanig zien), maar als volwaardige ‘heilige vergadering van de waarlijk gelovige christenen, die al hun heil verwachten van Jezus Christus’ (NGB artikel 27).
- II. Ten einde deze cultuuromslag te bewerkstelligen zou een krachtige impuls gegeven kunnen worden, wanneer de synode zou besluiten zich ten doel te stellen dat elke gemeente, of twee of meer gemeentes die in elkaars buurt liggen gezamenlijk, een eigen predikant kunnen beroepen, ongeacht grootte en draagkracht.
- III. Het geefgedrag van de leden mag kritisch bekeken worden. Wat is je eigen gemeente je waard? Wat is het je waard om een eigen herder te hebben? In vergelijking met christenen ‘van gelijke beweging als wij’ in Europa wordt er door ons weinig gegeven aan de eigen kerk.
- IV. De afdracht aan landelijke fondsen moet sterk omlaag. Landelijke fondsen en deputaatschappen moeten gaan fungeren als ondersteunend voor lokale kerken. Deze ondersteuning is allereerst het delen van kennis en ervaringen. Daarnaast is het mogelijk subsidie te ontvangen van de gelden die een deputaatschap beheert. Deels functioneren deputaatschappen ook al op die manier (deputaten evangelisatie, deputaten OBenA). Belangrijk is echter dat onder deputaatschappen deze cultuuromslag wordt gemaakt en men eerder reactief dan proactief werkt.
- V. Zou het niet goed zijn om ook in onze situatie te komen tot vereenvoudiging van de traktementsbedragen? Ga in principe uit van een betaling voor alle predikanten onafhankelijk van de grootte van een gemeente. Wat predikanten nu als het meerdere ontvangen, kan ten goede komen aan de predikantskosten in kleine, niet draagkrachtige gemeenten.
- VI. Overweeg een uitbetaling en behandeling via het LKB van de traktementen. Daarbij ontvangen predikanten een netto traktement. Niet alleen geeft dit waarschijnlijk een administratieve verlichting voor de predikant. Ook is aanbeveling V beter uit te voeren.

8. *Heroriëntatie op de inrichting van ons kerkelijk leven*

In dit hoofdstuk delen we gedachten over de toekomst, met alle onzekerheden en voorzichtigheden die we daarin ervaren. Vanuit het verleden en heden zoeken we hoe het anders kan of zelfs moet, geïnspireerd door wat we lezen in de Bijbel, hoorden uit het verleden en aantreffen in eigen en in andere (buitenlandse) kerken.

De generale synode gaf opdracht om (besluit 1e) ‘onderzoek te doen naar de mogelijkheden van heroriëntatie op de inrichting van ons kerkelijke leven’. Deze vraagstelling gaat er vanuit *dat* het wenselijk is dat te doen. Is dat het geval? En zo ja, waar zouden we dan aan moeten denken? Oftewel: wat komt voor heroriëntatie in aanmerking, mede met het oog op de situatie van kleine kerken?

8.1 *Twee vragen vooraf*

Een inspiratiebron die zich voor de commissieleden in het allereerste begin van onze opdracht opende, werd gevormd door twee vragen die onze samenroeper nog voor de eerste vergadering aan ons voorlegde:

- welk beeld denk je dat (tenzij de Here Jezus eerder teruggekomen is) de CGK in 2035 zullen vertonen?
- als jij een beeld mocht schetsen van een CGK 2.0, hoe zou dat er dan uitzien?

Alle commissieleden hebben hierover hun gedachten aan papier toevertrouwd. De

5 resultaten en het denkproces waren dermate interessant dat we deze vragen ook voorlegden aan enige CGK-leden, die zich met enige regelmaat publiekelijk in en over onze kerken uiten. Acht reageerden positief en kwamen met een inhoudelijke reactie. Uitdrukkelijk zij vermeld dat we niet bijzonder selectief te werk zijn gegaan, maar wel menen een groep te hebben benaderd die representatief geacht mag worden voor de breedte van onze kerken.

10 Ook werd aan de classes gevraagd na te denken over enkele vragen.

De respons van al deze meedenkers (opiniemakers, classes en commissieleden) was breed en veelzijdig en ging soms heel verschillende kanten op. Wel zijn uit al die reacties een aantal thema's af te leiden. In een apart document 'Cie-kk, meedenkers', dat u kunt opvragen bij het Dienstenbureau (info@cgk.nl), zijn de ontvangen resultaten in

15 samenvatting geordend onder die thema's. De verzamelde resultaten hebben gediend als rijke inspiratiebron voor onze commissie.

8.2 Raadpleging classes

In de zomer van 2017 is vanuit onze commissie een brief gestuurd aan alle classes waarin

20 naast de bovenbedoelde vragen verzocht werd om informatie te geven over huidige zorgen over of vormen van solidariteit met kleine kerken in het classicale ressort.

De belangrijkste terugkoppeling over de huidige zorgen of solidariteit zijn opgenomen in een tweede document 'Cie-KK, classiservaringen', dit bevat een ruime hoeveelheid details. Desgewenst kunt u het opvragen bij het Dienstenbureau (info@cgk.nl).

25 Uit de ervaringen van classes zijn voorzichtig de volgende conclusies te trekken:

- de zorg over kleine gemeenten wordt breed herkend en gedragen;
- de situatie kan van classis tot classis zeer verschillen; dat pleit ervoor de rol van de classis in deze problematiek te versterken en minder te proberen het landelijk te regelen;

30

- er zijn heel wat voorbeelden van onderlinge hulp en solidariteit tussen gemeenten, ook over classes heen;
- met enige regelmaat loopt men aan tegen de beperkingen van de huidige regelingen voor OBenA;
- samenwerking binnen het dorp met andere kerkverbanden pakt vaak beter uit dan

35

- samenwerking met een andere CGK een eind verderop;
- het ontbreekt sommige kerkenraden aan slagvaardigheid om het tij nog te kunnen keren;
- er worden zorgen genoemd over: kosten van een landelijke regeling om kleine kerken te helpen; hoogte van de minimumbijdrage; aanzienlijk grensverkeer van kleine naar

40

- grote gemeenten;
- er worden wat suggesties gedaan, zoals:
  - o bezinning op offervaardigheid (geld en tijd) een plaats te geven in de predikantsopleiding;
  - o predikanten te stimuleren en in de gelegenheid te stellen een ruim aantal diensten

45

  - o weg te geven aan kleine gemeenten in de classis;
  - o probeer de jeugd beter te begrijpen, om afhaken te voorkomen;
- ook wordt melding gemaakt van gemeenten die uit de gevarenzone wisten te komen door samengaan of missionaire groei.

8.3 Externe rapporten

De commissie heeft een aantal rapporten gelezen die verband houden met het onderwerp van onze opdrachten. Dat waren onder andere:

- rapportage van deputaten problematiek grote steden (DPGS) aan de synode van 2001
- 5 - eindrapport van het onderzoek 'Vitaal2000' naar aspecten van krimp en groei in een aantal grootstedelijke CGK-kerken; dit was een bijlage bij het rapport van DPGS dat destijds integraal aan de synode werd aangeboden
- 'Kerk2025', het rapport dat in 2016 werd aangeboden aan de synode van de PKN over herinrichting van dit kerkverband

10 Wat we lezen heeft meegeholpen aan onze beeldvorming, maar aan een gefundeerd samenhangend oordeel over deze rapporten is de commissie niet toegekomen. Wel zijn er zaken die prikkelen om verder mee te nemen in een vervolgoopdracht. We noemen daarvan de volgende punten.

15 Deputaten problematiek grote steden (DPGS) heeft gerapporteerd aan GS2001. Daar is besloten DPGS op te heffen en de problematiek op het bordje te leggen van deputaten evangelisatie, die er dan drie deputaten bijkregen en ook de opdracht zich te verdiepen in de problematiek van: kleine kerken. Dat laatste is wat weinig uit de verf gekomen door
20 zich te concentreren op de genoemde oplossingsrichting van missionaire aanpak. Leerpunt: oppassen dat zoiets niet gebeurt met het door ons voorgestelde landelijke steunpunt.

De aanbevelingen van destijds (DPGS, Vitaal2000) gingen verder dan de aanbevelingen in onze rapportage. Zijn we te voorzichtig of liepen deputaten toen te ver voor de muziek uit?

25 In rapport Kerk2025 komen huisgemeenten aan de orde. We richten ons op een vervolgonderzoek daarnaar, maar verder ruimte geven aan andere vormen, structuren, et cetera is ook van belang. In dat verband is ook de omgang met migrantenkerken een aandachtspunt.

30 Een andere interessante in Kerk2025 genoemde mogelijkheid is de rol van een interim predikant. Daarvan moet wel eerst verder bekeken worden in hoeverre dit ook nut heeft in ons eigen kerkverband.

35 We gaven eerder al aan dat het van belang is voortdurend aandacht te geven aan beleid en visie. Het rapport van DPGS benoemt dat er een visie voor de eigen buurt ontwikkeld moet worden. Daarvoor is bereidheid nodig om op dit punt beleidsmatige veranderingen toe te staan. Uit het rapport blijkt dat gemeenten die dit deden verhoudingsgewijs minder hebben
40 geleden onder een afname van het aantal leden of zelfs zijn gegroeid.

Voor het beeld van de kerk is het diaconaat belangrijk, maar het kan niet zonder het missionaire.

45 In de beantwoording van de vragenlijsten van Vitaal2000 komen bij de open vraag naar eventuele slotopmerkingen, maar ook elders verspreid over de enquête, signalen tot uitdrukking die wijzen op een aanzienlijke mate van bezorgdheid in de grootstedelijke gemeenten. Deze bezorgdheid betreft in grote lijn de twee bovengenoemde onderwerpen: het minder worden van de kerkelijke betrokkenheid, waarmee de toekomst van de
50 gemeente in het geding is, en ongerustheid over polarisatie tussen traditiegerichtheid en het zoeken van nieuwe wegen. Gecombineerd met andere negatieve gevoelens leidt dit op

diverse plaatsen tot een sfeer van malaise.

Opmerking uit Kerk2025: Hoe leren we op een authentieke en relevante manier het gesprek te voeren met onze tijdgenoten, met andersgelovigen – waarbij met name aan moslims gedacht kan worden –, met niet-gelovigen, met zinzoekers en ‘spirituelen’, met kerkverlaters en met hen die helemaal niet met christelijk geloof zijn opgevoed? Bij getuige zijn hoort dat mensen zonder gêne worden geworven voor de kerk. ‘Treed in, of treed weer in!’ Het taboe hierop (‘zieltjes winnen’) heeft te lang verlamd gewerkt.

10 8.4 *Expertmeeting*

In juni 2018 werd door deputaten evangelisatie een expertmeeting georganiseerd waar alle deputaatschappen en commissies waren uitgenodigd, over de vraag: ‘hoe zijn wij kerk over 25 jaar?’. Voor verslaglegging hiervan verwijzen we uiteraard naar het rapport van de organiserende deputaten. Vroegtijdig werd een weerslag van het besprokene gedeeld met de deelnemers. Veel van de gedachten die in onze commissie leven worden ondersteund door de volgende aandachtspunten die we noteren uit die weerslag:

- clustering van deputaatschappen zending / diaconaat / evangelisatie;
- versterking van bovenplaatselijke functies / ondersteuning (ook: bovenplaatselijk functioneren van ambtsdragers); tevens: faciliteren in kerkorde;
- 20 - mogelijkheden en grenzen van huisgemeenten onderzoeken;
- overlappende taken van deputaatschappen bundelen / clusteren, bijv. toerusting;
- ringen van circa zes gemeenten gezamenlijk verantwoordelijk voor beroeping;
- programma (HBO) bij TUA voor kerkelijk werker / evangelist;
- doordenken rolverdeling predikant, evangelist en kerkelijk werker;
- 25 - voorkom zo lang mogelijk om een kleine kerk te sluiten indien dat de laatste in het dorp is;
- nadenken over inzetten van professionele fondswervers.

30 8.5 *Heroriëntatie*

Gaandeweg heeft de commissie resultaten van deelonderzoeken, ideeën van meedenkers en praktijken in andere kerken gecombineerd in een voorlopige toekomstvisie. Daaronder verstaan wij: een beeld of beschrijving van hoe de situatie er in de toekomst ook uit zou kunnen zien. Daarbij geven we hier eerst aandacht aan de identiteit van ons kerkverband. We nemen aan dat die niet plotseling zal veranderen. Uw commissie zou dat ook niet willen. Maar dan zal die wel een belangrijke stuurfactor zijn voor de richting van eventuele veranderingen. We denken bij een heroriëntatie dan vervolgens met name aan andere taakopvattingen voor de plaatselijke kerk en de rol van voorgangers. Ten slotte komt aan de orde een eventueel veranderende organisatie en werkwijze van ons kerkverband.

40 8.5.1 *Identiteit*

De opdracht die uw synode de commissie kleine kerken gaf is zo omvangrijk en mogelijk ingrijpend, dat ten minste een beknopte schets van de eigen identiteit van onze kerken vooraf moet gaan. Voor een uitgebreider (historische) beschrijving daarvan verwijzen we naar nog altijd leerzame publicaties als M. Drayer e.a. (red.), *En toch niet verteerd* (1982), K. Boersma, *Moed voor de kerk* (1992), W. van 't Spijker e.a. (red.), *Een eeuw christelijk-gereformeerd* (1992), en J.H. Velema, *Wie zijn wij?* (1992).

8.5.1.1 *Schrift, belijdenis en nog wat...*

De jaren door heeft onder ons de heilige Schrift in al haar delen gegolden als het onfeilbare Woord van God. Het ja-woord bij de doop van een kind, het doen van belijdenis, een

kerkelijke huwelijksbevestiging en het aanvaarden van een ambt legt als eerste daarvan getuigenis af. Het bekende 'sola scriptura' van de Reformatie vindt daarin steeds weer een echo. Daarnaast wordt bij diezelfde kernmomenten in het leven instemming gevraagd met de gereformeerde belijdenis. Deze instemming mag geacht worden 'onbekrompen en

5 ondubbelzinnig' (Groen van Prinsterer) te zijn, omdat de belijdenis naar onze overtuiging op betrouwbare wijze Gods Woord thematisch samenvat. We herkennen daarin de andere 'sola's' van de Reformatie: 'sola gratia', 'sola fide' en vooral 'solus Christus'.

10 Het noemen van de binding aan Schrift en belijdenis (in die volgorde van gezag!) voldoet niet geheel om het eigen karakter van onze kerken te typeren. Wel voor zover het het principe betreft, maar in de praktijk speelt er 'nog wat'. Wij gebruiken bij die instemming graag het woord 'hartelijk'. Daarmee wil gezegd zijn, dat we niet slechts verstandelijk met de Bijbelse geloofsinhouden om willen gaan, maar dat deze een plaats mogen krijgen in

15 een doorleefd geloven. Een oude term daarvoor is 'bevinding'. Hiermee wordt bedoeld de ervarings-, of eventueel gevoelskant van het leven met de Here. Persoon en werk van de heilige Geest, die het geloof werkt met en door het Woord, hebben onder ons altijd veel aandacht gekregen.

20 Een concentratie van deze eigenheid werd steeds gevonden in de prediking binnen onze kerken. Wij hechten aan een prediking van de 'volle raad Gods', van verkiezing tot verheerlijking, waarin de mens als van nature verloren zondaar het heil in Christus rijk en ruim wordt verkondigd, als een welgemeend aanbod, mét appel tot geloof en bekering. De gemeente wordt hierbij gezien als verbondsgemeente, waarbij zowel gewaakt wordt voor een verbondsautomatisme als voor een verbondsrelativisme. De prediking van Gods

25 beloften geeft de verkondiging niet alleen een vaste grond, maar ook een warme klank. Deze blijft bewaard, ook wanneer ze tegelijk de ernst heeft van Gods eisen en van zijn oordeel over het ongelovig afwijzen van zijn stem.

30 In zijn inaugurele rede 'Geestelijke leiding in de prediking' formuleerde prof.dr. W. Kremer in 1953 de volgende ijkpunten voor de prediking. Deze dient te zijn:

1. exegetisch gefundeerd (de Bijbeltekst als bron en norm);
2. theologisch gelegitimeerd (trinitarisch en heilsordelijk);
3. confessioneel georiënteerd (onderscheidend);
4. evenwichtig geformuleerd (wet en evangelie, rechtvaardiging en heiliging);
- 35 5. persoonlijk geadresseerd (belofte en eis).

8.5.1.2 *Verscheidenheid*

Bovenstaande gemeenschappelijkheid heeft in de CGK altijd in een zekere

40 verscheidenheid kunnen functioneren. Er is nooit sprake geweest van uniformiteit, noch qua prediking, noch in de persoonlijke geloofsbeleving en ook niet in de vormgeving van het christelijke leven. Deze verscheidenheid mag deels worden gevierd als een gevolg van de verscheidenheid waarin God ons mensen schiep en van de geestelijke vrijheid waarin Christus ons stelt. Er is ook een cultuur-historische bepaaldheid aan te wijzen. Al in de kerk van de Afscheiding (1834) was er een stroming die sterk leunde op de theologie van

45 de Reformatie, terwijl een andere stroming daarnaast sterk hechtte aan het erfgoed van de Nadere Reformatie. In de eerste bleef het belofte karakter van het heil domineren, en het geloof als opdracht. In de tweede werd de noodzaak benadrukt van wedergeboorte en het geloof als geschenk. Beide stromingen konden elkaar vinden in een diep Bijbelse notie als 'wandelen in de vreze des Heren', en elkaar qua vormgeving ruimte geven. Tot nu toe is

50 door Gods goedheid de eenheid in de verscheidenheid bewaard gebleven.

Waar anderen de verdraagzaamheid binnen de CGK roemden, gebiedt de eerlijkheid te zeggen dat de verscheidenheid in onze kerken ook al lange tijd tot spanningen leidt. Al heel lang bestaat het verschijnsel van de gesloten kansels. In de loop der jaren zijn er steeds bewegingen geweest van gelijkgestemde ambtsdragers en kerkleden die zich
 5 organiseerden rond het 'eigene', hetgeen (meestal onbedoeld) tot polarisatie leidde. Andere kerkleden zochten over kerkmuren heen aansluiting met broeders en zusters via parakerkelijke bewegingen en conferenties, de evangelische geloofstraditie vaak als een verrijking ervarend. De liturgie kan in plaatselijke kerken zo verschillen, dat er vervreemding van de gemeenschappelijkheid wordt beleefd. Sinds eind vorige eeuw wordt
 10 er verschillend gedacht over vrouw en ambt.

8.5.1.3 *Tendensen*

Verschillende tendensen binnen de CGK geven anno nu een toenemende spanning te zien. Er is op steeds meer terreinen verwarring over de juiste uitleg van de Schrift, nu met name
 15 als het gaat om ethische zaken. Dat werkt ook door in het pastoraal-ambtelijk handelen. Met name de verschillende ontvangst van de synodale besluitvorming ten aanzien van homoseksualiteit en homoseksuele relaties moet hier genoemd. De binding aan de belijdenis is lossier geworden. Persoonlijke moeite met onderdelen van de belijdenisgeschriften bestaat er al langer, maar steeds vaker maken ambtsdragers bij hun
 20 ondertekening met een beroep op hun geweten een voorbehoud, bijvoorbeeld op het punt van de doop. De ingewikkelde oecumenische positie van onze kerken hebben het gevoel van vervreemding niet weinig gevoeld. Enerzijds is er steeds een stimulans uitgegaan om plaatselijk eenheid te zoeken. De mogelijkheden daartoe zijn gaandeweg uitgebreid. Anderzijds lijken – met name waar landelijk-kerkelijke ontwikkelingen bepalend worden
 25 geacht – de mogelijkheden juist minder te worden. Een verschillende omgang met het zoeken van eenheid in een plaatselijke situatie en bijvoorbeeld op de classis blijkt haast niet uit te leggen. Dat geeft op plaatselijk vlak niet zelden aanleiding tot teleurstelling, zo niet verbittering en ook gewetensnood. Waar het lukt om plaatselijk tot samenwerking te komen met andere kerken, kan deze samenwerking zo divers zijn, dat een versnippering
 30 van het eigen kerkelijke leven dreigt. Ook allerlei andere factoren (genoemd in ons hoofdstuk over de cultuur) dragen eraan bij, dat het hele idee van een kerkverband, laat staan een kerkorde aan grote slijtage onderhevig is. Steeds meer plaatselijke kerkenraden gaan (soms in samenspraak met gelijkgestemde kerkenraden her en der) hun eigen weg. Navenant openbaart zich in ons kerkelijke leven in toenemende mate spanning tussen de
 35 twee pijlers die ons stelsel van kerkregering vanouds heeft: het presbyteriale en het synodale.

8.5.1.4 *Tussenbalans*

De vraag dringt zich op of de eigen identiteit van de CGK zo waardevol is, dat deze een
 40 zelfstandig voortbestaan van onze kerken rechtvaardigt. Wanneer immers de bandbreedte van ons kerkelijk samenleven op plaatselijk vlak meer en meer bepaald wordt door een fundamenteel verschillend Schriftverstaan, kan de vraag gesteld wat ons nog onderscheidt van de Protestantse Kerk in Nederland. De realiteit is dat die vraag ook inderdaad meer en meer wordt gesteld. Het gaat wellicht te ver de synode te vragen die vraag vooraf te
 45 beantwoorden. Maar wij hebben ons als commissie wel gerealiseerd, dat gedachten aan een mogelijke ontbinding van ons kerkverband en aansluiting van plaatselijke kerken bij een ander verband de verdere bezinning op de positie van kleine kerken en op een herinrichting van ons eigen kerkelijke leven zinloos zou maken. Uw commissie is intussen wél overtuigd van de waarde van onze bovenbeschreven identiteit. Met name het accent op de hartelijke,
 50 persoonlijke relatie met de HERE (Vader, Zoon en heilige Geest) in al haar Bijbelse

facetten rechtvaardigt een voortbestaan van onze kerken. En dan niet tegenover, maar te midden van en zo mogelijk samen of mét en ten dienste van andere kerken. Laten we daarnaast niet vergeten dat er ook nog heel veel liefde is voor onze kerken. Deze kan bijvoorbeeld worden opgemerkt aan en ten opzichte van de Theologische Universiteit.

5 Maar ook in het zendingswerk. En er zijn nog broeders en zusters die de verscheidenheid juist willen koesteren, om behoed te worden voor eigen eenzijdigheden. En om God de eer te geven van de duizend wegen die Hem ter beschikking staan naar het hart van de mensen, die Hij op het oog heeft.

10 8.5.1.5 Hoe verder?

Een zelfstandig voortbestaan van onze kerken zal dan om meer vragen dan om een mogelijk nieuwe omgang met kleine kerken in ons verband. Omdat uw commissie voor haar eigen besef daarmee raakt aan de grenzen van haar opdracht, en in elk geval haar vermogen, hieronder slechts aanduidenderwijs enkele suggesties waarop wij in onze voorstellen terugkomen:

- 15 a. Een diepgaander gesprek binnen onze kerken over de hermeneutiek, liefst in nauwer samenspraak met andere kerken van gereformeerd belijden, maar zonder schroom om een eigen positie in te nemen. Hierbij moeten de kerken een beroep kunnen doen op de TUA.
- 20 b. Een hernieuwd zoeken van gezamenlijkheid in de prediking binnen onze kerken (wie neemt de handschoen op tot het maken van een update van Kremers' ijkpunten?).
- c. Een ondersteuning van initiatieven tot bij-de-tijds belijden. De bedoeling daarbij hoeft niet te zijn het ontwerpen van een nieuw belijdenisgeschrift, maar eerder een getuigenis van de vitaliteit van het aloude gereformeerde belijden óók in lijn met de vragen van
- 25 onze tijd.
- d. Het stimuleren van de persoonlijke vroomheid en de omgang met God in huwelijk en gezin. Dit lijkt een open deur, maar als het niet begint met gevouwen handen boven een open Bijbel ...
- 30 e. Sterker inzetten op waardering van het eigene in het licht van de katholiciteit van de kerk; zij die christelijk-gereformeerd wilden blijven zeiden bij de Vereniging in 1892 'nu nog niet'.
- f. Onderzoek naar ons presbyteriaal-synodale systeem van kerkregering. Is er ruimte voor een verschuiving in de verhouding synodaal en presbyteriaal, zonder tot congregationalisme te vervallen?

35

8.5.2 De plaatselijke kerk

Als wij ons met het oog op de toekomst nu snel weer concentreren op wat wij beschouwen als de kern van onze opdracht – de voortgang van de Woordverkondiging in de kleine kerken van ons kerkverband – dan zetten we in bij wat we eerder een kerkelijke cultuuromslag noemden: 'omdenken' van groot naar klein.

40

8.5.2.1 Terug naar waar het begon: Ulrum

In augustus 2018 verscheen er een bericht in het Nederlands Dagblad, dat de GKv van Ulrum had besloten zich op te heffen. De gemeente telde op dat moment 125 leden. Op

45 drie kilometer afstand was een genabuurde GKv-gemeente. In plaats van een fusie met deze gemeente had men besloten zich op te heffen. Aan de leden werd overgelaten bij welke gemeente ze zich vervolgens aansluiten. Als belangrijkste reden werd in het krantenartikel aangegeven dat het steeds moeilijker werd om nog ambtsdragers te vinden. De voorzitter van de kerkenraad gaf daarbij ook aan dat het bezoek in de vakanties de

50 laatste jaren is teruggelopen. Voorheen trok deze gemeente de nodige vakantiegangers. Nu

is dat steeds minder het geval. ‘Mensen hebben ook vakantie van de kerkdiensten,’ zo zegt de voorzitter.

5 In dezelfde plaats is onze CGK-gemeente. Deze gemeente heeft volgens het Jaarboekje van 2018 107 leden. Enige tijd geleden heeft ook in deze gemeente wel de vraag gespeeld wat de toekomst zou zijn. Toen echter besloten werd om niet teveel naar de aantallen te kijken en vooral kerk van Christus te zijn, kwam er een cultuuromslag in deze gemeente. In plaats van negativiteit (hoelang zitten we hier nog bij elkaar en houden we de gemeente overeind) kwam veel meer positiviteit. Misschien is die positiviteit beter te benoemen als:
10 geloofsvertrouwen. Het gevolg is dat de CGK Ulrum op dit moment een kleine, maar levende gemeente is en langzaam ook weer groeit.

15 Uiteraard is het gevaarlijk om de situatie in beide gemeenten te vergelijken en harde conclusies te trekken. Het geeft echter wel te denken dat twee gemeentes van ongeveer gelijke grootte tot zulke verschillende conclusies komen waar het het voortbestaan betreft.

8.5.2.2 Vooronderstellingen

Het is het vermoeden van uw commissie dat daarbij van belang is met welke vooronderstellingen en – veelal onuitgesproken – voorstellingen je naar een plaatselijke
20 gemeente kijkt. Wie naar de inrichting van ons kerkverband kijkt, ontdekt dat in het bredere kerkverband veelal wordt uitgegaan van de stelregel: wat groot is en groeit, is goed en wordt beter gewaardeerd.

25 Deze vooronderstellingen komen bijvoorbeeld terug in de voorwaarden waarop kerken via Deputaten OBEnA aanspraak kunnen maken op ondersteuning. Het komt ook terug in gezinnen, die kleinere gemeentes rondom grote steden verlaten om – nog altijd wonend op het platteland – te gaan kerken in de grote gemeente in de stad. Het is te zien in de traktementsadviezen voor predikanten van deputaten financieel. Wie in een grotere
30 gemeente staat, ontvangt een hoger traktement, terwijl je in een kleinere gemeente ander werk doet maar lang niet altijd minder werk. Allerlei regelingen vertellen een verder niet benoemde boodschap: wat groter wordt en groeit, is goed en wordt daarom ook beter gewaardeerd.

8.5.2.3 Geseculariseerd verlangen?

35 Nu zal niemand ontkennen dat een groeiende gemeente of een gemeente die een omvang heeft waarbij het verenigingsleven kan rekenen op grotere deelname een zegen is. Grotere gemeentes hebben als voordeel dat er meer mogelijkheden zijn binnen het gemeentelijk leven. Er zijn ook meer gaven beschikbaar om in te zetten. Er bestaat ook een oprecht verlangen naar groei en toename, waarbij we hopen op getalsmatige groei. In de veelheid
40 van de onderdanen ligt de heerlijkheid van de Koning, zo is dan de gedachte. Deze uitdrukking komen we echter in de Bijbel zelf niet tegen. Het is de vraag waaruit het verlangen naar groei eigenlijk voort komt. Kan het ook niet een onbewuste benadering zijn van het kerkelijk leven, dat al te zeer geseculariseerd is?

45 We komen uit de tijd van grote kerkgemeenschappen in een overwegend christelijk Nederland. Sinds de jaren '60 van de vorige eeuw is dat gaan veranderen. In onze hoofden lijkt echter nog altijd het ideaal te leven van grote aantallen kerkgangers in een zich uitdijend kerkgebouw, met stoelen die door koster haastig in de gangpaden worden bijgezet. Een gemeente van onder de honderd leden wordt doorgaans als klein gezien en komt voor veler gevoel in de gevarenzone van opheffing.

De focus op aantallen kan een gemeente en kerkenraad verlammen in negativiteit en in een tunnelvisie brengen, waarbij alleen nog de vraag naar het voortbestaan van de gemeente speelt. Daarmee laten we ons echter meevoeren met de tijdgeest, waarin het ‘evangelie’ van schaalvergroting en (economische) groei de boventoon voert. Wat groter wordt en
 5 groeit, is ook goed. Roept het evangelie van de gekruisigde Christus ons daar niet bij weg? Zijn kracht wordt tenslotte juist in zwakheid volbracht! Kan daar ook niet getalsmatige zwakheid bij horen? Het luistert hier nauw. Is een verlangen naar groter en groei wel altijd een zuiver verlangen? Of komt het voort uit een geseclariseerd hart, dat al te zeer
 10 beïnvloed is door economische categorieën?

8.5.2.4 Huisgemeentes

Als we ons ook hier weer primair Bijbels oriënteren, valt meteen op dat het in de Schrift maar zeer sporadisch gaat over aantallen gelovigen in één gemeente. In Handelingen 2 en 4
 15 staan weliswaar de cijfers 3000 en 5000, maar die gaan over het aantal gelovigen in totaal. Er zijn wel indirecte aanwijzingen over de grootte van de gemeentes in de vroege kerk. Op meerdere plaatsen is te lezen dat de gelovigen samenkomen in een woonhuis. De eerste christengemeentes waren huisgemeentes. Zo komen we dat tegen in 1 Kor.16:19, Rom.16:5, Kol.4:15 en Filemon 2.

Het is aannemelijk dat het om gewone, niet al te grote woonhuizen is gegaan. De eerste
 20 christenen waren over het algemeen niet heel rijk en welvarend en woonden in heel eenvoudige huizen. Archeologische vondsten tonen aan dat in de doorsnee huizen uit die tijd ruimte was voor 10 tot 40 personen. Grotere huizen konden misschien tot 100 personen herbergen. Maar groter zullen de huisgemeentes dan ook niet geweest zijn.

8.5.2.5 Kwantiteit en kwaliteit

Nergens geeft de Bijbel enige richtlijn als het gaat om de omvang van een gemeente. Daaruit zou je kunnen concluderen dat de grootte er dus niet toe doet. Ten diepste is die
 30 conclusie terecht. De Bijbel leert ons namelijk niet kijken naar de kwantiteit, maar naar de kwaliteit van de gemeente. Hoe is het gesteld met het leven naar de Geest in de gemeente? Hoe staat het ten aanzien van de onderlinge verhoudingen? Hoe wordt omgegaan met dwaalleer? Wat is het kwalijke van partijenschappen in de kerk? En wat voor mensen worden tot een ambt geroepen? Dit soort vragen zijn wel belangrijke thema's.

Dat wil niet zeggen dat het ledental daarbij niet meer telt. Juist in kleine gemeentes is het
 35 vaak extra lastig om ambtsdragers te vinden. Een kleine gemeente is kwetsbaarder wanneer een dominante persoonlijkheid er onbijbelse overtuigingen op na houdt en die ook ventileert.

Dit kunnen echter op zichzelf genomen geen redenen zijn om kleine gemeentes te
 40 beschouwen als couveusekindjes. En bij de afwegingen of een gemeente al of niet opgeheven zou moeten worden, moet het ledental de bescheiden plaats krijgen die het verdient: als iets bijkomends. Belangrijker is de vraag hoe het gesteld met het gemeentelven en of dat eventueel versterking nodig heeft en of deze kerk de laatste is in dorp of wijk.

8.5.2.6 Bestaansrecht

45 Welke ‘ijkpunten’ reikt de Bijbel wat dat betreft aan? Oftewel: wanneer komt het bestaansrecht van een kerkelijke gemeente - onafhankelijk van haar omvang - in het geding? We beperken ons tot gegevens uit Handelingen.

a. De prediking van het Woord

Het hart van de christelijke gemeente is het samenkomen rondom het geopende Woord van
 50 God. Op goede gronden doen we dat op zondag in ambtelijke erediensten. Het gaat er hier

om, om in navolging van Handelingen 2:42 'te volharden in de leer van de apostelen.' In de brieven die Christus schrijft aan de gemeentes in Klein Azië worden de gemeentes geprezen, wanneer zij het Woord van God bewaren (Openb. 2 en 3). Sommigen doen dat trouw, ondanks hun 'kleine kracht' (Openb.3:8).

- 5 Wanneer de voortgang van de verkondiging in het geding komt, dreigt opheffing. Overigens doen kerkenraden van kleine gemeentes er goed aan om er wat dat betreft 'uit te halen wat er in zit'. Voortgang van het evangelie, volharden in de leer van de apostelen en het bewaren van het Woord is meer dan alleen maar een vol preekrooster en voldoende financiële middelen om gastpredikanten te kunnen uitnodigen. Het is ook leven bij en
- 10 vanuit dat Woord en daardoor opgebouwd te worden. Zou het voor kleinere gemeentes zonder eigen predikant, met een moeizaam lopend verenigingsleven en erg kleine catechisatiegroepen, niet een mogelijkheid zijn om rondom de kerkdiensten als gemeente gezamenlijk meer te organiseren? Laten we niet vergeten dat een groots opgezet en georganiseerd jeugdwerk, ouderenwerk, kringwerk etc. luxe is, en niet dwingend
- 15 noodzakelijk om naar de norm van de Schrift voluit gemeente van Christus te zijn. Het kan juist daarvan te ver af komen te staan.

b. Bediening van de sacramenten

- 20 'Ik heb al jaren geen doopdienst meer meegemaakt.' In een kleine gemeente kan dat zomaar het geval zijn. De doop is een sacrament dat niet alleen van betekenis is voor de dopeling en de ouders. Het vindt plaats in de gemeente. Bij de doop neemt ook de gemeente verantwoordelijkheid om de ouders bij te staan bij de geloofsopvoeding en voor kinderen een plek te zijn, waar ze Christus kunnen leren kennen. Wanneer een volwassene wordt gedoopt, geldt dat die onderdeel gaat uitmaken van de christelijke gemeente en
- 25 daaraan wordt toegevoegd. Het is werkelijk een gemis wanneer dit jarenlang niet plaatsvindt in de gemeente.
- Maar wanneer komt het moment dat op grond daarvan een kerkenraad zegt: we kunnen niet meer verder? De Bijbel geeft nergens expliciet aan dat regelmatig dopen een essentiële voorwaarde is om gemeente van Christus te zijn. Het is wel een belangrijke meerwaarde en
- 30 wanneer het al jaren niet is voorgekomen, zal een kerkenraad zich moeten bezinnen op de vraag hoe dat komt. Laten vergrijsde gemeentes wat dat betreft aanhouden in het gebed en een open gemeente zijn om ook gezinnen en jonge mensen te ontvangen. Eenvoudig is dat niet en misschien vraagt het wel een actief beleid om jonge mensen te vragen als tentenmakers te fungeren: werkend en wonend in de stad of het dorp, maar met de
- 35 bereidheid de plaatselijke gemeente te versterken. Met het verlangen dat het evangelie op die plek, in die wijk gehoord zal worden en ook de tafel van Christus (het avondmaal) van tijd tot tijd wordt klaargezet.

c. Gemeenschap

- 40 Het samen een gemeente vormen, veelal in huiselijke kring, is een belangrijk Bijbels uitgangspunt. Ook daarin moet worden volhard (Hand.2:42). Dat kan makkelijker in een kleine dan in een grote groep mensen. Met elkaar meeleven, elkaar diaconaal dienen en elkaar opscherpen in de dienst aan de Heere vraagt dat je elkaar kent en de lijnen kort zijn. Laten we daarbij niet vergeten dat dit aspect van het kerk-zijn een belangrijk contrast
- 45 vormt met de huidige cultuur van individualisme en verzakelijking. Waar er vroeger allerlei structuren waren waarin je elkaar ontmoette, daar vinden mensen elkaar steeds meer alleen nog online. De waarde van die manier van contact is echter beperkt en betekent eigenlijk alleen dan wat, wanneer je elkaar ook in het echte leven ontmoet en kent.

Bij veel mensen leeft het verlangen naar echt contact, waarin je elkaar werkelijk ziet en kunt bevragen. Wat zou het mooi zijn wanneer dat in gemeentes gevonden wordt en christenen zo ook missionair en diaconaal hun plek in de maatschappij innemen!

5 Hier ligt overigens een belangrijk voordeel van een kleinere gemeente ten opzichte van een grotere. Qua organisatie zijn grote gemeentes vaak krachtiger. Formalisering van de onderlinge verhoudingen ligt dan echter op de loer. Wie aan de ene kant in de kerkzaal zit, kent zijn broeder of zuster aan de andere kant soms niet of nauwelijks.

d. Ambten

10 De kerkorde voegt vanuit de traditie nog een vierde ijkpunt toe. Wanneer in een gemeente de ambten niet langer ingevuld kunnen worden, dreigt opheffing. Hierachter schuilt de overtuiging, dat de ambten door Christus gegeven zijn ‘om Zijn gemeente te bouwen’ (formulier voor bevestiging van ambtsdragers). Wanneer dat niet meer mogelijk is bij een structureel gebrek aan beschikbare kandidaten, is er reden om na te denken over opheffing.

15 Hierbij moet wel worden aangetekend, dat de kerkorde ruimte biedt dat ook hierin gemeentes onderling elkaar helpen. Ook is het mogelijk dat ambtsdragers zich herkiesbaar stellen, wanneer er geen kandidaten zijn om te worden gekozen en benoemd. Ideaal is die laatste situatie niet, maar opheffing is een veel ingrijpender maatregel met verstreckende gevolgen.

20

8.5.2.7 Het belang van een plaatselijke CGK-gemeente

Hierboven zijn onder a t/m d een aantal minimale randvoorwaarden opgesteld, die als ijkpunten zouden kunnen dienen voor de vraag of een gemeente nog gemeente kan zijn. Een andere vraag is echter wat de betekenis is van een plaatselijke CGK-gemeente en waarom het een werkelijk gemis is, wanneer een gemeente zou worden opgeheven.

25 Zoals in het hoofdstuk over de CGK-identiteit reeds gestipuleerd, is de commissie van mening dat CGK-gemeentes – ondanks de verscheidenheid in ons kerkverband – een eigen identiteit met zich meedragen. We schreven: ‘Met name het accent op de hartelijke, persoonlijke relatie met de HERE (Vader, Zoon en heilige Geest) in al haar Bijbelse facetten rechtvaardigt een voortbestaan van onze kerken. En dan niet tegenover, maar te midden van en zo mogelijk samen of mét en ten dienste van andere kerken.’

30 Wat zou dit in de praktijk voor de plaatselijke gemeente kunnen betekenen? Op welke wijze is een CGK-gemeente van waarde voor de plaats waar de Heere haar gesteld heeft? Hieronder schetsen wij enkele richtingen.

35

a. Missionair

Wanneer een kerk sluit, sluit ook een plek waar het Woord van God wordt gehoord. Vanuit de eigen identiteit waarbij het accent op een hartelijke, persoonlijke relatie met de HERE ligt, zullen gemeenteleden het heil ook van harte gunnen aan anderen.

40 Daarbij lopen we tegen veel weerstand aan. Het is vaak een zoektocht wat de juiste wijze is om het evangelie te delen met ongelovigen. Dat neemt niet weg dat het vanzelfsprekend zou moeten zijn om daarnaar te (blijven) zoeken. Predikanten dienen ook toegerust te zijn om de gemeente daarin te toe te rusten en te blijven bemoedigen.

b. Diaconaal

45 Kerken – ook al hebben ze getalsmatig maar kleine kracht – kunnen een groot verschil maken in een wijk of een dorp. Het kunnen plekken zijn waar diaconale handreiking plaatsvindt. Het is dan ook aan te bevelen dat kerken zoeken naar ondersteuning of ontplooiing van lokale initiatieven voor hulpverlening. Een dicht bij huis georganiseerd

50 diaconaat zorgt ook voor grotere betrokkenheid van de leden.

c. Oecumenisch

Als CGK dragen we een traditie van hartelijke en gunnende bevindelijkheid met ons mee. Deze spiritualiteit mag indien mogelijk andere gemeentes verrijken. Het is goed daar op plaatselijk niveau actief in te zijn door bijvoorbeeld deelname aan interkerkelijke diaconale platforms, het organiseren van gezamenlijke Reformatieherdenkingen, en een plaatselijk contact van predikanten met collega's uit andere gemeenten.

Hier ligt een taak weggelegd voor deputaten eenheid, om plaatselijk samenwerking te bevorderen en te ondersteunen met advies.

Wij denken dat daarbij ook mogelijk is om de weg van nauwer kerkelijk samenleven te onderzoeken. Daarbij realiseren we ons echter wel dat wanneer gemeentes deze weg gaan, zij op een zeker moment voor de problematiek komen te staan die nu de samenwerkingsgemeentes kennen. Die worstelen met divergerende uitspraken van kerkverbanden, waaraan zij zich in vrijheid en met overtuiging gebonden hebben. Dat vergroot voor ons besef de noodzaak dat die problematiek wordt opgelost. Hier ligt een taak weggelegd voor het kerkverband, zoals die door de generale synode van 2016 reeds in besluiten is vervat.

8.5.2.8 Aanbevelingen

De reflectie op de rol van de plaatselijke kerk levert een paar aanbevelingen:

- als in een kerkenraad discussie op gang komt over een eventuele opheffing van de gemeente, levert bovenstaande reflectie tal van punten die het waard zijn expliciet te overdenken. We zullen u voorstellen de betreffende tekst onder kerkenraden te verspreiden.
- een kleine gemeente zou in ons kerkverband (synodes, classes) moeten kunnen rekenen op een cultuur die uitgaat van: wie 't kleine niet eert ... Dit vraagt een nadere bezinning op het bereiken van zo'n cultuur.
- om vitaliteit van een gemeente te versterken is het goed om te investeren in de relatie met dorp of wijk. Als de wijk echt iets gaat missen bij sluiting van een kerk, is opheffing bijna ondenkbaar.

8.5.3 Voorgangers

Het feit dat onze opdracht raakt aan de hele inrichting van ons kerkelijke leven, rechtvaardigt dat we ook ingaan op de veranderde en steeds veranderende positie van de predikant. We dienen uit te gaan van een theologische visie op het ambt van predikant. Die vinden we beknopt in het bevestigingsformulier. Er is veel literatuur over. De Acta van de GS van 2013 (blz. 418vv.) concretiseren een en ander heel mooi. Er is overigens veel discussie over, zo bijv. een heel nummer van het bekende theologische tijdschrift *Kerk en Theologie* uit 2015. G. Heitink geeft in 'Biografie van de dominee' een uitgebreide geschiedenis van het ambt van predikant en laat daarin zien dat de visie daarop en de invulling daarvan niet los staat van de omringende cultuur. Min of meer hetzelfde zien we ook in 'Met vreugde en zegen. Conferentiebundel Amersfoorts Beraad 13 april 2018'.

Treffend is wat Heitink schrijft in 'Biografie van de predikant' (271): Als hij ingaat op het feit dat zo veel predikanten op welke wijze dan ook vastlopen, soms al in de eerste gemeente, ondanks een academische studie, congressen, symposia, coaches, supervisie, intervisie, retraites, cursussen van timemanagement tot stervensbegeleiding, studieverloven en wat al niet, schrijft hij: 'Hoe komt dat? Voor mijn besef omdat we ons blindstaren op één bepaald beeld van de predikant: dat van de solist, de 'doe-het-zelver', de generalist, de altijd beschikbare alleskunner, (...). Maar deze dominee gaat voorbij.' Volgens Slob is er bij a.s. predikanten 'ambtsangst' (vgl. 'Kerk 3.0 over dominee 2.0 en verder na haar

voortbestaan', in: Kerk en Theologie, jrg. 66/4 okt. 2015. Themanummer 'Predikant voor de toekomst'). In datzelfde nummer gaat Bloemert in op de krimpende kerk. Titel van zijn artikel: 'Niet langer solo, voortaan liever samen.' (!) Hij citeert in de paragraaf

5 'Samenwerken werkt' het gelijknamige rapport van de Beleidscommissie predikanten voor de GS van de PKN (2012): 'Bovenplaatselijke en intergemeentelijke samenwerking gaan isolering en verschraling van het lokale kerkelijke leven tegen. (...) De werkzaamheden kunnen beter worden verdeeld en er ontstaat ruimte voor bovenplaatselijk en collegiaal werk. De samenwerking tussen beroepskrachten draagt daarmee bij aan de vitaliteit van de gemeenten waaraan zij verbonden zijn.' Blz. 9 vv) De gedachte is dat de predikant als

10 solist aan vervanging toe is. En last but not least: op de in juni 2018 door deputaten evangelisatie belegde expertmeeting waarbij zorgen rond de krimpende kerk aanleiding waren tot dit overleg werd kerkbreed een pleidooi gevoerd voor bovengemeentelijk kerk-zijn en bovengemeentelijk functioneren van ouderlingen en diakenen.

15 Dit alles overwegend is sterk te pleiten voor een ring (cluster) van meerdere gemeenten, kerken, uit eigen kerkverband of uit kerkverbanden waarmee kanselruil plaatsvindt, liefst geografisch zo dicht mogelijk bij elkaar. Er zou een 'alliantie' gevormd kunnen worden. Heitink pleit hier voor. Bijvoorbeeld: twee predikanten voor vier gemeenten moet mogelijk

20 zijn. Predikanten zouden teams kunnen vormen, ook met andere vrijgestelden: diac.-of miss.- of jeugdwerkers, veelal HBO-ers. Denk aan de groepspraktijk van artsen. In de GKv is in Drenthe een begin gemaakt met iets dergelijks. Binnen zo'n ring van meerdere kerken werken dan meerdere predikanten, c.q. werkers met universitaire theologische of HBO opleiding. Er kan rekening gehouden te worden met de specifieke gaven van elke predikant voor wat betreft de werkzaamheden. Heitink pleit voor een gematigde specialisatie van de

25 predikanten binnen een bepaalde regio

Voor competenties van de predikant zie bovengenoemde acta van GS2013. Een predikant moet zich toelagen op prediking, pastoraat, catechese, beleid. Evenwichtige, Bijbelse en deskundige prediking is een voorwaarde voor gezond voortbestaan van een gemeente.

30 Wetenschappelijke opleiding en een gedegen kennis van de grondtalen zijn essentieel voor de bediening van het Woord. Dat geldt evenzeer voor het pastoraat: dat dient intensief en deskundig te zijn. Tegen wildgroei op het terrein van de prediking moet worden gewaakt. Ook in kleine gemeenten is behoefte aan een goed opgeleide theoloog; 'goedkoper' mag geen argument zijn om daarop in te leveren. HBO-theologen kunnen prima werken op

35 missionair gebied en diaconaal gebied, en ook dat is zeker nodig binnen de clusters/ringen. Ook kan catechese goed door onderwijsmensen gebeuren, al is voor het overbrengen van de leer wel theologische kennis nodig. Het zal in de praktijk meer een kwestie zijn van accenten leggen. Bijvoorbeeld basiscatechese door een onderwijzman en belijdeniscatechese door de predikant.

40 In zijn openingsrede voor het academische jaar d.d. 3 sept 2018 heeft prof. Selderhuis benoemd dat er wel vragen leven bij de bagage die studenten meekrijgen. Zijn ze voldoende voorbereid op missionaire taken, op de praktijk van de pastorie van alledag? Het missionaire karakter van de gemeenten zal een steeds belangrijker rol gaan spelen. Evident

45 is dan dat de opleiding tot predikant daar terdege rekening mee moet houden. Dat geldt trouwens ook voor de samenwerking die in de toekomst belangrijker zal gaan worden. Opleiden tot teamwork, intervisie, professionaliteit: het is een must.

Opmerkelijk is de groei van het aantal broeders dat via artikel 3 K.O. voorgaat in

50 gemeenten. Waar heeft dat mee te maken? Kan het zijn dat missionaire contexten daarin

een rol kan spelen? In art.3 speelt de 'nood der kerken' een cruciale rol. Is die nood er altijd, of spelen ook wensen, verlangens en ambities van deze broeders een rol? Kunnen zij altijd voldoen aan bovenvermelde eisen? Wij zijn benieuwd naar de rapportage van deputaten kerkorde en kerkrecht hierover.

5

8.5.4 *Organisatie en werkwijze*

8.5.4.1 *Inleiding en verantwoording*

De veelheid van ideeën en gedachten die bij ons opkwamen of ons werden aangereikt door meedenkers, classes en andere bronnen gaf uw commissie vervolgens de taak om daarin trends te zien en deze te duiden. Dit hoofdstuk is een neerslag van deze gegevens, in zoverre ze betrekking hebben op de organisatie van en werkwijze binnen ons kerkverband. Het gaat daarbij om de bovenplaatselijke structuren. We hebben daarbij geprobeerd telkens de situatie van kleine kerken in het oog te houden. Waar onze gedachten toch ook breder uitwaaiëren, en er vermoedelijk langer tijd van overweging nodig zal zijn, realiseren we ons dat we bescheiden moeten zijn bij onze voorstellen tot besluit aan uw synode.

Allereerst beschrijven we kort de huidige situatie. Daarna benoemen we een aantal knel- en aandachtspunten die ervaren worden binnen de commissie, door de meedenkers en in de classes. We sluiten af met een aantal aanbevelingen.

20

8.5.4.2 *Huidige organisatievorm*

De CGK kent een synodaal-presbyteriaal stelsel van kerkregering. Dit houdt in dat de plaatselijke gemeente zelfstandig is en het regeerambt rust op de schouders van de ouderlingen (presbyteriaal). Tegelijk weet de gemeente zich onderdeel van een groter geheel en zoekt het de gemeenschap der gelovigen in een bovenplaatselijk verband (synodaal).

In de plaatselijke gemeente klopt dus het hart van het kerk-zijn. Dit wordt in onze kerkorde zichtbaar in artikel 85: 'Geen kerk zal over de andere heersen.' Tegelijk geldt artikel 87, waarin de gemeentes zich committeren aan wat gezamenlijk is aangenomen en vastgesteld. Geen kerk, classis of particuliere synode mag zelfstandig de kerkorde veranderen, vermeerderen of verminderen. Daarbij wordt van de kerken verwacht dat ze de kerkorde trouw naleven.

In de praktijk vertaalt deze organisatievorm zich naar vier onderscheiden kerkelijke vergaderingen: de kerkenraad, de classis, de particuliere synode en de generale synode. Daarbij geldt dat in de meerdere vergaderingen slechts dat behandeld zal worden, wat in de mindere niet kan worden afgedaan.

Wat betekent dat in de praktijk? Hieronder geven we een samenvattend overzicht van de taken van de diverse vergaderingen. Daarbij laten we die van de kerkenraad achterwege, aangezien we ons hier met name richten op de bovenplaatselijke organisatie van het kerkverband.

40

classis (2x per jaar)	<ol style="list-style-type: none"> 1. het vormgeven van het onderling meeleven en toezicht door middel van verslagen naar art. 41 en kerkvisitatieverlagen 2. het organiseren van classicale samenwerking op het gebied van diaconaat, zending, etc. 3. afvaardiging naar de meerdere vergadering van de PS 4. het behandelen van appèlzaken tegen besluiten van een kerkenraad en het behandelen van revisieverzoeken 5. het behandelen van instructies
-----------------------	---

	<ol style="list-style-type: none"> 6. afnemen van het peremptoir examen voor beroepen kandidaten 7. de classis heeft de bevoegdheid om – indien gevraagd – kerkenraden en gemeenten bij te staan door middel van een commissie van bijstand
particuliere synode (1x per jaar)	<ol style="list-style-type: none"> 1. het behandelen van appelzaken tegen besluiten van mindere vergaderingen en het behandelen van revisieverzoeken 2. het behandelen van instructies 3. behandeling van deelrapporten deputaten curatorium TUA, kerk en Israël, buitenlandse zending en evangelisatie. 4. bijstand aan classes en toezicht namens het kerkverband d.m.v. deputaten art. 49 5. organiseren mentoraat voor beginnende predikanten 6. organisatie van een commissie geschiloplossing 7. afvaardiging naar de meerdere vergadering van de GS
generale synode (1x per drie jaar)	<ol style="list-style-type: none"> 1. het behandelen van appelzaken tegen besluiten van mindere vergaderingen en het behandelen van revisieverzoeken 2. het behandelen van instructies 3. behandeling van rapporten van deputaatschappen en synodale commissies 4. deputaatschap vertegenwoordiging treedt op als ‘gezicht naar buiten’ 5. deputaatschappen en commissies voeren beleid uit namens de kerken: wat een enkele gemeente(n) niet kan/kunnen, wordt gezamenlijk gedaan. (Bijv. zending, evangelisatie, onderlinge bijstand en advies, Israëlwerk, diaconaat, emeritikas). Financiering vindt plaats d.m.v. de landelijke minimumbijdrage.

8.5.4.3 Knelpunten en aandachtspunten

Binnen de huidige structuur worden knelpunten ervaren en wordt aandacht gevraagd voor een bezinning op een aantal punten. Samenvattend benoemen we deze.

5

a. Langdurige procedures.

In zaken van appel, revisie en instructie zijn de lijnen lang. Doordat de GS eens per drie jaar bijeenkomt, is het soms letterlijk jaren wachten voordat een onderwerp finaal besproken wordt. Wanneer een GS een besluit genomen heeft, duurt het opnieuw drie jaar, voordat een revisieverzoek in behandeling kan worden genomen. Deze tijdspanne heeft duidelijk nadelen. Onnodig lang kan onrust in een gemeente voortduren, en de onzekerheid bij direct betrokkenen in appelprocedures.

10

Uw commissie is zich bewust van het feit dat de werkwijze en vergaderfrequentie op de GS van 2013 en die van 2016 is besproken. Uitkomst daarvan is dat er weliswaar wijzigingen zijn gekomen, maar dat de periode van drie jaar is gehandhaafd. Het leek ons dan ook niet ter zake om opnieuw op dit punt wijzigingen voor te stellen.

15

Wel hebben we nagedacht over de wijze waarop deputaatschappen gevoed zouden kunnen worden met relevante informatie vanuit de kerken, zodat zij hun beleid indien nodig tussentijds kunnen bijstellen. De uitwerking hiervan vindt u hieronder onder aanbeveling a.

20

b. Tendens van inhoudelijke naar toezichthoudende vergadering voor de PS

Er lijkt een tendens te zijn om taken bij de PS-en weg te halen. In het afgelopen decennium gaan steeds opnieuw stemmen op om de GS alle benoemingen voor deputaatschappen te laten uitvoeren en niet langer gebruik te maken van PS-deputaten. Zo is dat al gaan gelden voor deputaten financiële zaken en deputaten onderlinge bijstand en advies. Punt van aandacht daarbij is dat de informatievoorziening vanuit het grondvlak naar de

25

deputaatschappen hiermee ook is weggevallen. We komen daarop onder aanbeveling a terug. Aan taken voor de PS is toegevoegd het organiseren van een commissie Geschiloplossing en het mentoraat voor beginnende predikanten. De taak van toezicht via deputaten naar artikel 49 K.O. is onverminderd van kracht. Daarmee verandert de PS van

5 een kerkelijk-inhoudelijke naar een meer toezichthoudende vergadering. Daarnaast is de PS ook een appelinstantie. Instructies en appenzaken worden er inhoudelijk besproken. Dit gebeurt dan in veel gevallen opnieuw ter generale synode. Ook in het rapport van deputaten kerkorde en kerkrecht wordt aandacht gegeven aan de

10 verschuivingen in taken van de particuliere synode, bleek uit onze contacten hierover.

c. Gecomplieerde en tijdrovende beroepszaken

Appenzaken en revisieverzoeken nemen op diverse vergaderingen veel tijd in beslag. Het gros van de afgevaardigden voelt zich daarbij veelal onvoldoende bekwaam om deze zaken inhoudelijk te behandelen. Vaak is specifieke kennis van het kerkrecht vereist en moet

15 advies worden ingewonnen van bijv. deputaten kerkorde en kerkrecht. Dit komt de rechtsgang in onze kerken niet ten goede. Nog afgezien van het risico van vormfouten, bij de toegenomen ingewikkeldheid van de procedure.

d. Ervaren grote afstand tussen plaatselijk en bovenplaatselijk

20 In onze kerken wordt een grote afstand ervaren tussen het plaatselijke en het bovenplaatselijke. Afgezien van de vraag of dit altijd terecht is, is het een observatie die het kerkverband slechts tot haar eigen schade zou kunnen negeren. Zo wordt de vraag gehoord of het uit zou maken, wanneer de classes een tijdlang niet zouden vergaderen.

25 *e. Functioneren van deputaatschappen (1)*

De onder d benoemde afstand uit zich zeker ook in de bereidheid af te dragen aan de landelijke kassen. Deputaten Zending en Diaconaat/Hulpverlening mogen zich als enige verheugen in een ruim meer dan begrote opbrengst. De deputaatschappen evangelisatie, diaconaat en kerk en Israël zijn daarbij zichtbaar door hun periodieke uitgaves. Van de

30 andere deputaatschappen geldt dat kerkleden veelal niet weten wat voor werk zij doen, ook namens en ten dienste van hen. De GS-besluiten rondom de 'zichtbaarheid' van het werk van deputaatschappen zijn hierbij illustratief. De huidige werkwijze van deputaatschappen heeft als vooronderstelling dat het belang van het kerkverband door de leden wordt ingezien. Dat is echter in steeds mindere mate het geval. Dit zet de bereidheid tot afdracht

35 voor dit werk onder druk.

f. Functioneren van deputaatschappen (2)

Wie de rapporten van deputaatschappen erop na slaat, ontdekt dat veel kashoudende deputaatschappen eerder geneigd zijn werkterreinen en aandachtsvelden uit te breiden dan

40 af te stoten. Ook is de vraag gerechtvaardigd of in de huidige situatie het grote aantal vrijgestelden in onze kerken nog te verantwoorden blijft. Behalve dat dit financiële consequenties heeft, dreigen deputaatschappen hiermee ook zelf bij te dragen aan een groeiende afstand tussen lokale kerken en dat wat bovenplaatselijk geregeld wordt. Dat geldt temeer als de vraag gesteld kan worden of de taak van vrijgestelden nog past binnen

45 de kaders van art 4.K.O. Deputaatschappen moeten naar buiten toe niet de indruk wekken dat ze er zijn voor zichzelf en dat een aantal 'liefhebbers' op kosten van het kerkverband een eigen 'hobby' in stand houden.

Deze beeldvorming is veelal niet terecht, maar vraag is wel of de werkwijze en rapportering van deputaatschappen deze beeldvorming niet oproept. Kernprobleem is hier

50 de vraag naar het eigenaarschap. Van wie zijn de activiteiten die worden ontplooid?

Deputaten zending hebben hierin een goed voorbeeld gegeven, door projecten onder te brengen bij lokale kerken. Op die manier wordt eigenaarschap bevorderd. In rapportages spreken deputaatschappen als vanzelf over ‘hun werk in opdracht van de synode’.

5 Vanwege wat hierboven onder d. staat, is echter te vrezen dat de leden van onze kerken daarmee niet ‘voelen’ dat het werk namens en ten behoeve van hen gebeurt. Hier moet een oplossing voor gevonden worden.

g. Dichtbij en in kleine verbanden

10 In den lande zijn diverse initiatieven waaruit blijkt dat kerken onderling heel goed samen kunnen werken. Het betreft dan organisatievormen, waarbij kerken dichtbij (vaak in dezelfde plaats) tot gezamenlijk gedragen initiatieven komen. Dit kunnen kerken van verschillende kerkverbanden zijn, maar ook verschillende CGK-gemeenten. Wat dichtbij en laagdrempelig georganiseerd wordt (in kleine verbanden), blijkt levensvatbaarder te zijn. Een landelijk kerkverband is voor veel mensen te groot en te ver weg.

15

h. bestuurlijke betrokkenheid van de jongere generatie.

De observatie is dat zowel op de classis als de GS de participatie van jongere ambtsdragers gering is. De vergadermomenten en vergaderfrequentie werken in deze discriminerend.

20 Van belang is om hier in te spelen op de tendensen in de samenleving die de werkwijze en tijdbesteding van mensen bepalen. Te denken valt aan vergaderen op vrijdag/zaterdag en/of 's avonds.

8.5.4.4 Aanbevelingen

25 Vanuit bovenstaande observaties komen we tot een aantal aanbevelingen. We presenteren ze nadrukkelijk als oplossingsrichtingen en niet als kant-en-klare oplossingen. De commissie vraagt daarom in haar voorstel tot besluit ook om in te stemmen met deze aanbevelingen, maar ook om daarmee in de komende synodeperiode verder te gaan werken.

30 *a. Streef naar de opheffing van de PS (volgend uit 2a, 2b, 2c en 2g)*

Om het kerkverband slagvaardiger en slanker te maken, lijkt het een goede route om te onderzoeken op welke wijze de particuliere synode kan worden afgeschaft. Ook in meerdere classes kwam deze gedachte op. Door een laag uit het aantal meerdere vergaderingen te halen, wordt het kerkverband slagvaardiger, neemt de vergaderdruk af en komt het kerkelijk leven ‘dichter bij huis’.

35

Daarbij denkt de commissie aan de volgende mogelijkheden:

- de GS doet in het vervolg alle benoemingen voor deputaatschappen;
- deputaten zending, evangelisatie, diaconaat, kerk en Israël, OBenA, TUA en kerkjeugd en onderwijs stellen jaarlijks t.b.v. de classes een beknopt rapport op. Het gaat hierbij om de kashoudende deputaatschappen en om deputaatschappen die een aantoonbare, directe relevantie hebben voor de plaatselijke gemeente. Een dergelijk verslag heeft als inhoud een update te geven van de werkzaamheden in de vorm van een jaarverslag, gelinkt aan de doelstelling genoemd in de opdracht van de synode of een beleidsplan. Telkens zal als bijlage het laatste synodale besluit worden opgenomen;

40

- 45 - op deze wijze hopen we dat de betrokkenheid van de plaatselijke gemeenten (via de classis) op het werk van deputaatschappen zal worden vergroot. Daarnaast is er de mogelijkheid om deputaatschappen te voeden met relevante informatie vanuit het grondvlak;

- appelzaken worden behandeld door een door de GS in te stellen commissie voor appelzaken (zie 8.5.4.4.e). De GS zal er daarbij op toezien dat de leden evenredig over de classes worden benoemd, zodat objectiviteit gewaarborgd kan blijven;
- deputaten art. 49 vormen niet langer een deputaatschap van de PS, maar worden een deputaatschap van de GS. De GS zal er daarbij op toezien dat de leden evenredig over de classes worden benoemd, zodat objectiviteit gewaarborgd kan blijven. Zie hiervoor verder ook het rapport van deputaten kerkorde en kerkrecht. Zij worden ook verantwoordelijk voor het organiseren van het mentoraat voor beginnende predikanten en kunnen daarbij putten uit de inmiddels daartoe opgeleide senior-predikanten.

b. Herorganiseer de classes (volgend uit 2d en 2g)

Classisvergaderingen moeten meer verantwoordelijkheid krijgen. Grotere verantwoordelijkheid vergroot de betrokkenheid. Classes zijn verbanden waar kerken uit eenzelfde regio met elkaar samenleven en staan daarmee dicht bij de plaatselijke gemeenten. Door het wegvallen van de PS-en enerzijds en een andere werkwijze van deputaatschappen (zie hieronder) krijgen classes uitbreiding van hun taken.

Dit zou kunnen betreffen:

- classes worden mede verantwoordelijk voor de aanvraag van ondersteuning die door OBenA aan kleine gemeenten worden verstrekt. Daardoor zullen de classes actiever worden betrokken bij de problematiek van kleine kerken, kunnen zij een ondersteunend gesprek aangaan over een toekomstvisie voor de gemeente en kunnen er binnen classes creatieve ideeën ontstaan voor samenwerking;
- om kleine gemeentes en de classes te ondersteunen zal een landelijk steunpunt ingesteld worden. Dit steunpunt bouwt expertise op om kerkenraden te adviseren en scenario's aan te reiken voor kleine gemeenten. Het steunpunt gaat aan het werk wanneer de betreffende kerkenraad of kerkenraden (of een classis in samenspraak met hen) daarom verzoeken;
- onderwerpen die vanuit de GS worden teruggelegd op de tafel van de classes dienen (bij gebrek aan een PS) daar diepgravender te worden besproken. Dit geldt ook voor instructies vanuit kerken. Door aan inhoudelijke onderwerpen meer tijd te besteden, komen de kerken ook tot meer onderling gesprek en dit kan de cohesie binnen het kerkverband bevorderen;
- om deze extra verantwoordelijkheden uit te kunnen voeren, zullen de classes minimaal drie i.p.v. twee keer per jaar samenkomen, bij voorkeur 's avonds of op zaterdag zodat ook meer en jongere broeders kunnen deelnemen die actief zijn in het arbeidsproces;
- de gemeenten in een classis worden meer verantwoordelijk voor elkaar. Grote gemeenten, die veel jongeren 'weghalen' uit de dorpen worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid om plattelandsgemeenten in stand te houden. Voor kleine gemeenten moet het gemakkelijker worden om een beroep doen op bijstand van andere classisgemeenten, zowel financieel als in adviserende zin;
- hierbij moet onderzocht worden of de huidige kerkordelijke instrumenten van de classis (kerkvisitatie en verslaglegging naar art. 41) toereikend zijn en goed functioneren.

Op deze wijze worden de classes versterkt. Zij krijgen meer bevoegdheden en ook meer werk. Uw commissie is er echter van overtuigd geraakt dat bij een afnemend besef van het belang van het 'synodale', de betekenis van de classis kan toenemen om te voorkomen dat we afglijden in de richting van het congregationalisme. De classis staat immers het dichtst bij. Een uitgebreide taak van de classis heeft overigens ook oude papieren. Wel moet nog goed bekeken worden of dat extra werk voor kleine classes ook verwerkbaar is. Dit kan aanleiding zijn om eens te kijken naar een aanpassing in de huidige classisindeling.

c. Organisatie GS (volgend uit 2a en 2b)

Over reorganisatie van de GS heeft de GS zelf zich al meermaals gebogen. Uw commissie is daarom terughoudend in het doen van aanbevelingen op dit terrein. De huidige frequentie van een GS die eens per drie jaar bijeenkomt, willen we dan ook niet opnieuw ter discussie stellen. Er zijn echter wel enkele aandachtspunten.

- door het wegvallen van de PS-vaardigen de classes rechtstreeks af richting de GS. Wij stellen voor dat elke classis 2 predikanten en 2 ouderlingen afvaardigt. Bij toerbeurt (via een door de GS vast te stellen rooster) wordt van 4 classes gevraagd in plaats van 2 ouderlingen 1 ouderling en 1 diaken af te vaardigen. Het totaal aantal afgevaardigden blijft dan gelijk ($13 \times 4 = 52$ afgevaardigden). Ook hieraan zitten nog wel aspecten die kunnen leiden tot het kijken naar een aanpassing van de huidige classisindeling; er zijn wel vragen te stellen bij steeds eenzelfde aantal afgevaardigden uit zowel kleine als grote classes (aantal kerken/classis);
- door het wegvallen van de PS is een beroepsinstantie voor de behandeling van appelzaken weggefallen. Het lijkt dienstig, wanneer de GS in de jaren dat zij niet samenkomt wel een jaarlijkse zitting houdt voor appelzaken. Op deze wijze worden procedures bekort en dat zal classes en gemeenten ten goede komen. Deze vergaderingen worden voorbereid door een deputaatschap met deskundigen. Hiervoor zou een nieuw deputaatschap moeten worden benoemd (het deputaatschap 'appelzaken'). Zij bereiden besluitvorming voor en lichten hun voorstellen toe in de vergadering van de GS. Hierbij gaat het dan ook om de beoordeling of een appel wel of niet ontvankelijk is;
- deze vergadering zou overigens goed plaats kunnen vinden op een vrijdag of zaterdag, zodat dit geen al te groot beroep doet op de afgevaardigden;
- ter verkleining van de groeiende afstand tussen plaatselijk en bovenplaatselijk kan de GS alle niet-comité rapporten vooraf publiceren op de CGK-website.

d. Herstructurering en wijziging taakstelling deputaatschappen (volgend uit 2e en 2f)

Het werk van deputaatschappen dient meer bij de tijd te worden gebracht. Daartoe doet de commissie u de volgende aanbevelingen tot herstructurering en wijziging van taakstelling.

- we maken onderscheid tussen deputaatschappen met langdurende c.q. kortdurende verplichtingen. De deputaatschappen met langdurende verplichtingen zijn: Emeritikas en OBenA. Daarnaast is er vanuit functionele scheiding permanente behoefte aan deputaten financiële zaken. Deze deputaatschappen lijken vooralsnog geen herstructurering nodig te hebben. (zie hieronder echter: deputaten OBenA)
- uitgangspunt is het bewerken van een cultuurverandering bij de overige deputaatschappen. In plaats van activiteiten die namens het kerkverband worden verricht, dienen op termijn de instructies zodanig te worden aangepast, dat deputaatschappen functioneren als 'expertteams', die initiatieven van kerken in hun taakveld begeleiden en ondersteunen, dan wel kerken enthousiasmeren voor hun taken. Uitvoering meer naar de gemeente brengen zou ook een beperking van het aantal vrijgestelden kunnen betekenen en daarmee geld vrijmaken.
- alle deputaatschappen dienen de GS van 2022 met een plan van aanpak waarin op de volgende vragen een antwoord wordt gegeven:
  1. omschrijf kort uw huidige werkwijze;
  2. nu de synode besloot dat deputaatschappen hun uitgangspunt moeten richten op wat uit de gemeenten opkomt, welke knelpunten ziet u bij het implementeren van deze nieuwe werkwijze?;
  3. op welke wijze denkt u deze knelpunten aan te kunnen pakken en op welke termijn kunnen ze zijn opgelost?;

4. welke middelen komen er vrij of denkt u nodig te hebben voor deze nieuwe manier van werken, financieel maar ook in menskracht?;

- in afwachting van de presentatie van de plannen van aanpak, wordt de synode geadviseerd de gevraagde opdrachten behoudend toe te kennen;
- 5 - vacatures voor vrijgestelde predikanten worden nu niet of tot uiterlijk 2022 ingevuld, totdat de GS het plan van aanpak heeft goedgekeurd en daarbij gebleken is dat vrijgestelde predikanten nodig zijn voor de uitvoering van het takenpakket. Bij voorkeur dienen vacatures ingevuld te worden met predikanten die zich 50% inzetten voor dat deputaatschap en 50% beroepbaar zijn als predikant in kleine kerken.

10

e. Instellen van een commissie 'appelzaken' (volgend uit 2c).

Om de vergaderlast van appelzaken weg te nemen bij de meerdere vergaderingen én om procedures te bekorten dient de GS een landelijke commissie in te stellen die appelschrijvens tegen besluiten van een classis kan behandelen en een jaarlijkse synodevergadering ter afhandeling/besluit daarvan zal voorbereiden.

15

f. Onderzoek van de rol van kerkelijk werkers

In vele gemeentes zijn naast de predikant(en) ook kerkelijk werkers zoals voor gemeenteopbouw, jeugdwerk, missionair werk aangesteld. Deze combinatie is mogelijk een vruchtbare formule om ook in (een combinatie van) kleine gemeentes te implementeren. Nader onderzoek is nodig om de invoering daarvan nader te profileren.

20

8.5.5 Verlaging van kosten

In de gesprekken op de vorige synode die leidden tot de opdracht om mogelijkheden voor heroriëntatie te onderzoeken speelde het verlangen naar een lagere minimumbijdrage flink mee. In het voorgaande zijn al een aantal oplossingsrichtingen genoemd die daaraan (mede) kunnen bijdragen, zoals het afstemmen van de geldstromen van deputaten OBenA, PZG en evangelisatie of het verschuiven van uitvoerende activiteiten van centrale deputaatschappen naar plaatselijke initiatieven.

25

Andere voorgestelde maatregelen – gericht op instandhouding van kleine kerken – zullen echter naar verwachting juist om extra financiële inspanning vragen, bijvoorbeeld meer ondersteuning vanuit deputaten OBenA voor kleine kerken. Om die extra financiële inspanning te compenseren, dan wel om tegemoet te komen aan de wens naar een lagere minimumbijdrage, is het nuttig te zoeken naar aanvullende maatregelen die primair gericht zijn op het verlagen van de minimumbijdrage. Een lagere bijdrage vergroot daarnaast de beroepingsruimte van kleine kerken; ook de extra bestedingsruimte voor lokale activiteiten van grote kerken is uiteraard welkom.

30

35

Het is aan de synode om de lastige afweging te maken hoeveel extra geld de op kleine kerken gerichte maatregelen mogen kosten. Hier wordt opnieuw duidelijk dat het aankomt op het stellen van prioriteiten met betrekking tot ons landelijke kerkelijke werk. We zijn heel druk in verre zendingsgebieden, maar in Nederland lukt het ons niet alle kleine gemeenten open te houden – beide zijn belangrijk maar moeten we niet opnieuw kijken naar de balans daartussen? We realiseren ons dat zoiets een moeilijke operatie kan worden.

40

45

- er is meer accent nodig op missionaire aanwezigheid in Nederland, specifiek: wij vinden dat de realiteit van ons kerkelijk leven vraagt om een focus op onze eigen gemeenten en preekplaatsen zodat die aan hun primaire taken kunnen toekomen;
- 50 - de weerstand tegen een hoge landelijke minimale bijdrage is flink gegroeid;

- ons kerkverband krimpt.

Eerder werden al aanbevelingen gedaan over versoering van deputaatschappen.

Suggesties voor andere maatregelen waaraan gedacht kan worden:

- 5 a. clustering van deputaatschappen;
- b. vrijgestelden en bureaunkosten mede financieren uit de ontvangen giften;
- c. waar dat kan: gaan werken als 'goede doelen organisatie';
- d. meer transparantie over bestedingen;
- e. aandacht voor offervaardigheid;
- 10 f. verschuivingen van landelijk naar classicaal

a. Clustering van deputaatschappen

In de expertmeeting werd al gesuggereerd te kijken naar clustering van de deputaatschappen zending, diaconaat en evangelisatie. Hun doelstellingen en werkwijze
15 vertonen diverse overeenkomsten. In de organisatie op het Dienstenbureau wordt al op een aantal punten intensief samengewerkt. Een eventuele verdere integratie van deze deputaatschappen vraagt goede voorbereidingen.

Ook voor andere deputaatschappen zou te overwegen zijn om te onderzoeken of
20 samenvoeging daar kan leiden tot vergroting van doelmatigheid en efficiëntie, en dus tot kostenvermindering. Op dit moment is er een flinke lijst van deputaatschappen en commissies, zoals te zien op de CGK website of in het jaarboek.

Er zou onderzoek gedaan kunnen worden naar de volgende mogelijke combinaties:

- LKB en archieven;
- 25 - zending, diaconaat en evangelisatie; of ook kerk en Israël
- financiële zaken en studiefonds (of studiefonds naar curatorium)
- militairen, gezondheidszorg en varenden
- overheid als sectie van kerkorde en kerkrecht

b. Besteding van ontvangen giften

De deputaatschappen zending en diaconaat geven op dit moment alle giften die zij
ontvangen (vrijwel) geheel door naar de doelgroepen/projecten. Bij andere goede doelen
organisaties wordt een deel van die giften besteed aan bureaunkosten, personeelskosten, et
cetera. Als we dat ook eens gingen doen voor betreffende deputaten met vrijgestelde
35 krachten? Dit is in lijn met de synode van 2016, die immers besloot 'betrokken
deputaatschappen nogmaals te wijzen op eerdere synodebesluiten om 5% van geormerkte
giften en projectinkomsten te mogen gebruiken voor algemene kosten en indien zij dit niet
doen hun beleid hierin toe te lichten aan de volgende synode.' Wij zouden verder willen
gaan en dit verplicht willen maken en voor een groter percentage, voor zover daarvoor
40 binnen de omvang van die giften ruimte is.

c. Werken als goede doelen organisatie

De commissie heeft oprecht waardering voor het vele werk dat binnen alle
deputaatschappen wordt verricht. Het is daarom met enige schroom dat we onderzoek naar
45 een nog verdergaand idee noemen, namelijk dat de landelijke omslag wordt beperkt tot de
deputaatschappen die een morele verplichting invullen (emeritikas, OBenA, TUA). Goede-
doelen deputaatschappen (inclusief pastorale deputaatschappen) moeten dan zelf in hun
financiering voorzien door rechtstreeks bij kerkleden aan te kloppen. Als dat niet lukt,
mogen er immers kritische vragen gesteld worden bij het draagvlak voor en noodzaak van
50 dat werk. Wel heeft de kerk daarin soms toch een roeping die meer structureel ingevuld

moet worden dan afhankelijkheid van de goedgeefsheid van individuele leden (dus toch enige verplichte omslag). Maar in hoeverre is stimulering/motivering van kerkleden en het geven van adviezen daarin niet voldoende? En is het wel terecht dat betrokken deputaten zonder wervende activiteiten telkens weer hun budget gedekt krijgen vanuit de minimumbijdrage? Vragen die nader onderzoek rechtvaardigen, waarbij ook goed gekeken moet worden naar overgangsplannen en mogelijkheden tot bijsturing.

d. Bestedingstransparantie

Best veel klachten gaan over de hoge omslag voor de emeritikas (zie bijvoorbeeld het rapport van de commissie zichtbaarheid aan de vorige synode). Niet erg bekend is het flinke aandeel daarin voor arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Deputaten emeritikas kunnen goed leven met een voorstel om de omslag voor de emeritikas te splitsen in emeriti en arbeidsongeschikten (ca. €4,20). Dat verlicht allicht een beetje de mentale druk op de omslag emeritikas en maakt aantoonbaar dat de overgang naar PFZW op de langere termijn inderdaad een afbouw betekent voor die omslag. Ook voor andere deputaatschappen kan het helpen als in het lijstje van minimumbijdragen de belangrijkste doelen apart worden benoemd.

e. Aandacht voor offervaardigheid

Een maatregel die niet tot bezuiniging leidt maar wel in dezelfde richting werkt is positief en intensief aandacht te geven aan vergroting van de offervaardigheid in onze kerken. Dat ligt ook in de lijn van de waarnemingen die we deden in buitenlandse kerken. We verwijzen daarvoor verder naar de rapportage van de commissie offervaardigheid, waarover we verder geen voorstellen zullen doen, maar wel van harte ter opvolging aanbevelen.

f. Classis meer in beeld

Op verschillende plaatsen in dit rapport wordt bepleit dat de classis een grotere rol krijgt, meer verantwoordelijkheid neemt ook in het begeleiden en helpen van kleine kerken. Ook werd voorgesteld te streven naar opheffen van de PS, waarmee een aantal taken daarvan ook naar de classis zullen verhuizen. Voor een sterkere classisrol zijn ook financiële motieven aan te voeren. Als er meer beleidskracht in de classis komt, moeten daar ook de mogelijkheden voor zijn. Als een classis daadwerkelijk moet optreden en beleid ook moet kunnen uitvoeren, dan zijn daar (ook) financiële mogelijkheden voor nodig. Bij een grotere verantwoordelijkheid voor de classis hoort ook een groter budget. We denken dan niet alleen aan het extra verhogen van de classicale omslag, maar zeker ook aan het verschuiven van landelijke naar classicale omslag. Bijvoorbeeld als gevolg van decentralisatie van werk van landelijke deputaten naar classicale (vrijwillige!) commissies - dan wordt het immers bij elkaar ook goedkoper (bijv. giften voor zending in Nederland beheren in classes i.p.v. deputaten evangelisatie?).

Andere belangrijke voordelen bij een verschuiving van landelijke naar classicale kassen zijn:

- vermindering van de druk op de landelijke omslag (minder weerstand);
- grotere betrokkenheid en offervaardigheid bij gemeenteleden bij betalen van omslagen, omdat regionaal nu eenmaal dichterbij staat dan landelijk. Op dit moment realiseren kerkleden zich eigenlijk niet eens dat er ook een classicale omslag is en wat daar van gedaan wordt;
- grotere betrokkenheid van classisafgevaardigden (m.n. ouderlingen/diakenen) bij de classis door grotere toegevoegde waarde van het besprokene;

- het draagt bij aan de gewenste cultuuromslag 'van groot naar klein'.

5 Zou het niet stimulerend zijn als classes geld inzamelen (wellicht niet alleen via omslagsysteem!) voor missionaire projecten in het classicale ressort? Of voor het aanstellen van een kerkelijk werker voor meerdere classisgemeenten? Et cetera.

10 In kleine kerken wordt al per lid ruim meer geofferd dan in grote kerken. Het ligt dus niet voor de hand kleine kerken te vragen nog meer te offeren, in plaats daarvan lijkt een beroep op solidariteit meer op zijn plaats. Waarschijnlijk is dat alleen te realiseren door die grotere betrokkenheid en grotere kennis van de lokale situatie(s). Dat zou, zeker als de classicale omslag door andere maatregelen relatief groter wordt dan nu, bijvoorbeeld kunnen door kleine gemeenten geheel of gedeeltelijk vrij te stellen van die classicale omslag om zo financiën te hebben om toch een eigen predikant te beroepen.

15

8.6 Aanbevelingen

20 In onze besluitvoorstellen komen we tot een ruim aantal teksten vanuit dit hoofdstuk over heroriëntatie, waar vele conclusies, oplossingsrichtingen en suggesties aan bod zijn gekomen. Die zijn enigszins te verzamelen naar de niveaus: synodaal, deputaatschap(pen), classes en plaatselijke kerken. Ook hier geldt dat sommige zich lenen om direct opgepakt te worden en dat andere eerst nader onderzoek vergen. In het volgende overzicht staat welke voorstellen u van ons kunt verwachten:

Op synodaal niveau kan onzes inziens nu al besloten worden over:

- 25
- gesprek hermeneutiek;
  - bijdetijds belijdenisverklaring;
  - stimuleren persoonlijke vroomheid;
  - versterken van het eigene;
  - deputaten appelzaken instellen;

30

  - GS jaarlijks vergaderen daarover;
  - vooraf niet-comitérapporten op de site zetten;
  - update Kremers ijkpunten voor prediking;
  - aandacht in curriculum TUA voor teamwork, intervisie;
  - inrichten landelijk steunpunt.

35

Op synodaal niveau is nader onderzoek nodig met betrekking tot:

- 40
- onderzoek mogelijke rol kerkelijk werkers;
  - opheffen PS;
  - onderzoek verschuiving accent presbyteriaal-synodaal;
  - onderzoek of art 41 nog voldoet.

Deputaatschappen kunnen direct aan de slag met:

- 45
- vrijgestelden en bureau financieren uit ontvangen giften (dit veronderstelt dat hun ingediende begroting dan ook nu al door commissie 6 hierop wordt aangepast);
  - waar mogelijk meer transparantie over bestedingen (vb AO apart in emeritikas);
  - vacatures vrijgestelden slechts tijdelijk invullen (in afwachting van plan volgende synode).

Deputaatschappen kunnen voor volgende synode voorbereiden:

- 50
- opdracht aan deputaatschappen over cultuurverandering/aanpassing werkwijze;

- clustering van deputaatschappen (zoals zending+diaconaat+evangelisatie);
- centrale budgetten naar classis;
- gaan werken als goede doelen organisatie (streven naar nihil omslag);
- OBenA: onderzoek naar aanvullende maatregelen t.b.v. eigen predikant voor kleine kerken (n.l. aanvullend op wat we in hoofdstuk 10 zullen voorstellen).

Classes en plaatselijke kerken kunnen snel invulling geven aan:

- verhaal over rol/belang plaatselijke kerk verspreiden/delen;
- aandacht voor offervaardigheid;
- organiseer gesprek met lang met elkaar verbonden predikant/gemeente;
- mede verantwoordelijk voor steunaanvragen OBenA;
- drie per jaar vergaderen (zo nodig);
- zorgen dat ook jongere broeders er bij kunnen zijn ('s avonds/zaterdag).

Classes en plaatselijke kerken krijgen na de volgende synodale periode wellicht te maken met:

- afgevaardigden voor de GS benoemen;
- meer inhoudelijke voorbereiding van verzoeken van en aan de synode (mag uiteraard ook op korte termijn).

9. *Bekostiging nascholing predikanten*

Eén van de onderdelen van onze opdracht is onderzoek te doen naar de bekostiging van de nascholing van predikanten. Concreet was de vraag op de synode of het niet mogelijk was deze kosten vanuit een landelijk fonds te betalen, kennelijk om zo de druk op de plaatselijke begroting te verminderen. In die context lijkt het niet nodig een heel breed onderzoek op te zetten en laten we vragen rusten zoals die naar een reële hoogte van de kosten of hoe dat in andere kerken is geregeld.

9.1 *Emolumenten beroepingsbrief*

Wel willen we de vraag iets verbreden naar andere in de 'decemberbrief' genoemde emolumenten die ten laste komen van een plaatselijke gemeente. En dan met name naar die emolumenten waarvan geldt dat ze niet direct bedoeld zijn voor kosten die gemaakt worden voor zaken die rechtstreeks ten goede komen aan de eigen plaatselijke gemeente. Dat die kosten voor rekening van de plaatselijke kerkenraad komen ligt dermate voor de hand dat we daar verder geen aandacht aan besteden.

Welke zijn dan de emolumenten die ook ten goede komen aan andere dan de eigen gemeente? Uit de decemberbrief 2017 (geldend voor 2018) noteren wij de volgende onderdelen die ook na vertrek uit de gemeente nog van waarde zijn:

- aanschaf vakliteratuur (vast bedrag €1000 per jaar);
- kosten bijscholing (100% van gedeclareerde kosten met maximum van €2.000 per twee jaar);
- indirecte kosten voor studieverlof (advies: maximaal drie maanden per vijf jaar), hierbij wordt opnieuw genoemd de vergoeding van directe kosten met maximum van €2.000 per twee jaar en wordt tevens aangegeven dat bij vertrek uit de gemeente een terugbetalingsregeling daarvan ten laste van de nieuwe gemeente redelijk kan zijn;
- opbouw van oudedagsvoorziening, in de vorm van minimumbijdrage voor de emeritikas (geldt ook voor vacante gemeenten!) en betaling van pensioenpremie (hoogte afhankelijk van traktement en waarde pastorie of woonvergoeding).

Voor werkgevers in het bedrijfsleven of de publieke sector is het zonder meer gebruikelijk dat dit soort kosten onderdeel zijn van de personele lasten, overigens ook inclusief terugbetalingsregelingen voor studiekosten. De vraag die nu voorligt is of we als kerken zo daarvan verschillen dat we afwijkende regelingen nodig hebben. Tot nu toe hebben

5 synodale uitspraken daarvan het volgende gezegd:

- de opbouw van de oudedagsvoorziening is heel lang inderdaad afwijkend geweest door het instellen van de emeritikas waaraan door alle kerken, vacant of niet, bijgedragen wordt;
- in 2013 is besloten de opbouw van de oudedagsvoorziening onder te brengen bij een pensioenfonds, waarvoor de premie wordt opgebracht door de kerkenraad waarvan de predikant een beroep aanneemt (met als regel deels een bijdrage van de predikant zelf);
- de synode heeft telkenmale ingestemd met voorstellen van deputaten financiële zaken over de hoogte van de emolumenten, inclusief de constructie dat die kosten door de eigen kerkenraad worden gedragen.

15

We zien zich dus in deze besluitvorming een lijn aftekenen dat de kosten van het kunnen beschikken over een eigen predikant steeds meer door de eigen gemeente gedragen worden. Ook overwegen we dat gemeenten die zich een eigen predikant kunnen veroorloven kennelijk ook draagkrachtiger zijn dan gemeenten die dat niet kunnen. Dat geldt evenzeer voor kleine gemeenten, die immers als zij niet vacant zijn ondersteuning via OBenA kunnen ontvangen. In lijn met onze overige opdrachten ligt het ook niet voor de hand te kiezen voor een extra omslag voor een bijscholingsfonds of het landelijk oppakken van andere kosten voor een predikant.

20

25 9.2 Aanbeveling

De commissie stelt dan ook voor deze zaken te laten zoals ze nu zijn geregeld, temeer omdat daarbij rond vergoeding van studiekosten in relevante gevallen ook sprake kan zijn van een terugbetalingsregeling. Overwogen kan worden dat gemeenten die gebruik maken van een CGK gastpredikant meedragen in de kosten van emolumenten op eenzelfde manier als zal gebeuren voor pensioenlasten (opdracht van GS2016 aan DFZ om daar een voorstel voor te maken).

30

10. Een eigen predikant voor kleine gemeenten

We willen nu – en dan na al het voorgaande, zo concreet mogelijk - nog eenmaal focussen op wat wij beschouwen als de kern van onze opdracht: hoe mogelijk gemaakt kan worden dat kleine gemeenten toch een eigen predikant hebben. Waarbij we ons realiseren dat daarmee niet alle problemen van kleine gemeenten zijn opgeheven. Allereerst moeten we er over nadenken wat een ‘eigen predikant’ kan betekenen. De realiteit is dat hierbij op dit moment niet gedacht kan worden aan een predikant die volledig en fulltime beschikbaar is voor elke kleine gemeente, ongeacht omvang en draagkracht van die gemeente. Hoewel die situatie wenselijk zou zijn als we ‘van oordeel 3’ lezen uit de onderbouwing van onze opdracht. Praktische bezwaren daartegen zijn de zeer hoge kosten die daarmee zouden gepaard gaan en er zijn ook niet voldoende predikanten voor zo’n situatie. Een ‘eigen predikant’ is wel een eigen aanspreekpunt voor de (kleine) gemeente, die zijn schapen kent, een doorgaande lijn in de prediking handhaaft, leerdiensten verzorgt en samen met de kerkenraad leiding kan geven aan de gemeente. Die predikant kan eventueel voor meerdere gemeenten de eigen predikant zijn, of naast een parttime beroep andere werkzaamheden hebben, of in een team van predikanten en kerkelijk werkers gezamenlijk een paar gemeenten dienen.

50

10.1 Mogelijke maatregelen

Om meer eigen predikanten voor kleine gemeenten te faciliteren zien we een aantal mogelijke maatregelen:

- een verruiming van de beroepingsnormen uit de instructie van deputaten OBenA;
- 5 - mogelijkheden creëren om te komen tot clustervorming tussen gemeenten;
- combineren van werken als gemeentepredikant en als vrijgestelde voor deputaten;
- ondersteuning vanuit de classis;
- centraal fonds voor traktementen.

Hieronder lichten we deze mogelijkheden verder toe.

10

a. Beroepingsnormen OBenA

Meer eigen predikanten voor kleine gemeenten vraagt volgens ons minstens een verruiming van de benoemingsomvang zoals nu te vinden in de instructie voor deputaten OBenA. Wij pleiten voor een nieuwe normering:

Huidige normering:	Voorgestelde normering:
Maximale omvang predikant: <ul style="list-style-type: none"> • 0,5 fte voor <150 leden • 0,75 fte voor <200 leden • 1,0 fte vanaf 200 leden (> 250 geen steun) 	Maximale omvang predikant: 0,5 fte vanaf 50 leden en 1,0 fte vanaf 100 leden (in plaatselijke gemeente of in combinatie van enige samenwerkende gemeenten).

15

In bijlage 4 wordt berekend dat deze verruiming voor 9 jaren gefinancierd kan worden met een extra omslag voor OBenA van minder dan €1 per (doop)lid per jaar. Belangrijke uitgangspunten bij die berekening zijn:

- dat een heel aantal gemeenten gebruik kunnen en zullen maken van de nieuwe normen en er zo 9 predikantsplaatsen bij komen;
- 20 - dat andere normen die OBenA hanteert gelijk blijven.

Uw commissie besprak dat die twee uitgangspunten op gespannen voet staan met elkaar, omdat een van de normen die OBenA hanteert, is dat de steun aan een gemeente niet meer kan zijn dan €135 per (doop)lid. Een gemeente van 100 leden kan dus niet meer steun krijgen dan €13.500 en zal verdere kosten uit eigen bijdrage moeten dekken. Dat zou leiden tot extreem hoge eigen bijdragen door de leden van zo'n kleine gemeente, voordat een predikant kan worden beroepen. Een gevreesd gevolg is dat dit er makkelijk toe kan leiden dat ons voorstel uiteindelijk weinig of geen effect zal hebben op het aantal predikanten in kleine gemeenten. We hebben dit mogelijke gevolg ook voorgelegd aan deputaten OBenA. Zij herkenden onze zorg en zullen u voorstellen het betreffende maximum per lid aanzienlijk te verhogen. Uiteraard bevelen we u van harte aan dat voorstel ook goed te keuren! Wel willen we voorstellen deputaten OBenA te vragen om vanuit hun expertise en ervaring komende tijd in zijn algemeenheid te kijken naar aanvullende creatieve mogelijkheden om kleine gemeenten te helpen een eigen predikant te kunnen beroepen.

35

b. Clustervorming

Her en der wordt (ook in dit rapport, zie met name de paragraaf over voorgangers in het hoofdstuk over heroriëntatie) geschreven over clusters of kringen van gemeenten die samen beschikken over een team van predikanten en kerkelijk werkers. Die kunnen dan elkaar ondersteunen, ook door juist die werkzaamheden ter hand te nemen die het best passen bij de ontvangen gaven en interesses. Zo'n team kan uitgebreid worden met geschikte vrijwilligers, bijvoorbeeld mensen uit het onderwijs voor het geven van

40

catechese. Met de leden van zo'n team moeten heldere afspraken zijn gemaakt over wat wel en niet verwacht wordt en hoe de onderlinge communicatie (en die met de kerkenraden) is geregeld. Op die manier kan ook aan kleine gemeenten in de cluster continuïteit worden geboden in prediking, catechese en pastoraat.

5

De vraag komt op hoe je zo'n ring van meerdere kerken in ons kerkverband voor elkaar krijgt waar er sprake is van soms flinke verschillen in 'ligging'. Dat kan in de praktijk inderdaad lastig zijn. Maar kan een probleem niet ook een mooie uitdaging zijn? Je zou een ring of cluster kunnen vormen op grond van gelijksoortige ligging, meer dan geografische nabijheid. Daar moet dan wel kerkordelijke ruimte voor komen (overschrijden classisgrenzen, bijvoorbeeld).

10

Zeker in een cluster van gemeenten is het van groot belang dat de relatie tussen die gezamenlijke kerken en de predikant(en) goed is geregeld. Bijlage 71 K.O. past niet bij een dergelijke situatie, maakt het te ingewikkeld. Onder meer is van belang dat regelmatig een gesprek met de predikanten en kerkelijk werkers plaats vindt over het functioneren, waarbij actief wordt bewaakt of men de complexe samenwerkingssituatie wel aan kan, of er geen te grote werkdruk wordt ervaren.

15

We zullen u vragen een opdracht over deze zaken aan deputaten kerkorde en kerkrecht te geven. We realiseren ons dat daarin al veel mogelijk is, zoals onderlinge hulp bij het invullen van de ambten of maatwerk om te komen tot gezamenlijk beroep op een predikant. Maar we realiseren ons ook dat er problemen kunnen zijn als samenwerkende gemeenten in verschillende classes thuishoren, waarvoor misschien extra (kerkordelijke) maatregelen nodig zijn.

20

c. Parttime vrijgestelden

In de praktijk blijkt het lastig om predikanten of kerkelijk werkers / evangelisten te kunnen beroepen voor 50%. De wens daartoe kan voortkomen uit bijvoorbeeld uit de begrenzing van ondersteuning door OBenA of omdat een kleine gemeente een fulltime predikant gewoonweg niet kan betalen. Degene die het betreft vraagt zich uiteraard af hoe de andere 50% ingevuld kan worden en dat blijkt heel vaak best moeilijk. Een maatregel die bij de commissie opkwam in combinatie met het streven de kosten van deputaatschappen te reduceren is: probeer in de komende jaren te komen tot situaties waarin vrijgestelden maximaal 50% werken voor het deputaatschap waaraan zij verbonden zijn en de overige tijd beschikbaar zijn als gemeentepredikant of kerkelijk werker. Dat zal soms ook niet of lastig kunnen (een parttime gemeentepredikant die op zendingsreis is, is toch echt die hele tijd 100% afwezig), maar het zoeken naar mogelijkheden zou tot mooie resultaten kunnen leiden.

30

35

40

d. Classisondersteuning

Om vaker te kunnen komen tot een eigen predikant voor ook kleine gemeenten is ondersteuning vanuit de classis onontbeerlijk, zo bleek al eerder in dit rapport. Daarbij zijn verschillende vormen denkbaar:

45

- actief helpen bij vormen van visie op voortbestaan en groei van de gemeente, bijvoorbeeld door het uitvoeren van missionaire activiteiten;
- het beschikbaar stellen van expertise en enthousiasme vanuit de classiskerken aan kerkenraden die op dat moment de moed ontbreekt om baanbrekend vernieuwend aan de slag te gaan;

- in overleg met kerken uit de classis die een exploitatieoverschot hebben (of misschien ook niet) een classicale omslag in te stellen die kleine kerken welke niet onder de termen van OBenA vallen toch financieel te steunen;
- waar sprake is van grote zuigkracht van grote gemeenten naar leden van kleine, er op te sturen dat aan leden van de grote gemeente gevraagd wordt eerlijk te overwegen zich in te gaan zetten voor, c.q. lid te worden van, die kleine gemeente(n);
- andere creatieve oplossingen die passen bij de zorgen van de kleine kerken in de classis.

10 *e. Centraal fonds voor traktementen*

Dit is een maatregel die in de komende synodale periode grondig verder bekeken moet worden op verschillende aspecten, waaronder kerkordelijke. In onze gedachten gaat een centraal fonds ook gepaard met het toegroeien naar een gelijke beloning voor predikanten (wel rekening houdend met anciënniteit maar minder of niet met gemeentegrootte). Het idee van een centraal fonds is ingegeven vanuit verschillende waarnemingen:

- bij buitenlandse kerken die we in uw opdracht onderzochten, is hier vaak sprake van; tevens viel op dat daar traktementen vaak lager zijn dan bij ons (ook in relatie tot de levensstandaard);
- ook in Nederland is dit in sommige kerkverbanden in meer of minder vergaande vormen georganiseerd. Bijvoorbeeld in de PKN geldt weliswaar geen arbeidsrelatie tussen predikant en kerk(enraad) maar is er wel een centraal fonds waaruit alle predikanten worden betaald. Daarbij is ook geregeld dat de predikantslasten voor een gemeente onafhankelijk zijn van de persoonlijke rechten van de predikant; kleine kerken zouden daardoor ook ervaren predikanten kunnen beroepen zonder dat dit extra lasten met zich meebrengt;
- de huidige regels vanuit DFZ zijn richtlijnen waarvan kerkenraden kunnen afwijken (wat aanvullend natuurlijk altijd mogelijk blijft via bilaterale afspraken tussen kerkenraad en predikant);
- we hebben als commissie moeite met de richtlijn dat het traktement in grote gemeenten hoger is dan in kleine gemeenten. Dit bemoeilijkt de gang naar kleine gemeenten terwijl het werk van een (fulltime) predikant in kleine gemeenten niet zozeer minder is, wel anders van karakter/inhoud.

De aanpak kan variëren tussen bijvoorbeeld:

- niet zo ver gaand: het laten uitvoeren van een soort loonadministratie voor predikanten door het Dienstenbureau. Voordelen: minder administratie/fouten door predikanten, predikanten ontvangen netto loon dus geen noodzaak tot reservering inkomstenbelasting, kwalitatieve verbetering van administraties (ook van OBenA of DFZ);
- ook kan worden nagedacht over mogelijkheden waarbij invulling wordt gegeven aan solidariteit tussen grote en kleine gemeenten waar het gaat over de bekostiging van een eigen predikant (bijvoorbeeld als die een deel inbrengen van de 3% per 100 leden die nu voor traktementen van predikanten extra wordt geadviseerd bij meer dan 400 leden);
- onderzocht kan worden wat de haalbaarheid is van een situatie waarbij de predikantslasten voor een gemeente onafhankelijk worden van de persoonlijke rechten van een predikant. De predikantslasten zijn dan voor een gemeente altijd gelijk (als er een predikant is). Dat zou kleine gemeenten helpen doordat ook meer ervaren predikanten kunnen worden beroepen, wat in de huidige situatie voor hen al snel veel te duur is;

- bekeken kan worden of via een andere rechtspositie de hoge kosten voor arbeidsongeschiktheid zijn te vermijden onder handhaving van de vrijheid van het ambt; het gaat over tonnen per jaar, zie bijlage 4.

5 We willen u vragen om samen met diverse deputaatschappen de komende jaren verder te onderzoeken wat hierin mogelijk en wenselijk is.

10.2 Aanbevelingen

Van de genoemde mogelijke maatregelen zullen we u voorstellen ze op korte termijn werkelijk te nemen, dan wel er eerst nog nader onderzoek naar te doen. Nu al kunnen de

10

volgende maatregelen ingaan:

- ruimere beroepingsnormen bij OBenA;
- versterking van ondersteuning door classes;
- eerste stappen om hechtere samenwerking tussen genabuurde gemeenten (ook over classes heen) te faciliteren.

15

Nader onderzoek is nodig om een volgende synode te kunnen dienen met meer uitgewerkte voorstellen inzake:

- verdergaande mogelijkheden om te komen tot clusters van gemeenten;
- meer combinaties van werk als vrijgestelde en gemeentepredikant;
- centraal fonds voor traktementen / rechtspositie predikanten.

20

DEEL III – Besluitvoorstellen

11. Besluitvoorstellen

Vanuit de in dit rapport genoemde waarnemingen, conclusies en aanbevelingen willen we uw vergadering dienen met een aantal besluitvoorstellen die onzes inziens helpen om op kortere of langere termijn de situatie voor kleine kerken te verbeteren. De voorstellen zijn voor het overzicht enigszins gegroepeerd per doelgroep van uitvoering: synodaal niveau, deputaatschappen, classes en de commissie kleine kerken (waarvan we voorstellen dat u die in stand houdt). Een groepering die trouwens voor sommige voorstellen wel wat arbitrair is en waaraan dan ook niet te veel belang gehecht hoeft te worden. Binnen elke groep vindt u eerst de voorstellen die geacht worden al in de komende periode effect te hebben, daarna voorstellen die gericht zijn op besluitvorming door de volgende synode.

30

Ter referentie begint elk besluitvoorstel met tussen haakjes het paragraafnummer waarin deze zaak aan de orde kwam; deze referentie hoort natuurlijk niet bij de voorgestelde besluittekst. Sommige conclusies en aanbevelingen uit voorgaande hoofdstukken komen niet terug in dit hoofdstuk, omdat we die (nu) niet haalbaar achten, maar u kunt ons na beraad daarover uiteraard vragen er alsnog toch mee aan de gang te gaan.

35

40 **11.1 Voorstellen synodaal niveau**

De commissie kleine kerken stelt voor dat de synode besluit:

1. dat alle in de besluiten genoemde gremia de bedoelde activiteiten zullen ontplooiën en daarover aan de volgende synode zullen rapporteren;
- 45 2. (8.5.2.; 6.2) dat het gewenst is dat een cultuurverandering plaatsvindt waardoor kleinschaligheid in ons kerkverband meer dan tot nu toe wordt gewaardeerd en ondersteund;
  - a. er behoort een onderlinge solidariteitsbeweging op gang te komen tussen gemeenten van groot naar klein; grote(re) gemeenten zullen de kleine(re) als daar

- aanleiding voor is naar vermogen ondersteunen met adviezen en financiën, met organisatorische en praktische hulp;
- b. verdere invulling hiervan is deels situatieafhankelijk en deels af te leiden uit andere besluiten naar aanleiding van dit rapport;
- 5 3. (8.5.1) deputaten vertegenwoordiging op te dragen de regie te voeren bij een aantal activiteiten die beogen het zelfstandig voortbestaan van onze kerken te dienen:
- 10 a. Komen tot een diepgaander gesprek binnen onze kerken over de hermeneutiek, liefst in nauwer samenspraak met andere kerken van gereformeerd belijden, maar zonder schroom om een eigen positie in te nemen. Hierbij moeten de kerken een beroep kunnen doen op de TUA.
- b. Een hernieuwd zoeken van gezamenlijkheid in de prediking binnen onze kerken.
- c. Het komen tot en ondersteunen van initiatieven voor bij-de-tijds belijden.
- d. Het stimuleren van de persoonlijke vroomheid en de omgang met God in huwelijk en gezin.
- 15 e. Het blijven zoeken van wegen voor het onderlinge gesprek over het eigene van onze kerken in het licht van de katholiciteit van de kerk.
- f. Bezinning op de verhouding van presbyteriaal en synodaal in ons stelsel van kerkregering, in het licht van de werkelijkheid van ons kerkelijk leven.
- 20 4. (8.5.4.4.a en c) Vooruitlopend op en ter voorbereiding van besluiten over de rol van de particuliere synode alvast een nieuw deputaatschap ‘appelzaken’ in te stellen, waarbij geldt:
- a. taak / doel van het deputaatschap is het behandelen van appels die niet door de classes kunnen worden afgehandeld;
- 25 b. het bereidt besluitvorming voor en licht dit toe in een vergadering van de generale synode;
- c. de generale synode komt voor besluitvorming over deze appels jaarlijks bijeen, bij voorkeur op een vrijdag of zaterdag;
- d. afgevaardigden die dat niet langer kunnen zijn (bijvoorbeeld omdat ze geen ambtsdrager meer zijn) worden daarbij vervangen door hun secundi, tenzij de
- 30 betrokken kerkenraad de ambtstermijn heeft verlengd met het oog op afvaardiging naar de synode;
5. (8.5.3) de TUA op te roepen om in het curriculum meer aandacht te geven aan nieuwe aspecten van het predikantschap, met name:
- 35 a. teamwork (met anderen werken in clusters van gemeenten – teamleden kunnen ook vrijgesteld zijn of diaconale of jeugdwerkers, veelal HBO-ers);
- b. de vorming van kerkelijk werkers / jeugdwerkers uit kunnen voeren (bijvoorbeeld door het organiseren van intervisie);
- c. omgaan met meerdere kerkenraden tegelijk;
- d. meer accent op missionaire dimensie van het predikantschap.
- 40 6. (8.5.4.4.b) een landelijk steunpunt in te laten richten door deputaten LKB in samenwerking met deputaten OBenA, dat kleine gemeenten en classes zal ondersteunen met specifieke expertise om kerkenraden te adviseren en scenario’s aan te reiken;
7. (8.5.4.4.c) teneinde de afstand tussen meerdere vergaderingen en de plaatselijke kerk te verkleinen zullen de rapporten van deputaten en commissies die niet comité zijn
- 45 voorafgaand aan besprekingen gepubliceerd worden op de website van het Dienstenbureau. Dit betreft zo mogelijk ook de rapporten voor de synode van 2019. Particuliere synodes en classes kunnen zich bij deze gedragslijn aansluiten;
8. (9.2) de bekostiging en financiering van de nascholing van predikanten en andere emolumenten te handhaven op huidige wijze, te weten: op te brengen door de gemeente
- 50 waaraan de predikant is verbonden.

11.2 Voorstellen gericht op deputaatschappen

Verder besluit de synode:

- 5 9. (10.1.a) deputaten onderlinge bijstand en advies te instrueren dat nieuwe normen voor het mogen beroepen van een predikant zijn: 0,5 fte vanaf 50 leden en 1,0 fte vanaf 100 leden. In verband hiermee:
- 10 a. zal de minimumbijdrage voor OBenA worden verhoogd met de berekende ophoging. Deputaten hebben toestemming dat te verlagen als in de praktijk blijkt dat van de nieuwe mogelijkheid weinig gebruik gemaakt kan worden.
- 10 b. is het zeer wenselijk dat het huidige maximum aan de ondersteuning van €135 per lid wordt verruimd, zeker voor erg kleine gemeenten. Deputaten zullen zoeken naar mogelijkheden hiervoor en die, indien gevonden, ook zo snel mogelijk toepassen;
- 15 c. rapporteren deputaten aan de volgende synode en overleggen zij minstens jaarlijks met de commissie kleine kerken over de mate waarin gebruik gemaakt wordt van de nieuwe mogelijkheden en de getroffen maatregelen voor het verruimen van het huidige maximum.
- 20 10. (8.5.5.b) dat betreffende deputaatschappen 5% tot 25% van de buiten de minimumbijdrage ontvangen giften zullen aanwenden voor het bekostigen van vrijgestelden en bureaunkosten. Elk deputaatschap zal in overleg met commissie 6 voor de komende periode vanaf 2020 vaststellen welk percentage hierin mogelijk en reëel is, afhankelijk van de huidige giftenomvang in relatie tot de minimumbijdrage. Bij de vaststelling van de minimumbijdrage wordt daarmee vervolgens ook rekening gehouden;
- 25 11. (8.5.5.d) dat ter vergroting van transparantie de bedragen voor minimumbijdragen in de presentatie gesplitst zullen worden naar de voornaamste doelen of resultaten van een deputaatschap, bijvoorbeeld door aparte vermelding van het omslagbedrag dat binnen de emeritikas nodig is voor de uitkeringen aan arbeidsongeschiktheid.
- 30 12. (8.5.4.4.d) dat een cultuurverandering nodig is bij alle deputaatschappen met uitzondering van financiële zaken, onderlinge bijstand en advies en emeritikas.
- 35 a. In plaats van activiteiten die namens het kerkverband worden verricht, dienen op termijn de instructies zodanig te worden aangepast, dat deputaatschappen functioneren als 'expertteams', die initiatieven van kerken in hun taakveld begeleiden en ondersteunen, dan wel kerken enthousiasmeren voor die taken.
- 35 b. Deze deputaatschappen dienen de GS van 2022 met een plan van aanpak waarin op de volgende vragen een antwoord wordt gegeven:
- 40 I. omschrijf kort uw huidige werkwijze;
- 40 II. nu de synode besloot dat deputaatschappen hun uitgangspunt moeten richten op wat uit de gemeenten opkomt, welke knelpunten ziet u bij het implementeren van deze nieuwe werkwijze?
- 40 III. op welke wijze denkt u deze knelpunten aan te kunnen pakken en op welke termijn kunnen ze zijn opgelost?
- 40 IV. welke middelen komen er vrij of denkt u nodig te hebben voor deze nieuwe manier van werken, financieel maar ook in menskracht?
- 45 V. Welke mogelijkheden zijn er om die menskracht aan te wenden in benoemingen van maximaal 50%, zodat deeltijdpredikanten beschikbaar komen voor kleine kerken?
- 50 13. (8.5.5.c) te streven naar een situatie waarin deputaatschappen zo veel mogelijk zelf verantwoordelijk worden voor de werving van benodigde financiële middelen, in plaats van een aan de kerken opgelegde minimumbijdrage, en alle deputaatschappen, met uitzondering van emeritikas, onderlinge bijstand en advies, en TUA op te dragen

daarvoor plannen te ontwikkelen en de volgende synode te laten weten in hoeverre zij denken dat dit realiseerbaar is;

- 5 14. (8.5.5.a) in het kader van het verlagen van kosten te streven naar combinaties van deputaatschappen of van taken van deputaatschappen en alle deputaatschappen en commissies op te dragen actief te zoeken naar mogelijkheden daartoe en die vast toe te passen waar mogelijk;
- 10 15. (8.5.4.4.d) dat in afwachting van definitieve besluiten over een nieuwe werkwijze voor deputaatschappen vacatures voor vrijgestelden nu niet of slechts tijdelijk ingevuld zullen worden, namelijk hooguit tot en met 2022;
- 10 16. (8.5.5.e) te streven naar een versterking van de rol van classes en daarom alle kashoudende deputaatschappen op te dragen mogelijkheden te onderzoeken om taken en kosten te verschuiven van landelijk naar classicaal niveau waarbij kosten niet hoger mogen worden;
- 15 17. (8.5.4.4.c) deputaten kerkorde en kerkrecht op te dragen een voorstel te maken voor een andere inrichting van de meerdere vergaderingen en daarbij te streven naar opheffen van de particuliere synode, met overweging van het volgende:
- 15 a. de generale synode benoemt alle deputaten;
- b. classes benoemen rechtstreeks afgevaardigden; hiervoor kan het nodig zijn te komen tot een aanpassing van de huidige classisindeling;
- 20 c. kashoudende deputaatschappen rapporteren jaarlijks beknopt over de voortgang van hun werkzaamheden aan de classes, die na bespreking feedback aan deputaten kunnen geven;
- d. classes bereiden instructies en andere agendastukken voor de generale synode inhoudelijk voor (bijvoorbeeld naast vraag om een uitspraak ook vast eigen inhoudelijke overwegingen);
- 25 e. stel (als dat nog nodig is, zie besluitvoorstel 5) een deputaatschap in voor appenzaken dat jaarlijks voorstellen voor afhandeling van appels voorlegt aan vervolgzittingen van de generale synode;
- 30 f. deputaten art 49 wordt een generaal deputaatschap, met behoud van classicale spreiding;
- 30 18. (10.1.b; 8.5.3) situaties mogelijk te willen maken waarbij meerdere gemeenten samen een cluster vormen waarbinnen een team van predikanten en kerkelijk werkers taken kunnen verdelen en draagt daarom deputaten kerkorde en kerkrecht op:
- 35 a. te onderzoeken welke aanpassingen daartoe in de kerkorde nodig zouden zijn en daarover een advies te geven aan de volgende synode,
- b. daarbij ook aandacht te geven aan situaties dat gezamenlijke beroepen of aanstellingen plaatsvinden over de grenzen van classes heen;
- c. een pragmatischer variant voor te stellen van bijlage 71 K.O.
- 40 19. (8.5.4.4.f maar ook meer genoemd) opdracht te geven aan deputaten kerkorde en kerkrecht om samen met deputaten evangelisatie, deputaten financiële zaken en de commissie kleine kerken te komen tot een visie over de rol van kerkelijk werkers voor kleine gemeenten, waarin ook aandacht wordt gegeven aan
- 45 a. de rolverdeling tussen HBO-opgeleiden en wetenschappelijk geschoolden,
- b. consequenties voor de opleiding van predikanten over teamvorming (mogelijk werken in clusters van gemeenten);
- c. rechtspositie van kerkelijk werkers;
- d. nut van of noodzaak voor interim predikanten zoals voorgesteld in rapport PKN2025,
- e. generaleogelijke rollen voor emerituspredikant/deeltijdemeritaat in kleine kerken.

20. (10.1.a) deputaten onderlinge bijstand en advies op te dragen om samen met de commissie kleine kerken, in aanvulling op wat nu al gaat gelden, te onderzoeken wat verder gedaan kan worden om te stimuleren of faciliteren dat kleine gemeenten een eigen predikant kunnen beroepen.

5 21. (6.2, 6.4) deputaten onderlinge bijstand en advies, deputaten evangelisatie en partners zendinggemeenten op te dragen onderling een betere afstemming te bereiken van subsidies en ondersteuning, en een voorstel te doen hoe solidariteit (met name richting kleine gemeenten) verbeterd kan worden, waarbij eventueel ook aanpassing van de betalingen voor de landelijke minimumbijdrage betrokken kunnen worden.

10

11.3 Voorstellen gericht op classes en plaatselijke kerken

De synode besluit verder dat classes:

22. Een cultuur zullen bevorderen waarin ons wat de Schrift ons leert over 'groot' en 'klein' in het Koninkrijk helderder voor ogen zal staan:

15 a. (8.5.2) de in dit rapport geboden visie op rol en belang van de plaatselijke kerk (paragraaf 8.5.2) te bespreken en aan te bevelen bij de kerkenraden;
 b. (5.3) te onderzoeken in hoeverre in kerken met minder dan 200 leden sprake is van de waarschuwendende signalen die geleerd werden uit eerdere opheffingen van gemeenten (zie paragraaf 5.3) en als die daar aanleiding toe geven proactief te
 20 gaan werken aan het proberen te vermijden van nieuwe opheffingen van kerken;
 c. (5.2) te bevorderen dat de handreiking voor het opheffen van plaatselijke kerken niet pas na de voorfase door de classis geraadpleegd gaat worden;

23. Waar mogelijk in samenwerking met het landelijke steunpunt voor kleine kerken praktische hulp te verlenen of te organiseren voor kleine kerken, onder andere door:

25 a. (8.5.4.4.b) mede verantwoordelijk te zijn voor steunaanvragen aan deputaten onderlinge bijstand en advies, wat blijkt uit mede-ondertekening door de preses van de classis van die aanvraag;
 b. (6.1; 8.5.5.f) kerkenraden met enige regelmaat te wijzen op mogelijk extra
 30 aandacht voor offervaardigheid; gemeenten die er last van hebben dat de minimumbijdrage een (te) groot deel van de totale kerkelijke begroting is, zouden ernaar moeten streven de gemiddelde bijdrage per (doop)lid meer in lijn met het landelijk gemiddelde te brengen.
 c. (5.5; 8.5.4.4.b; 10.1.d) Kerkenraden van kleine gemeenten te helpen bij het opstellen van een visie over voortbestaan van de gemeente;
 35 d. (8.2) een ruimhartig aantal classisbeurten weg te geven aan vacante kleine gemeenten;
 e. (10.1.b) te faciliteren dat enkele van de plaatselijke kerken gezamenlijk een predikant kunnen beroepen of kerkelijk werker kunnen aanstellen;
 f. (10.1.d) meer (financiële) solidariteit te organiseren van grote met kleine kerken;
 40 g. (10.1.d) kleine kerken met predikant zo mogelijk vrij te stellen van de classisomslag;

24. De rol die de classis speelt te versterken, bijvoorbeeld door:

a. (8.5.3) gesprekken te organiseren met lang met elkaar verbonden predikanten en kerkenraden, gericht op nagaan of verlenging van deze situatie op volle instemming
 45 van alle betrokkenen kan rekenen en zo niet te helpen bij het zoeken naar oplossingen;
 b. (8.5.4.4.b) indien nodig niet te schromen structureel drie keer per jaar een algemene classisvergadering te organiseren;
 c. (8.5.4.3.h) bij voorkeur te vergaderen op avonden of op zaterdagen, zodat ook
 50 jongere broeders er gemakkelijker bij aanwezig kunnen zijn;

- d. (8.5.4.4.b) te evalueren of de classis nu niet te klein is voor de beoogde versterking en indien dat zo lijkt stappen te zetten om onder andere in overleg met deputaten kerkorde en kerkrecht (wegens besluit 17b) te komen tot een herindeling.

5 *11.4 Voorstellen voor vervolgoopdracht commissie kleine kerken*

Ten aanzien van de commissie kleine kerken besluit de synode:

25. Opnieuw een commissie kleine kerken te benoemen, waar nodig uit te breiden met relevante expertise, en deze opdracht te geven om:

- 10 a. (8.5.2.2) Concrete verdere invulling te geven aan een focusverlegging ‘van groot naar klein’ en als uitvloeisel daarvan in samenwerking met relevante deputaatschappen voorstellen te doen met het oog op een voortgaande herinrichting van het kerkelijk leven; onderdeel hiervan is het volgen van de voortgang van relevante besluiten die de generale synode nam naar aanleiding van het rapport van de commissie;
- 15 b. (2, 8.3) Zich nader te bezinnen op de positie van de kerk in de tegenwoordige samenleving en cultuur en wat daarvan de effecten zijn of moeten zijn, bijvoorbeeld:
- o hoe leren we om juist ook naar tijdgenoten, ook uit andere culturen, aansprekend te kunnen getuigen van ons geloof;
  - o hoe kunnen of moeten relaties met migrantenkerken ter plaatse ingericht worden;
  - o wat zijn de kansen en bedreigingen voor het diaconale en pastorale werk van het feit dat alleen projectmatige betrokkenheid bij het gemeentewerk soms nog mogelijkheden biedt en langdurende verplichtingen vermeden worden;
  - o hoe kunnen contacten met jongeren en jonge gezinnen worden verbeterd;
- 25 c. (5.3) samen met deputaten kerkorde en kerkrecht onderzoek te doen naar de mogelijkheden die zogenaamde ‘huisgemeenten’ kunnen bieden in gevallen waar een kleine kerk geen kans meer ziet om op de in de kerkorde bedoelde manier kerk te zijn.
- 30 d. (8.5.3.) samen met het steunpunt voor kleine kerken kerkordelijke en organisatorische invulling te zoeken voor een functionaris in kleine gemeenten die als aanjager desgevraagd in kleine gemeenten nieuwe impulsen kan geven en eventuele situaties van moedeloosheid kan doorbreken, en die invulling ook aan te bieden;
- 35 e. (7.5.V, 7.5.VI, 10.1.e) samen met deputaten financiële zaken en deputaten kerkorde en kerkrecht mogelijkheden te onderzoeken voor vereenvoudiging van het traktementssysteem, uitgaande van een betaling voor alle predikanten onafhankelijk van de grootte van een gemeente; verder voor- en nadelen te onderzoeken van een meer gecentraliseerde rechtspositie en administratie van predikanten, en bij een positieve uitkomst van dat onderzoek in die richting voorstellen te doen;
- 40

Bijlage 1: Uitkomsten onderzoek opgeheven gemeentes

De volgende tien gemeenten werden in de afgelopen 20 jaar opgeheven:

Bussum, den Haag-Centrum, Heerenveen, de Krim, Klundert, Lutjegast, Rotterdam-West,

5 Vlissingen, Wormerveer en Zwartsluis, Van negen van deze gemeenten heeft de contactpersoon gereageerd op ons verzoek tot invullen van het enquêteformulier.

Naast het opheffen van de hiervoor vermelde gemeenten kan worden opgemerkt dat in dezelfde periode de volgende 8 gemeenten werden geïnstitueerd:

Alkmaar, Amersfoort-Vathorst, Amsterdam-Via Nova, Bunde-Meerssen, Enkhuizen,

10 Kantens, Renswoude en Urk-Ichthus.

De enquête formulieren zijn als volgt ingevuld.

Vraag:	Reacties:
1. Aantal leden bij opheffing	23 tot 116
2. Hoogste aantal leden ooit	100 tot 850 (daarbij waren twee stadsgemeenten)
3. Wel/geen predikant ooit	8 wel 1 niet (al of niet met steun van OBenA)
4. Lengte opheffingsperiode	1 jaar tot 7 jaar
5. Ontwikkelingen voor opheffing	<ul style="list-style-type: none"> - vertrek jongeren viermaal - algemeen vertrek leden naar elders eenmaal - liggingsverschillen conservatief - eigentijds tweemaal (te lang vasthouden aan tradities) - jonge gezinnen met kinderen vertrekken naar naastliggende grotere CGK gemeente of ander kerkgenootschap - teruglopende werkgelegenheid → vergrijzing - geen binnenkomst nieuwe gezinnen
6. Economische context	<ul style="list-style-type: none"> - nergens echt financieel probleem; hing wel samen met wel/geen predikant - afname werkgelegenheid
7. Offervaardigheid	geen probleem; hoewel vaak geen eigen predikant meer. Uitz.: in Vlissingen werd het wel een probleem vanwege de plotselinge daling ledental
8. Toekomstvisie wel/niet	eenmaal een toekomstvisie
9. Missionaire activiteiten	tweemaal; meestal was het daarvoor te laat om nog op te pakken
10. Reden opheffing	<ul style="list-style-type: none"> - vergrijzing - ambten niet te vervullen (2) - geen aansluiting meer met omgeving, nauwelijks nog leden in eigen wijk - geen moed om door te gaan - verstoorde verhoudingen
11. Spanningen rond opheffing	<ul style="list-style-type: none"> - nee: vijfmaal - verdriet/boosheid driemaal genoemd
12. Samengaan met andere gemeente	- zevenmaal was sprake van 'contacten en

Vraag:	Reacties:
	samenwerking' maar geen federatievorming: GKv 2x, CGK 3x, NGK 2x - in twee gevallen geen contacten
13. Waarom wel/geen samenwerking	- zevenmaal vanwege liggingsverschillen - tweemaal geen eenstemmigheid binnen kerkenraad en negatief effect van synode- uitspraken - eenmaal samenspreking met zustergemeentes gaf geen resultaat
14. Betrokkenheid classis	- zesmaal betrokkenheid - driemaal niet - eenmaal wordt melding gemaakt van goede begeleiding classis bij opheffing - eenmaal poging tot vorming wijkgemeentes van meerder kleine gemeentes; is mislukt - doorgaans weinig effect van classis bemoeienis
15. Waarbij sloten leden zich aan?	veelal bij CGK als dat qua afstand doenlijk was. Daarnaast ook bij NGK, GKv en Herv.Bond (PKN), PKN synodaal, Ger.Gem., geen nieuwe aansluiting. Het is een breed palet.
16. Voorkomen opheffing	- als jonge gezinnen waren gebleven - niet te voorkomen tweemaal - als uiterlijk jaren 90 bakens verzet waren - classis had eerder commissie in moeten stellen - meer eenstemmigheid binnen de gemeente in geestelijke ligging - buurgemeentes CGK hadden meer kunnen betekenen - drie CGK gemeentes hadden meer kunnen samenwerken en bijv. i.p.v. drie naar twee preekplaatsen kunnen gaan (nu is er inmiddels één gemeente) - meer zorgvuldigheid in het proces leggen - eerder fuseren

Bijlage 2: Vragenlijsten enquête bij kleine(re) kerken

Deze bijlage bevat de vragenlijsten die zijn verstuurd aan de kleine(re) kerken, zowel die welke is gegaan naar kerken tot 100 leden en die welke is gegaan naar kerken tussen 100 en 200 leden.

5

Aan kerken tot 100 leden werd gevraagd:

1. Hoe ziet de gemeente zichzelf op dit moment en op een termijn van 5-10 jaar; als een vitale gemeente of als een gemeente die zich in de gevarezone bevindt?
- 10 2. Welke ontwikkeling tekent zich af in het ledental en hoe duidt u die ontwikkeling?
3. Werkt u als gemeente met een toekomstvisie en zo ja, wat behelst die visie op hoofdlijnen?
4. Wordt of wordt de gemeente gediend door een eigen predikant/kerkelijk werker en hoe is de bekostiging daarvan geregeld?
- 15 5. Als u op dit moment geen eigen predikant/kerkelijk werker kunt onderhouden, zou u er dan een positieve impuls van verwachten als het wel zou kunnen?
6. Kunt u voorzien in de vacatures binnen de kerkenraad?
7. Overweegt u samenwerking met andere gemeenten/kerken en welk perspectief biedt een dergelijke samenwerking?
- 20 8. Overweegt u alternatieven als het gaat om de toekomst van uw gemeente?
9. Hoe is de onderlinge geestelijke band binnen uw gemeente?
10. Hoe is de gemeente betrokken bij missionaire en diaconale activiteiten?
11. Hoe waardeert u de offervaardigheid binnen uw gemeente?
12. Ziet u ook voordelen (zegeningen) aan het bestaan als kleine(re) gemeente?
- 25 13. Waren er ooit contacten met het kerkverband over het voortbestaan van de gemeente?
14. Op welke wijze zou het kerkverband u kunnen helpen in een zelfstandig voortbestaan?

Aan kerken met tussen de 100 en 200 leden werd gevraagd:

1. Hoe ziet de gemeente zichzelf op dit moment en op een termijn van 5-10 jaar; als een vitale gemeente of als een gemeente die zich in de gevarezone bevindt?
- 30 2. Werkt uw gemeente met een toekomstvisie en zo ja, hoe ziet die er op hoofdlijnen uit?
3. Op welke manier is uw gemeente betrokken bij samenwerking met andere gemeenten/kerken?
4. Waren er ooit contacten met het kerkverband over het voortbestaan van de gemeente?

35

Bijlage 3: Solidariteitsregelingen diverse kerkverbanden

5 In de onderstaande tabellen zijn kerngegevens opgenomen van de verschillende solidariteitsregelingen die er in onze en andere kerkverbanden bestaan. Het kan niet meer dan een globale indruk weergeven. Soms ook was het nogal lastig achter voorwaarden en regelingen te komen, in welk geval we tabellen deels leeg lieten.

<i>Kerkverband</i>	<i>CGK</i>
Betrokken deputaatschap	Onderlinge bijstand en advies (OBenA)
Kenmerken van de regeling	<ul style="list-style-type: none"> - Ondersteuning in predikantskosten en minimumbijdrage (en voor aanvragen van vóór 2014 rente&aflossing kerkbouw). - Ondersteuning op basis van werkelijk exploitatietekort, waarbinnen ruimte voor een flinke reserve voor groot onderhoud. - Maximale omvang predikant: <ul style="list-style-type: none"> o 0,5 fte voor <150 leden o 0,75 fte voor <200 leden o 1,0 fte vanaf 200 leden (boven 250 geen steun) - Geen beperking aan tijdsduur van de ondersteuning. - Beroepingswerk alleen na toestemming dep OBenA - Geen formele rol van de classis (behoudens instemming consulent onder beroepsbrief).
Criteria ondersteunde kerk	Maximaal 250 (doop)leden Eigen bijdrage per (doop)lid van minimaal €275
Hoogte van ondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> - 25% - 40% van de predikantskosten, afhankelijk van ledental - 60% van landelijke minimumbijdrage, mits niet vacant - Nooit meer dan €135 per (doop)lid - Totale steunverlening 2013 – 2015 (3 jaar) was ruim €1 Mln
Omslag binnen kerkverband	€2,75 per (doop)lid per jaar

<i>Kerkverband</i>	<i>PKN</i>
Betrokken deputaatschap	Binnen de PKN is er een centrale solidariteitskas, beheerd door de Commissie voor de steunverlening
Kenmerken van de regeling	<ul style="list-style-type: none"> - Subsidies worden verstrekt op projectbasis, na schriftelijke aanvraag en zijn altijd tijdelijk. - De commissie beoordeelt of een aanvraag gehonoreerd kan worden (dus geen rechten / automatisme). - Meerdere onderwerpen mogelijk, bijv. ook onderhoud kerkgebouw als dat nodig is voor een goed gemeentelven. - Uitgangspunt is dat investeringen gericht moeten zijn op weg naar nieuwe vitaliteit voor de gemeente, subsidies zijn bedoeld voor gemeenten/projecten die verbinding zoeken met de context van de gemeente. - De klassicale vergadering moet de beoogde organisatorische samenwerking tussen gemeenten die steun aanvragen (kunnen) evalueren. - Deel van de kas is geormerkt voor het uitdragen van lutherse traditie (en dan gelden extra voorwaarden)
Criteria ondersteunde kerk	<ul style="list-style-type: none"> - Project moet zijn gericht op vernieuwing en vitaliteit. - Er moet organisatorisch worden samengewerkt met andere gemeenten (of daar moeten formele plannen voor zijn) - Subsidiëring van predikant of kerkelijk werker is afhankelijk

	<p>van de grootte van de gemeente</p> <ul style="list-style-type: none"> - Voldoende draagvlak voor het project, tot uiting komend in voldoende betrokkenheid van vrijwilligers uit de gemeente
Hoogte van ondersteuning	In 2015 werd in totaal ruim €1,4 Mln toegezegd aan 55 aanvragen. Het reguliere budget van de commissie was in dat jaar €1,8 Mln
Omslag binnen kerkverband	€5,00 per belijdend lid

<i>Kerkverband</i>	<i>GKv</i>
Betrokken deputaatschap	Deputaatschap ondersteuning (sinds 2017)
Kenmerken van de regeling	DO gaat over steunverlening aan zowel hulpbehoevende kerken als missionaire projecten. Voor hulpbehoevende kerken is de classis primair verantwoordelijk voor ondersteuning. DO ondersteunt classes die aan die primaire verantwoordelijkheid onvoldoende invulling kunnen geven.
Criteria ondersteunde kerk	<ul style="list-style-type: none"> - Eigen bijdrage per lid minstens 10% boven landelijk gemiddelde - Voldoende toekomstperspectief - Alertheid op andere subsidiemogelijkheden / derden
Hoogte van ondersteuning	
Omslag binnen kerkverband	Dit zal gezien de kenmerken per classis sterk kunnen verschillen.

<i>Kerkverband</i>	<i>HHK</i>
Betrokken deputaatschap	Fonds noodlijdende gemeenten en personen
Kenmerken van de regeling	<ul style="list-style-type: none"> - Dit fonds richt zich vrijwel volledig op maatwerk 'omdat toch elk geval weer anders is'. - Noodfonds: er is ondersteuning voor gemeenten met een exploitatietekort, mits na vooronderzoek goedgekeurd door de algemene synode. - Stimuleringsfonds beroepingswerk: als gemeente beroepingswerk wil gaan doen, moet dat bedoeld zijn voor minstens 4/12 (of combi van twee gemeenten 8/12). De ondersteuning wordt afgebouwd met 20% per jaar (dus in vijf jaren); zo nodig kan gemeente dan wel weer terug allen op noodfonds. - Noodlijdende personen betreft predikanten die in financiële zorgen zijn geraakt. - Classis/regio heeft kleine rol: wordt ingelicht bij ontvangen van een aanvraag en betrokken bij voortraject/gesprekken. Geen verantwoordelijkheid voor eigen ondersteuning, wel kan tijdens voorgesprekken bijvoorbeeld geprobeerd worden om grotere buurgemeente te laten meehelpen. <p>NB: Er is ook een financieringsfonds, dit is echter geen solidariteit maar bemiddeling van geldleningen tussen gemeenten die vermogen over hebben en gemeenten die dat willen lenen.</p>
Criteria ondersteunde kerk	De eigen administratie moet goed op orde zijn en daaruit moet ook blijken dat er voldoende eigen bijdrage door de leden is. Stimulering beroepingswerk pas toegankelijk nadat uit voortraject blijkt dat groei naar volledige gemeente verwacht wordt

Hoogte van ondersteuning	De ondersteuning is altijd tijdelijk en kan verschillende vormen hebben, bijvoorbeeld vrijstelling van omslag, een lening, een gift, een garantstelling bij een bank.
Omslag binnen kerkverband	Uit de algemene bijdrage voor landelijk kerkenwerk wordt een gedeelte begroot voor het fonds. In 2018 was begroot 150k€, wat neerkomt op €2,50 per (doop)lid; hiervan werd echter slechts 50k€ gebruikt zodat in 2019 uit die algemene bijdrage geen bedrag is gereserveerd voor dit fonds (voldoende reserve).

<i>Kerkverband</i>	<i>NGK</i>
Betrokken deputaatschap	CSK (commissie steunbehoevende kerken)
Kenmerken van de regeling	<ul style="list-style-type: none"> - Steun is primair bedoeld voor de financiering van een predikant of kerkelijk werker. Ook is steun mogelijk voor projectvoorstellen gericht op gemeentestichting. - De steun is in principe van tijdelijke aard (drie jaar, maximaal te verlengen – afbouwend! – tot 10 jaar) en gericht op herstel van de financiële zelfstandigheid - Eerste steunaanvraag (en daarna per drie jaar) dient vergezeld te zijn van formele steun van de regio (classis). - Maximale omvang predikant: <ul style="list-style-type: none"> o 0,0 fte voor <160 leden o 0,5 fte voor <210 leden o 1,0 fte vanaf 210 leden (boven 280 geen steun)
Criteria ondersteunde kerk	<ul style="list-style-type: none"> - Minimaal 160 leden (kleinere kerken mogen wel een 'adoptiekerk' zoeken om daar bilaterale ondersteuning mee af te spreken) - Maximaal 280 leden - Eigen bijdrage €300 per (doop)lid per jaar - Aantoonbare inspanning om combinatie te vormen met andere gemeente of predikant in deeltijd te beroepen
Hoogte van ondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> - 40% van de predikantskosten - Totale steun alle kerken samen max. €140.000 per jaar
Omslag binnen kerkverband	Afgesproken een max van €2,00 per jaar per lid; In 2017 was de werkelijke door de commissie vastgestelde bijdrage €0,50.

Bijlage 4: Enkele financiële aspecten

Een aantal van de voorstellen in het laatste hoofdstuk van ons rapport heeft duidelijke financiële consequenties. Daaraan wordt in deze bijlage aandacht besteed. Voorstellen die in onze ogen geringe consequenties hebben of waarvoor geldt dat het maken van een betrouwbare voorstelling veel meer kennis vereist dan we ter beschikking hebben, zijn daarbij buiten beschouwing gebleven. U treft daarom alleen nadere uitwerkingen aan voor de volgende voorstellen:

- ad 4: deputaatschap appelzaken;
- ad 6: landelijk steunpunt kleine kerken;
- ad 9: ruimere beroepingsnormen OBenA;
- ad 10: giften ook aanwenden voor bureaunkosten;
- ad 17: over herinrichting meerdere vergaderingen;
- ad 25e: meer gecentraliseerde rechtspositie en administratie.

Ad 4: deputaatschap appelzaken

Dit deputaatschap zal groter van omvang zijn en dus ook meer gaan kosten. Daar staat tegenover dat het werk dat zij gaan doen (inlezen, bespreken, afhandelen appelzaken, voorbereiden synodevergaderingen daarover) nu voor een groot deel al gebeurt door classes en particuliere synodes – en daar veel meer versnipperd zodat er waarschijnlijk meer werk mee gemoeid is.

Hiermee hangt samen dat er jaarlijkse vervolgvergaderingen van de generale synode gepland moeten worden, twee extra vergaderdagen in bv de TUA kosten naar schatting circa €8.000 - €12.000 (bron: desgevraagd laat de quaestor weten dat een GS-vergaderdag ongeveer €150 per persoon kost, dus voor 52 personen circa €8.000; het rapport van de quaestor aan de GS2016 vermeldt dat de extra vergaderdagen in 2015 samen kostten €11.425 en dat waren er twee: op 3 en 26 maart, wel in locatie TUA). Het is nu niet goed te voorspellen in hoeverre de extra kosten (synodedagen en deputaatschap) en de besparingen bij classes en particuliere synodes elkaar in evenwicht zullen houden.

Ad 6: landelijk steunpunt kleine kerken

Bij dit landelijke steunpunt stellen we ons geen permanente organisatie voor met eigen werkplek of vrijgestelde, maar een bescheiden commissie (bijvoorbeeld 4 benoemden) die vooral reactief werken als respons op hulpvragen. Voor dit soort commissies is in de begroting voor 2017-2019 door de quaestor en de synode steeds gerekend op kosten ter grootte van €5.000 voor de periode van drie jaren. Dat is ruim 2% van de totale synodebegroting voor niet-kashoudende deputaatschappen en commissies.

Ad 9: ruimere beroepingsnormen OBenA

Er zijn flinke financiële consequenties van ons voorstel voor een nieuwe OBenA norm voor het mogen beroepen van een eigen predikant door kleine gemeenten. Op dit moment zijn er volgens het jaarboek 2018 (daarom wijken de getallen iets af van de cijfers uit de in 2017 gehouden enquête bij kleine kerken):

- 10 gemeenten met tussen de 50 en 100 leden (zonder samenwerking max. 10 x 0,5 fte = 5 fte);
- 13 gemeenten met minder dan 100 leden (hebben samen 889 leden, via samenwerking max. 8 fte);
- N.B.: Omdat dit meer is dan de hierboven genoemde 5 fte, tellen we alleen deze 8 fte mee – het betreft immers dezelfde gemeenten. Welke van de twee scenario's gaat gelden hangt af van de mate van samenwerking.

- 28 gemeenten met minder dan 150 leden (dus $28 - 13 = 15$ kunnen stijgen van 0,5 naar 1,0 fte);
- 39 gemeenten met minder dan 200 leden (dus $39 - 28 = 11$ kunnen stijgen van 0,75 naar 1,0 fte).

5 De maximale groei in predikantscapaciteit is dan $8 + (15 \times 0,5) + (11 \times 0,25) = 18$ predikanten. In de praktijk zal echter dit aantal lang niet worden bereikt, omdat een aantal van de betreffende gemeenten ook met hulp van OBenA (of van hun classis of van een sponsor) hiervoor onvoldoende financiële middelen zullen kunnen opbrengen. Hier staat tegenover dat we geluiden horen dat een aantal gemeenten best graag meer zou willen

10 kunnen opbrengen voor een eigen predikant, als dit volgens de normen van OBenA zou zijn toegestaan. Ook is een verhoging van de offervaardigheid goed mogelijk (zie rapportage commissie offervaardigheid); zo zorgde een gerichte actie bij een grote gemeente voor een structurele verhoging van de ledenbijdrage met 23%!

15 Wij berekenden grofweg zelf: door de voorgestelde maatregelen komen er in de praktijk wellicht 9 predikantsplaatsen bij. Volgens de huidige regeling kan OBenA hierin meefinancieren 30% tot 40%, we rekenen even met 35%. Bij een gemiddelde jaarlast per predikant van €70.000 per jaar zou dit extra kosten voor OBenA met zich meebrengen van $35\% \times 9 \text{ predikanten} \times €70.000 \text{ per jaar} = €220.500 \text{ per jaar}$. Als dat gefinancierd moet worden gedurende 9 jaren (3 synodes) is nu een bestemmingsreserve nodig van bijna

20 €2Mln. In een eerder gesprek met deputaten OBenA vernamen we dat er (onbedoeld) een aanzienlijke reserve is opgebouwd, van €1,4Mln, die gebruikt zou kunnen worden om te beschermen tegen een al te grote verhoging van de omslag als gevolg van een ruimere fte-normering. In die 9 jaren moet dan nog bijna €600.000 binnenkomen via een omslag, dat is minder dan €1 per (doop)lid per jaar waarmee een heel aantal kleine gemeenten

25 ondersteund kan worden met een eigen predikant. Deze berekening hebben we ook voorgelegd aan deputaten OBenA die vanuit de hen beschikbare gegevens met veel meer detail hier naar keken en uitkwamen op €0,80 omslag extra hiervoor – en waarbij tevens werd opgemerkt dat die verhoging ook wel achterwege kan blijven in afwachting van de werkelijke ontwikkelingen. Voor beide berekeningen geldt wel dat dit extra is ten opzichte

30 van de huidige OBenA omslag van €2,75 zoals besloten door de vorige synode.

Ad 10: giften ook aanwenden voor bureaunkosten

Om een indruk te krijgen van het voorstel om 5% - 25% van de naast de omslag ontvangen giften te gebruiken voor bureaunkosten en salarissen van vrijgestelden, zetten we eerst op

35 een rij wat in de periode 2017-2019 de begrote inkomsten uit omslag en giften waren van de twee in dit opzicht omvangrijkste deputaatschappen:

<i>Periode 2013-2016</i>	Omslag	Giften en legaten	Totaal
Zending	2.436.000	600.000	3.036.000
Diaconaat	815.625	1.320.000	2.135.625
Totaal:	3.251.625	1.920.000	5.171.625

Conform besluit van de synode wijkt de begrote giften voor diaconaat af van de eigen begroting van het deputaatschap. Als nu werkelijk 5% tot 25% van de giften en legaten

40 wordt gebruikt voor bureaunkosten e.d., kan dat in mindering komen op de omslag. Dat betekent een totale verlaging van de minimumbijdrage met €96.000 tot €480.000 (in drie jaar). Bij 72500 (doop)leden is dit een verlaging van €0,44 tot €2,21 per (doop)lid/jaar.

Ad 17: herinrichting meerdere vergaderingen

45 De financiële gevolgen van opheffing van de particuliere synode zullen niet heel groot zijn,

omdat het werk verschuift naar classes en deputaten appelzaken. Om een indruk te krijgen is gekeken naar de ANBI-transparantiegegevens van particuliere synodes. Helaas bleek alleen de PSvhW die verzorgd te hebben. Daarin valt op dat de kosten in 2017 (ruim €4.000) duidelijk groter waren dan in de twee voorgaande jaren (circa €900). Dit blijkt veroorzaakt doordat in 2017 de kosten voor mentoraat van zowel 2016 als 2017 zijn geboekt – en dat zijn kosten die natuurlijk blijven. Als dit representatief is, besparen we als gezamenlijke kerken ongeveer €4.000 per jaar. De kosten voor deputaatschap apèlzaken en extra synodevergaderdagen zijn in ad 5 benoemd.

10 *Ad 25e : meer gecentraliseerde rechtspositie en administratie*

Besluit 25e stelt voor te onderzoeken in hoeverre harmonisatie en centrale administratie van traktementen mogelijk is. Het Dienstenbureau kan nog geen schatting doen van de kosten van een centrale administratie, omdat dit erg afhangt van de uiteindelijke vorm daarvan (bijvoorbeeld: wat doet Dienstenbureau en wat de kerkenraad, bijv. ziekmelding).

15 Of de totale traktementskosten voor de gezamenlijke kerken daarmee zullen stijgen of dalen is nu nog niet aan te geven. Die totale kosten zijn overigens niet een op een gekoppeld aan de door predikanten te ontvangen traktementen. Met sommige varianten kunnen effecten optreden zoals mogelijke verlaging van ziektekostenverzekeringen of extra fiscale aftrekposten. In het bijzonder kan het lonen te zoeken naar alternatieven voor het omgaan met arbeidsongeschiktheid. Van deputaten emeritikas ontvingen we daarover de volgende informatie:

- op dit moment vinden er uitkeringen plaats wegens arbeidsongeschiktheid van circa €300.000 per jaar
- pensioenfonds PFZW dringt aan op het verzekeren van alle predikanten bij een externe verzekeringsmaatschappij; deputaten emeritikas verzetten zich daar hevig tegen omdat het risico door hen goed gedragen kan worden (en waarom zou je je dan verzekeren) en omdat de premie die dan voor alle predikanten betaald zou moeten worden oploopt tot het enorme bedrag van €400.000 tot €600.000 per jaar, een beetje afhankelijk van te verzekeren inkomsten, en dergelijke. Dat is per predikantsplaats een bedrag van €3.400 tot €5.000 per jaar! De situatie kan als u dit leest weer heel anders zijn door de gesprekken die nog plaats vinden.
- als predikanten verzekerd kunnen worden alsof ze werknemer zijn, kunnen zij bij PFZW verzekerd worden en bedraagt de premie voor alle predikanten samen ongeveer €30.000 tot €40.000 – een bijna onwerkelijk groot verschil
- 35 - de huidige uitkeringen kunnen in dat geval niet in de verzekering ondergebracht worden, maar zullen door het bereiken van de emeritaatsleeftijd of door herstel en dan werkhervatting in een overzichtelijk tijdsverloop naar nihil zakken.